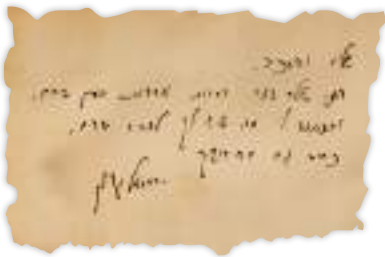

פסח תשפ"ג

אהלי מועד

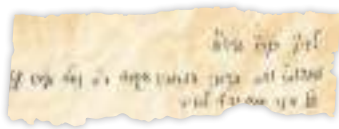

תורת הפסח

מכתבים מרשנבה"ג מרן ראש הישיבה
רבינו הגרי"ג אדלשטיין שליט"א

בענין "פסח שנשחט שלא בזמנו"

עמוד ג'

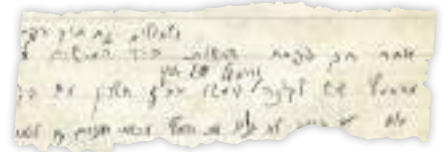

שיח מלכים

מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצ"ל במו"מ
עם להב"ח רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א

"בהנהגת מרן החזו"א בהבדלה במוצאי פסח"

עמוד ב'

מבי דינא

מרן פוה"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל

"תזכורות ופרטים
במכירת חמץ
שבין הב"ד לעכו"ס"

עמוד ב'

חזון איש

שיעור שהיה האוסרת בלישת המצות

סימן זה הוא לישנא קמא לנדפס חזו"א
או"ח סי' קכ"א ס"ק ט"ז

נמסר ע"י בני הגאון ר' שמרי' גריינמן זללה"ה, ותשו"ח
בתשובת הרא"ש כלל י"ד כתב דאחר שנתחממה
העיסה בידים כשמוניחים אותה מיד יחמין, ואין הכונה
דאם הניחוה בלא עסק אסורה מיד שהרי אמרו בגמ'
{פסחים מ"ו א'} דעד שיעור מיל בלא סימני חימוץ
מותר, והלא ר"ג התיר לכתחילה וכי ח"ו התיר ר"ג
את החמץ, ורבנן לא פליגי אלא בהנהגה לכתחילה,
וכן מוכח ממה שאמרו {מ"ב א'} אשה לא תגביה ידה
מן התנור ולא אמרו שאם הפסיקה, העיסה אסורה,
וכ"ה בהדיא בר"מ פ"ה מה' חמץ ומצה הי"ג דשיעור
מיל הוא אחר גמרו, וכן הביא בד"מ {ס' תנ"ט סק"ג}
מתשובת הרשב"א שהרמב"ן היה מוליך את המצות
לתנור הרחוק הרבה ואח"כ חדל דילמא ישהה שיעור
מיל אבל עד מיל מותר, ואע"ג דאמרו לא תגביה ידה
זה ששולח המצה לתנור אינו בכלל זה וכמש"כ הר"ן
בגמ' מ"ב א', וכ"ה בהדיא בגמ' ז' א' ונוכר שיש עיסה
מגולגלת בתוך ביתו וכו' אלמא דסמך על ביטולו
ומחזיקין אותה שלא החמיצה, וכ"ה בטור סי' תנ"ט
דלכתחילה צריך שלא יניחוה בלא עסק וכו', ודיעבד
שיעורו מיל, ומש"כ הרא"ש ורי"ו מיד יחמין ר"ל
תתחיל להחמין, ולענין לכתחילה יש לפרוש מזה כמו
מחשש חימוץ, ומה שהזכירו שמתחממת קושטא
הוא דאם תלטוש בצונן לא היה ראוי להחמיר כל כך
אבל שיעור מיל נתנו חכמים אחר החימוץ, ולשון
המחבר סי' תנ"ט ס"ב ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם
בידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמין והו' טעם על
לכתחילה, תדע שהרי לא כתב שאם הניחוה אסור

פרסום ראשון

"שיח הפסח" מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצ"ל,
מ"מ לסדר קרבן פסח ראשון הנדפס בש"ס וילנא. עמוד ד'
ה' ו'

"דבר הפסח" רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א, הצעה
מחודשת לנדון הפוסקים בחמץ נכרי שברשותו עמוד ז'

"גליה לדרעיה" רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א, מתוך
גליונות משנ"ב הלכות ליל הסדר עמוד ח'

"דרש משה" מרן הגאון הגדול ר' משה הלל הירש שליט"א
חמץ של עכו"ם באחריות ישראל עמוד ט'

"בריתי שלום" מרן חכם שלום כהן זצ"ל הערות בעניני
פסח עמוד י'

"ירח הפסח" הגאון הגדול ר' ירוחם אולשין שליט"א ר"י
ליקוואד, שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים עמוד י"א

"מוחזק אברהם" הגאון האדיר ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל
ביטול ברוב מצוות עשה עמוד י"ב י"ג

"שלמי פסח" הגאון הגדול ר' בן ציון פלמן זצ"ל בעניני
דיומא עמוד י"ד

"יוסף דעת" הגאון הגדול ר' חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א,
בהא דעשאן הכתוב כאילו הן ברשותו עמוד ט"ז ט"ח

המשך בעמוד ב'

כת"י מרן פוה"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל בשנת תשכ"ו
[עם תוספות שהתווספו במשך השנים]

"תוכחות ופרטים במכירת חמץ שבין הבי"ד לעכו"ם"

- החמץ נמצא גם מחוץ לב"ב
- הזכות בידו לדרוש לפנות אך אינו מקפיד
- לקבל את העשר דמי שכירות ואת החמץ דמי חמץ
- ע"מ להקנות אגב, אבל שלא שולם עדיין כל מחיר החמץ ולמסור השטר, חתום, גם בחצר, קנין סודר.
- וכך להתנות להשכיר המקומות שהבעלים בטלו את החמץ
- או שיש שם חמץ ואין בידו למכור
- למכור את המניות של הר"מ ש.
- להוכיח גם אלו שעשו לשליח את הרבנים ששולחים אותי באיזה צורה שהיא
- להתנות על השתמשות החמץ לפני זמן איסור חמץ לחולים ומיד אחרי פסח
- כי"ג למכור לו את החמץ שלא השאירו כדי להשתמש בו לפני הפסח וכל החמץ שאינו ידוע לבעלים
- וכן כל החמץ שנמצא במקומות הקודמים לא"י בחצי שעה.
- להוסיף התבואה המיועדת להאכלת בעלי חיים שיש חשש שיחמיצו.

אחר חג הפסח⁶ הרשות ביד המרשים להשתמש או למכור מהחמץ שיש לקונה ברווח של עשר אחוז
ויעשו אח"כ חשבון עם הקונה, ולחולים⁷ גם תוך הפסח וכן "עד איסור אכילת חמץ
אם הקונה לא יוציא מרשות המוכרים גם לאחר כ"ב ניסן יצטרך לשלם שכירות בעד המקומות סד...
כמו"כ" אם יהיה נחזין רפואות.

- 1 לקבל בו"ע"מ בו" - היינו בשעת קבלת המעות יהיה גם קנין כסף וגם קנין אגב (אולי כי גם האגב צריך קבלת מעות ע"י קידושין בו"ב).
- 2 וכן להתנות בו" - כנראה כיון שאין מפורש בשטר איזה מקום הוצרך להדגישו. הקטעים שנמחקו כנראה משום שכבר כתובים בשטר, ובלא"ה היה קורא ומסביר לגוי את כל השטר.
- 3 למכור המניות בו" - אח"כ כבר נכתב להדיא שטר כדבר כללי לכולם.
- 4 להוכיח בו" - היינו אף שאין שום מום מוכר להדיא.
- 5 להתנות בו" - הכוונה לכתוב בסוף השטר המכירה וכו"ל.
- 6 בי"ג למכור בו" - כאן כותב בקיצור מה צריך לכתוב בשטר של י"ג (שטר בו" שבחוט שני), וזה מלבד שכירות המקומות שהוא עיקר השטר.
- 7 להוסיף תבואה בו" - כנראה תוספת להוסיפו בנוסח השטר.
- 8 אחר חג הפסח בו" - מכאן הם דברים לומר לגוי בעל פה, והנידון על מי שישתמש בחמץ לפני שיקנה אותו הרב מהגוי במוצאי החג.
- 9 וכן לחולים בו" - אף שאסור להן לזכות בחמץ, מ"מ ע"י רשות זו אין באכילת החמץ איסור גול, וגם אין זה ראייה שלא גמר בדעתו למכור.
- 10 וכן עד איסור אכילת חמץ - כי אחר איסור אכילה אינו מצוי שישתמשו בחמץ (ובד"כ לא היה נ"מ בזה כי היה מוכר לאחר זמן איסור אכילה).
- 11 כמו"כ בו" - כבר נכתב לעיל, וכנראה נכתב לפני הנ"ל (שנכתב התוספת).

ההערות מנכדו הגר"נ רוזנברג שליט"א

ואדרבה הלא התחיל דשיעורו מיל וכן סיים דאם יש עיסה אחרת וכו', ובמ"ב [בבה"ל ד"ה ואחר] פירש דברי הרא"ש לאסור דיעבד וכתב לחלק בין הניחה לאחר לישא להניחה אחר עריכה, ואי אפשר לומר כן דאם היה כאן איסור דאורייתא בהניחה אחר עריכה לא היו מעבירים הרא"ש ורי"ו בשתיקה, והיתה ראשית חובתם לפרש הדבר באר היטב אחרי שזה דבר מחודש לא נזכר לא בגמ' ולא בפוסקים, ובגמ' אשה לא תגביה ידה מן התנור פירשו הראשונים הפסקה מן העיסה, וגם לא יתכן כלל שיחדש הרא"ש חילוק בין אחר לישא ובין אחר עריכה והזכירו כאילו הדבר פשוט אלא ודאי כל זה אינו, וכן הטוש"ע סתמו לא יניחו העיסה בלא עסק, וכן המחבר שסיים ואחר שנתעסקו בכצק וכו' כל עסק ככלל, ועוד הלא ר"ג התיר להשהות אחר עריכה, וחכמים לא פירשו אלא לכתחילה וכמש"כ לעיל, ואמנם הד"מ [שם] פירש דברי הרא"ש שאסור דיעבד ותפש דדברי התה"ד [ח"א] שאלה ק"ג] הם נגד דברי הרא"ש, אבל נראה דחזר בו הרמ"א והביא דברי התה"ד אף דהמחבר הביא דברי הרא"ש, אלא דדברי הרא"ש לענין לכתחילה והתה"ד דן לענין דיעבד אי שהיות מצטרפות, ומש"כ עוד במ"ב לפרש דברי הרא"ש בראינו שנתחממה, לא יתכן דדברי הרא"ש ורי"ו על דרך הרגיל, והחימום הרגיל אינו מחמיץ בפחות ממיל, ואין דבריהם בלשה במקום חום או שהיו ידיה חמות מחמת חימום מדורה וכיו"ב, ובשה"ג [דף ט"ו מדפי הרי"ף] בשם ריא"ז כתב דזקנו התיר להסיק התנור אחר עריכה והוא ז"ל אוסר, אבל דיעבד לכו"ע שרי, כיון דהרי"ד נהג לכתחילה, ובאו"ח סי' תס"א ס"ב אסר להדביק ואח"כ להסיק לכתחילה, ומדכתב וטוב לזוהר מבואר דמותר דיעבד, וכ"כ במ"ב שם [סק"י] דאם לא שהה י"ח מינוט עד התחלת אפי' מותר.

וכל הני חששות שמא התחיל להתחמץ הוא חשש נוקשה דהרי יש זמן בין נוקשה לחמץ. מן האמור נלמד דאם נשאר בצק דבוק בכלי הלישה והעריכה אינם מחמיצין בפחות ממיל ואם מתערבים במצה קודם שעברו עליהם י"ח מינוט מותר דיעבד.

חילופי מכתבים בין מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצ"ל
להבל"ח רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א

'בהנהגת מרן החזו"א בהבדלה במוצאי פסח'

בס"ד מוצש"ק פ' כי תשא תשל"ו
אל הדרכ"ת הגאון מוהר"ר חיים שליט"א
רב שוכט"ס

מאוד אודה להדרג"ת שליט"א על שזיכני במנחה יקרה נחלת צדיק, מאור לדורו, בתורתו, ויראתו, בצדקת מעשיו ובטוהר הנהגתו, הגה"צ ר"א דושניצר זצ"ל, וזיכה הדרתו לעולם בגזית דברי תורתו שהיו עלומים עד כה, ועשה אוניים לתורה בסידור נכון ובהוספת הערות והארות מאירות עיניים, ומה נעמו הדברים המסולאים, ערוכים בכל ושמורים, מחכימי לבבות, מעוררי דעת, ומאלפי בינה, והנה חיותי, ודבש רדיתי, וצוף רויתי, ונתעוררו לי כמה הערות, ואציעם נא בזה קדם הדרתו שליט"א, ומה אשמח ואודה אם יחניני ביקרת תשובתו הרמתה.

שמעתי בשם מרן החזו"א זצ"ל דבשנים האחרונות חשש שלא להבדיל על שחר במוצאי פסח - שמעתי מרש"ג שליט"א, וכן במוצ"ש חזון, וכן כתב רמ"ג שליט"א בפסקים ודברים משם מרן, (ולענין מוצאי פסח לא ידעתי להתאים המנהג מקודם, ומה נשתנה, עם הדיוע בזה שהחמיר ביו"ט שני, אלא א"כ כשחל ערב שבת), וצ"ת אי שייכא בהנ"ל, ואולי נודע להדרג"ת שליט"א בזה פשר דבר, ואולי דסבר אח"כ לאו חמר מדינה הוא.

...משך הדברים הביאני להאריך קצת, ואקוה כי לא אהא לטורח, ומאוד אודה להדרג"ת שליט"א אם יחניני בתשובתו.

דושתה"ר בר"כ דב

לידי"נ הגר"ד שליט"א

אחדשה"ט וש"ת הגיעני היקרות על ספר נחלת אליהו שפלפל בחכמה רבה וישר כחו ועל איזה מהם יש לי להעיר

...

[שמעתי שמרן אמר בזמן האחרון שכנראה אין זה חמר מדינה היום, (במוצאי פסח מעולם לא ראיתי שהבדיל על שחר, ואולי בחו"ל).

דושת"ת חיים קניבסקי

נמסר ע"י הגר"י לנדו שליט"א רב שכונת גני איילון אחיסמך

שלום וברכה,

הנני שולח בזה העדות אחדות, תענין בהם,

ותכתוב לי מה שיש לך להעיר בהם,

כתוב גם מחידושיך

ירחמיאל גרשון

מכתב א'

ב"ה מוצש"ק תשי"ח

מנחות ק"א ע"א בריש הדף ברש"י, ואפי'

בהמה בע"מ שנאמר בה פדיון לאחר שקידשה בכ"ש כגון ששחט לא אשכחן בה פדיון עכ"ל, והק' בס' קהלות יעקב להגרי"י קניבסקי שליט"א (חלק ח' סי' ל"ט) דהא מבואר להדיא בחולין דף ל' בשוחט פסח שלא בזמנו דנהי דאידיהי מפסח מדמי פסח מי אידיהי והתנן שחט בה שנים כו' ה"ה כחי' לכל דבריה וראוי להעמדה והערכה, עיי"ש הרי להדיא דגם לאחר שחיטה שייך פדיון.

עוד הק' שם איך שייך שיקדש בסכין בע"מ, והא כ"ש אין מקדשין פסולין, כדאמרי' במנחות דף ז', ובפרט פסול בע"מ שאין פסולו בקודש, ונשאר בצ"ע.

ולכאנ' הדבר פשוט וקו' חדא מתורצת בחברתה, דבאמת בב"מ ל"ש שהסכין תקדש בשחיטה, כמ"ש בעצמו, וזהו גם הטעם בהגמ' במנחות דמועיל פדיון לאחר שחיטה דכיון שאין ראוי להקריבה, לא נתקדש בשחיטה, ומש"ה מהני פדיון, ומ"ש רש"י דלאחר שחיטה ל"מ פדיון מטעם שנתקדש בכ"ש, י"ל דמיירי בנעשה המום אחר שחיטה, דגם אז המום פוסל כמפ' בובחים כ"ה ע"ב, עוי"ל דכוונת רש"י לר"ע דס"ל בדוקין שבעין אם עלו לא ירדו, א"כ לדידי' ה"נ דנתקדש בשחיטה.

מכתב ב'

ב"ה מוצש"ק ויקרא תשי"ח

שלום וברכה,

מה שלומכם? מה שלום הילדים יחיו?

אצלנו אכ"ח. ...

אתמול קבלתי את ... והנני שולח אותה רצוף בזה,

והנני להשיב על דבריך במכתבך.

ראשית דבר מה שכתבתי במכתבי הראשון לפ' דברי רש"י מנחות ק"א דר"ל בהומם לאחר שחיטה, שו"מ דרמו לזה ברש"י שם בסוגיא, ונתכוין לזה גם בס' אחיעזר חיו"ד סי' כ"ח עיי"ש. אבל עדיין יש לדון בזה, דלמ"ש בשם הגרי"י בחי' זבחים כ"ה דפסול זה דהומם לאחר שחיטה, אין זה אותו פסול מום דמחיים, והוא פסול חדש דבעי' שיהא הפר שהי' כבר, עיי"ש מה שדן בזה, א"כ ל"ש פדיון ע"י מום דלאחר שחיטה, אך מ"מ י"ל דרש"י ס"ל דהוי אותו פסול מום דמחיים.

ושם בובחים כ"ז ע"א כ' בשמ"ק דמום עובר אינו פוסל אחר שחיטה, [ובחי' הגרי"י דייק מזה דהוי פסול מום, דאל"ה ל"ש לחלק בין עובר לקבוע] וצע"ק דלכאנ' ל"ש מום עובר לאחר שחיטה, שהרי לא יעבור לעולם.

והנה כתבתי במכתבי הקודם דבפסח שלא בזמנו אינו מתקדש בשחיטה, [ג"י מצאתי שוב שכ"ב באחיעזר שם] ואתה פקפקת בזה ד"ל דהוי מהני דא"ע לא ירדו, ושוב כתבת ד"ל דהוי כמחוסר זמן דמפ' בפ' פרת חטאת דאם עלו ירדו, הנה באמת היא סוגיא מפורשת ביומא ס"ג דפסח שלא בזמנו אי בעי עקירה הוי כדון כל מחו"ז ופטור עליו בחוץ, והיינו משום דהוי מהני דאם עלו ירדו, עיי"ש.

והנה הקשית מסוגיא דחולין ל' דאמרי' דפסח שנשחט שלא בזמנו דיש לו פדיון כ"ז שמפרכסת, והקשית מזה על מ"ש התוס' בב"ק ע"ו דקדשים פסולין שמצותן בשריפה שוב אין להם פדיון, ותפסת לדבר פשוט דגם פסח זה שנפסל ע"י שנשחט שלא בזמנו מצותו בשריפה.

ובאמת שגוף הקושיא מצאתי בשמ"ק בב"ק שם, בשם תו' שאנץ, שהק' כן עמ"ש בתו' שניץ שם דכל פסול גורם שכבר אין לו פדיון, ותו' דהסוגיא בחולין אזלא למ"ד אינה לשחיטה אלא לבסוף כמבואר שם בסוגיא, ולדידי' נמצא שאין הפסול חל עד סוף השחיטה, ובתחלת השחיטה עדיין אפשר לפדות.

אבל לשי' התוס' דדוקא בפסול שמצותו בשריפה אין לו שוב פדיון, וכ"ה מסקנת התו' שניץ, י"ל דקושיא מעיקרא ליתא, דמחו"ז כיון שאין פסולו בקודש י"ל שאין מצותו בשריפה אלא בקבורה, ועדיין לא ביררתי דבר זה, אך את זה מצאתי בתו"ט זבחים פ"ב מ"ד שנקט כך בפשיטות, וכ"נ ממ"ש שם במלאכת שלמה בשם הלבוש, ועיי"ש, וברמב"ם שם לענין טריפה שמצותו בקבורה בהל' בכורות, וסתר א"ע מה' בכורות להל' איסורי מזבח, שכ' שם בפ"ב דמצותו בשריפה, שו"ר מ"ש בזה באבן האזל ה'

תורת הפסח

מן ראש הישיבה הגרי"ג אדלשטיין שליט"א

איסורי מזבח, ולפ"ד כיון דטריפה מצותו בשריפה כ"ש מחו"ז, ונצטרך לומר כמ"ש בשמ"ק דהסוגיא דחולין אזלא למ"ד אינה לשחיטה כו' כנ"ל.

אבל אינו מוכן לי מה שכ' בשמ"ק דלמ"ד ישנה לשחיטה כו' חל מיד בתחלת השחיטה הפסול בפסח שנשחט שלא בזמנו, דלכאנ' אין שום פסול מחודש חל ע"י השחיטה בקרבן שנשחט כשהוא

מחו"ז, כי אם שאין השחיטה מועלת בו להכשירו כיון שהוא מחו"ז, וא"כ אין כאן ענין כלל לדין ישנה לשחיטה וכו' ובאמת שכ"ה להדיא בגמ' חולין שם כמ"ש בשמ"ק דלמ"ד ישנה לשחיטה כו' נפסל מיד מתחלת השחיטה, ולכאנ' הפי' בגמ' הוא כך, דלמ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס, צריך שכל השחיטה מתוע"ס תהי' בהכשר, וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהל' פסוה"מ שאם שחט מיעוט סימנים בחוץ וגמרן בפנים פסולה, והיינו דבעי' שכל השחיטה תהי' בהכשר, כיון דישנה לשחיטה מתוע"ס, [ולכאנ' הוא מוכרח שם בגמ' כ"ט ע"ב דאמרי' בשחט מיעוט סי' בחוץ וגמרן בפנים למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס חייב משום שחו"ח, ואי נימא דהקרבן כשר מ"מ ע"י שגמרן בפנים, א"כ איך חייב משום שחו"ח, דלכאנ' הדבר פשוט, שאם השחיטה כשרה להכשיר הקרבן, א"א שיתחייב משום שחו"ח]. וא"כ ה"נ בפסח שלא בזמנו למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס ל"מ מה שבסוף השחיטה יעקב שם פסח ממנו ויהי' שלמים, כיון שבתחלת השחיטה לא הי' שלמים, א"כ חסר בהכשר השחיטה, כ"נ לכאורה.

והנה התוס' ב"ק שם הק' דיועיל פדיון בשחו"ח, וביאר באחיעזר יו"ד סי' כ"ז דאע"ג דלא מצינו פדיון אלא בהקדש ולא באיסור אחר, כם בשחו"ח אין כאן איסור אחר חוץ מאיסור דהקדש, עיי"ש, ולכאנ' ק' דא"כ איך כ' שם התוס' בדבור דלעיל דה"נ הו"מ למיפרך למ"ד ישנה לשחיטה כו' מכי שחט בה פורתא אסרה אידך לאו דמרי' קא טבח, והרי אין השחיטה בחוץ פועלת איסור כלל, וא"כ אינו ענין לישנה לשחיטה מתוע"ס, ונתקשיתי בזה כמה ימים, וכעת נ"ל ד"ל כן, דהתם הא מיירי בקדשים שחייב באחריותם ולר"ש דס"ל דהגל"מ כממון דמי מש"ה חייב עליהן דו"ה, ומעתה נראה דאם התחיל השחיטה בחוץ, א"כ מיד בתחלת השחיטה, אם אין יכול לגומרה בפנים בהכשר שוב אין יכול לפטור מאחריותו בקרבן זה, ול"ה שוב דבר הגול"מ, אלא דזה תלוי במחלוקת אי ישנה לשחיטה מתוע"ס, דלמ"ד אינה לשחיטה אלא בסוף, א"כ יכול לגמור השחיטה בפנים, ונמצא דעדיין הוי גול"מ מ"מ עד סוף השחיטה, אבל למ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס, כיון שאין יכול לגמור בפנים, נמצא דבאמצע השחיטה תו ל"ה גול"מ"מ, וזהו שכ' התו' דלמ"ד ישנה לשחיטה מתוע"ס לאו דמרי' קא טבח.

וק"ל בדברי התוס' ב"ק שהזכירו פיגול לענין פדיון, דלכאנ' לא משכח"ל מום בקרבן שנתפגל, שאם הומם קודם שנשחט, הא ודאי שאין חל שום פסול פגול בשחיטתו, דהא הוי דבר שא"ר לעבודה, ולומר דהשחיטה עצמה חשיבא מום כמו שר"ל התוס' בשחו"ח, הא ודאי דכיון שהועילה השחיטה לענין שא"ע ל"י, אין להחשיב שוב השחיטה למום, ולכאנ' הוא פשוט כ"כ עד שאין צורך להסביר יותר, והי' אפשר לדחוק דמיירי בהומם לאחר שחיטה, וכנ"ל, אבל זה דחוק מאד, דמנ"ל להתוס' באמת דבכה"ג ל"מ פדיון, וצ"ע לע"ע.

עוד נתעוררתי ליישב פסקי הרמב"ם מה דבהל' איסורי מזבח פ"ב פסק דטריפה בשריפה ובהל' בכורות פסק דבקבורה, ולכאנ' י"ל דבשחיטת טרפה מיד בתחלת השחיטה נעשה בע"מ וכמ"ש התוס' לענין שחו"ח, והנה בכור בע"מ חלוק משאר קדשים דבשאר קדשים צריך פדיון ובקדושתו קאי אבל בכור בע"מ מיד הו"ל כפסולי המוקדשין לאחר פדיון, וזה פשוט דבע"מ לאחר פדיון ודאי אפי' נשחט בפנים ל"ה בשריפה, דל"ה תו קדשים אלא חולין בעזרה, וא"כ אש"ה הא דפסק הרמב"ם דבכור טרפה בקבורה, כיון דמיד בתחלת השחיטה נעשה כבע"מ לאחר פדיון הרי שוב בגמר השחיטה הוי כחולין שנשחטו בעזרה, והנה לא עיינתי היטב בכל מה שכתבתי, והרבה דברים נתעוררתי בהם תוך כדי כתיבתי, ובטח תמצא מה להעיר עליהם, תכתוב לי הערותיך, ואי"ה בל"ג אכתוב לך שוב.

שוב נתעוררתי במ"ש דתחלת השחיטה הוי מום ליישב בזה פסקי הרמב"ם, דלכאנ' י"ל כיון דהרמב"ם פסק דישנה לשחיטה מתוע"ס, א"כ מיד בתחלת השחיטה כבר חל דין שריפה על הקרבן, ותו לא פקע, אך י"ל כיון דבב"א עם השחיטה נעשה מום ונעשה כחולין א"א למיחיל בי' דין שריפה, וצ"ע.

השעה מאוחרת, לע"ע אפסיק עיוני בזה,

והנני בזה המברככם בחג כשר ושמח וכוט"ס

ירחמיאל גרשון

אבקשך לשמור מכתבי זה, באין לי העתקה ממנו

שיח הפסח

מ"מ לסדר קרבן פסח ראשון הנדפס בש"ס וילנא

מ"מ להג"ח קניבסקי זצ"ל

והלויים [סד. תד"ה קראו¹] קראו את ההלל בשיר כל [סד. 12] זמן שחיטה והקרבנה, ואם גמרו ההלל ועדיין לא שלמו הכת מלהקריב שונים, ואם שנו ולא שלמו מלהקריב משלשין ומעולם לא שלשו. ועל כל קריאה וקריאה תוקעין ג' תקיעות בחצוצרות תקיעה תרועה תקיעה (ועל כל פסח היו ט' תקיעות ומנין הקריאה והתקיעות מפורש בסוכה נד. ובתוס' ד"ה שיר).

והכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם מזרקי כסף ומזרקי זהב, שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב, ולא היו מעורבין משום [סד. 13] נוי. ולא [סד. 14] היו למזרק שוליים כדי שלא יניחום ויקרוש הדם.

שחט השוחט וקיבל הכהן ונותנו לחבירו, וחבירו לחבירו, עד שיגיע הדם אצל הכהן הקרוב למזבח, ושופכו שפיכה [קבא. 15] אחת כנגד [סד. 16] היסוד. חזר וקיבל מזרק אחד מלא ואחר כך החזיר הריקן.

ואחר כך תולין הבעלים [סד. 17] הפסח במסמרות של ברזל שהיו קבועין בכתלים ובעמודין. ומי שלא מצא מקום לתלות, לקח ממקלות דקים וחלקים שהיו שם והניחו על כתיפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט.

ומפשיטין את כולו [שבת קטז: 18], וקורעו [סד. 19] וממחה את קרביו, עד שמסיר מהן הצואה והפרש ומוציא האימורין, והם החלב שעל הקרב ויותרת הכבד ושתי כליות והחלב שעליהן והאליה לעומת העצה. ונותנים כלי שרת, ומולחן ומקטירן הכהן [סח. 20] על גבי מזבח, כל [סד. 21] פסח בפני עצמו. ואסור [סח. 22] להביא האימורין לידי נותר.

נטמא הבעלים או נטמא ונפסל הבשר

נטמא [פ. 23] הבשר ונודע לו קודם זריקה, אף על פי שאימורין טהורין לא יזרוק הדם, ואם זרק לא הורצה. ואם נודע לו אחר הזריקה הורצה. נטמא האימורין והבשר קיים, זורק הדם והבשר נאכל לערב.

נטמא הבעלים כל [צא. 24] החבורה אחר [פט. 25] שנשחט לא [פ. 26] יזרוק, ואם זרק לא הורצה. וחייבין [שם ברש"י 27] בפסח שני.

כל שפסולו [פא. 28] בגופו ישרף מיד, בדם או בבעלים תעובר צורתו ואחר כך ישרף (מיד).

כת שנייה ושלישית וסיום השחיטה

אומר השוחט את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת, וצריך תמיד אחר. ולגבי שאר קרבנות ציין למנחות סד. לענין שחיטת שתי חטאות ציבור בשבת: "אמר רבה היו לפניו שתי חטאות, אחת שמינה ואחת כחושה, שחט שמינה ואחר כך שחט כחושה חייב, כחושה ואחר כך שמינה - פטור, ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחלה ושחטו". 10. שם מקור הדין במשנה ש"שגג או טאם ולא עשה את הראשון - יעשה את השני". 11. במשנה איתא בסתמא "קראו את ההלל", וכתבו תוספות: "פירוש לויס דתניא בתוספתא ישראל שוחטין את פסחיהן ולויס קוראים את ההלל" (עי' תוספתא ד, ט). וכן כתב הרמב"ם פ"א מקרבן פסח ה"א. [אמנם רש"י כאן ובסוכה נ"ד ריש ע"ב כתב שהכתות עצמן היו קוראים את ההלל. ועי' חידושי הגר"י ריש הלכות קרבן פסח]. 12. לשון המשנה: "קראו את ההלל, אם גמרו - שנו, ואם שנו - שלשו, אף על פי שלא שלשו ממייהם". 13. וכלשון הגמרא: "דהכי שפיר טפי". 14. כלשון המשנה שם: 15. שם חילקה הגמרא בין קרבן פסח שדינו בשפיכה, לבין קרבן החגיגה שדינו בזריקה: 16. שם למדה זאת הגמרא בגיורא שווה מקרבן עולה, "מה עולה טעונה יסוד - אף פסח נמי טעון יסוד". 17. לשון המשנה: "כיצד תולין ומפשיטין, אונקליות של ברזל היו קבועים בכתלים ובעמודים, שבהן תולין ומפשיטין". 18. שם נחלקו תנאים בברייתא: "ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, וחכמים אומרים: מפשיטין את כולו". 19. לשון המשנה "קרוע והוציא את אימוריו". 20. שם דרשה הברייתא שאף ההולכה נעשית רק בידי כהן: "והקריב הכהן את הכל המזבחה - זו הולכת אברים לכבש". 21. בדברי הגמרא: "והקטירו שלא יערב חלביו של זה בזה". 22. בדברי הגמרא: "חביבה מצוה בשעתה", עיי"ש ברש"י. 23. במשנה איתא: "הפסח שנוקד דמו ואחר כך נודע שהוא טמא - הציץ מרצה", ודייקא הגמרא: "טעמא דנוקד ואחר כך נודע, אבל נודע ואחר כך נוקד - לא מרצה". 24. בדברי הגמרא: "עשרה ואין יכולין לאוכלו". 25. בדברי הגמרא: "אבל לימנות דברי הכל עד שישחט". 26. בדברי הגמרא: "נטמא הגוף אין הציץ מרצה". 27. ז"ל: "אין הציץ מרצה - וחייב לעשות פסח שני, דהא בשעת זריקה לאו בר מיעבד פסח הוא, דרחמנא דחיה". 28. צ"ל פב. והוא במשנה שם לדעת ת"ק: "הפסח שיצא או נטמא - ישרף מיד. נטמא הבעלים או

דינים אלו הודפסו בתלמוד בבלי מהדורות אמשטרדם (תעד - תעו) על ידי הדיין רבי יהודה אריה ליב בן הגאון רבי יוסף שמואל מקראקא אב"ד פפד"מ, בגיליון החלק שבסוף פרק רביעי מפסחים, ולא נודע מי מחברם. כעת נדפסו מחדש לראשונה בחלוקה לקטעים עם ציונים ומקורות

מאת מ"מ להג"ח קניבסקי זצ"ל, כפי שרשם בכתב ידו בגיליון הש"ס שלו. [למעשה סדר הדינים הוא תמצית דברי הרמב"ם בהלכות קרבן-פסח, אך את מראי המקומות פתח מ"מ זצ"ל, בעוצם בקיאותו והפלת עינו, ממקורן הראשון בספרי חז"ל].

החייבים בקרבן הפסח

מצות עשה לשחוט קרבן פסח ב"ד בניסן אחר חצות [נח. 1] בכל מקום [זבחים נו: 2] בעזרה. ואיש [צא: 3] ואשה חייבין במצוה זו. ובא מן הכבשים או מן העזים זכר בן שנה. ומי שביטלה במזיד והוא טהור ובדרך רחוקה לא היה חייב כרת.

ולא יהיה כזית חמץ בבית שום אחד מהמתעסקים, ואם היה חמץ ברשות אחד מהם לוקה והפסח [תד"ה השוחט בשם תוס'] כשר.

לכתחילה צריך לשחוט [נח. 5] אותו אחר התמיד של בין הערבים והקטרת והטבת נרות. ובחול [צ"ל: בין בחול בין בשבת. הגהת הגר"ל פישלס] נשחט התמיד ב' ומחצה ונקרב ב' ומחצה, ובשבת [צ"ל: ובערב שבת. הגהת הגר"ל פישלס] נשחט ב' ומחצה ונקרב ב' ומחצה והפסח אחריו.

הפטורין מקרבן ראייה פטורין מפסח (תוס' פסחים דף ג:).

דיני שחיטת הפסח והקרבנות

ומצוה לכתחילה לחלוק כל העם שעשו הפסחים לג' כתות בעזרה וכל [סד. 6] כת לא פחות מל' בני אדם. נכנסה [סד. 7] כת ראשונה עד שנתמלאה העזרה ונועלין [סד. 8] הדלתות ושוחטין.

ואם [רמב"ם 9] נמצא בעל מום או טריפה שוחטין אחר, אפילו בשבת, אפילו מאה, עד שיכשיר אחד או עד שתחשך וידחה לפסח שני, שהרי [עי' צב. 10] אנוס הוא.

[חסר וצ"ל: אם שחטו [אחר חצות] קודם לתמיד כשר (עיי' במשנה דף ס"א ע"א. הגהת הגר"ל פישלס) ויהא אחד ממרס בדמו שלא יקרוש עד שיזרוק דם התמיד.

[חסר וצ"ל: ואם נזרק קודם לדם התמיד כשר (ע"ש). הגהת הגר"ל פישלס]

נערך ע"י הרב יהונתן ישראל יצחק הלפרין שליט"א

1. שם איתא במשנה דהתמיד נשחט בשמונה ומחצה ובערב פסח שחל בשבת - ביש ומחצה, והפסח אחריו. אמנם בדף סא. איתא במשנה במפורש: "שחטו קודם חצות פסול, משום שנאמר בין הערבים": 2. לשון המשנה שם: "הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים - שחיטתן בכל מקום בעזרה". 3. שם נחלקו התנאים בברייתא האם אשה חייבת בקרבן פסח, ולמדו זאת מדרשות בפסוקים. וז"ל הברייתא: "אשה, בראשון - שוחטין עליה בפני עצמה, ובשני - עושין אותה טפילה לאחרים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אשה בשני שוחטין עליה בפני עצמה, ואין צריך לומר בראשון. רבי שמעון אומר: אשה, בראשון - עושין אותה טפילה לאחרים, בשני - אין שוחטין עליה כל עיקר". ופסק הרמב"ם (ריש הל' קרבן פסח) כרבי יהודה ורבי יוסי: 4. ז"ל תוספות בדף סג: "השוחט פסח על החמץ עובר בלא תעשה - אומר ריב"א והפסח כשר דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב ובתוספתא דמכילתין (פ"ד) תניא בהדיא השוחט את הפסח על החמץ ב"ד עובר בלא תעשה והפסח עצמו כשר ויוצא בו ידי חובתו בפסח": 5. ז"ל הברייתא: "תמיד קודם לפסח, פסח קודם לקטרת, קטרת קודמת לנרות": 6. ל' הגמרא: "אמר רבי יצחק: אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות של שלשים שלשים בני אדם". והביאור הוא כדאיתא שם, דהוא מספק האם בעינן שלוש קבוצות של עשר או בבת אחת שלושים, [דזה וודאי דבעינן שלשים משום שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, וקהל עדה וישראל הם שלוש קבוצות של עשרה]: 7. לשון המשנה: "נכנסה כת הראשונה, נתמלאה העזרה, נעלו דלתות העזרה": 8. אמנם במשנה הנ"ל איתא "נעלו דלתות העזרה" אך בע"ב נחלקו אב"י ורבא האם נעלו בפועל לאחר שנכנסה הקבוצה הראשונה, או שסמכו על מעשה ניסים והכניסו כמה שנכנסו עד שנעלה הדלת מאליה. ופסק הרמב"ם (קרבן פסח יא) כרבא שהיו נועלים ולא סמכו על הנס: 9. כל הלכה זו נמצאת ברמב"ם פרק א מקרבן פסח ה"כ. ורבינו בקרית מלך הביא מקור לעצם הדין שייטכן ומביאים עוד קרבן ועוד קרבן, ונדחה לפסח שני, מתוספתא סוף פ"א: "כני חבורה שטעו ואכלו פסחיהן של חביריהן אומרין להן אכלו את שלנו אכלו את שלהן ונמצא יבולת בעורו של אחד מהן צריכין לעשות פסח שני עשו פסח שני וטעו ואכלו פסחיהן של חביריהן אמ' להן אכלו את שלנו אכלו את שלהן ונמצא יבולת יבולת בעורו של אחד מהן צריכין לעשות פסח שני נמצא אוכלין ארבעה פסחים וידי חובתן לא יצאו". [וראה פסחים פח:]. ולדין שאף בשבת מביאים עוד קרבן ציין את המקור מקרבן התמיד סוכה מב: "רבי יוסי

שלמו מלהקריב פותחין דלתות העזרה, ויוצאת [סד: 29] כת ראשונה ונכנסה כת שניה. יצאת שניה נכנסה שלישית. כמעשה ראשונה כך מעשה שניה ושלשית. שלמה כת ג' ויצאת רוחצים [סה: ע"ש 30] העזרה אפילו בשבת.

ערב פסח שחל בשבת

חל י"ד [סד: 31] בשבת כמעשהו כמקומו בחול, לפי [סו: 32] שקבוע לו זמן ואי אפשר לעשותו קודם השבת. אבל [סה: 33] מה שהיה אפשר לעשות קודם השבת, כגון הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו בכלי אם היבלת לח וכדומה אסור, או מה שאפשר לעשות אחר השבת כגון הדחת קרביו וצלייתו וכדומה [חסר וצ"ל: חוץ מהקטר חלבים ואמורין שחביבה מצוה בשעתה (ענין דף ס"ח רע"ב)]. הגהת הגר"ל פישלס] אינו דוחה שבת. שכן [סו: 34] ולא הביא הסכין בערב שבת, אם לא הקדישו עדיין ניחנו בין קרני הכבש או בצמרו ומכישו עד שמביאו לעזרה ומקדישו [סו: 35] שם, הואיל וקבוע לו זמן. ובשבת [נש:] לבד רשאין להקטיר האימורין כל הלילה, לפי שחלבי שבת קרבין ביום טוב. שלמו מלהקריב בחול, בעל הזבח נוטל [סה: 37] פסחו עם העזר ומביאו לביתו בירושלים. ובשבת לא היו רשאין להוליך פסחיהן לבתיהן, אלא כת אחת יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית, וכת שנייה יושבת בחיל, וכת שלישית עומדין במקומן בעזרה, ושוהים הכל עד מוצאי שבת.

דיני צליית הפסח ואכילתו

ואחר שבא לביתו צלאו, וכיצד צלאו נוטל אותו כולו שלא יחסר אבר ממנו, ותוחבו מתוך פיו עד בית נקבותו בשפוד של עץ רמון. ותולהו [עה: 38] לתוך התנור שלא יגע בחרסית התנור. והאש למטה וכרעיו [עד: 39] ובני מעיו חוצה לו. ואין [עה: 40] צולין אותו בתנור שגרוף האש או [עד: 41] על גבי כלי אבן או כלי מתכת, לפי שצריך להיות צלי אש, ולא על ידי דבר אחר. ואם היה הכלי מנוקב [עה: 42] ששולט בו האור צולין עליו.

ואסור [מא: 43] לאוכלו חי אפילו חצי צלי ומבושל, אפילו לאחר צלייתו. ומותר לסוך אותו בשעת צלייתו או לטבל בשעת אכילתו במי פירות חוץ ממים.

ואחר שצלאו אוכלו לערב, וחותר [פה: 44] הבשר ואוכל, וחותר העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה. וכשיגיע לגיד [פג: 45] הנשה מוציאו ומניחו [פג: 46] עם שאר הגידין

שמתו - תעובר צורתו וישרף בששה עשר: 29. במשנה שם: 30. במשנה בדף סד. איתא "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים". ופירש רש"י: "שאמת המים מהלכת בעזרה, וכשהן רוצין להדיח העזרה פוקקין את נקב יציאתה והמים פושטין והולכין על גדותיה, ומדיחין את כל העזרה, שרצה של שיש היתה כולה, ואחר כך פותחין הנקב והמים יוצאים, ובערב הפסח, מתוך שהדמים מרובים היו מדיחין אותה, והכהנים היו מדיחין אותה בשבת שלא ברצון חכמים". ובגמרא בדף סה. הובאו שני ביאורים, לרב חסדא היה זה שלא לרצון רבי אליעזר אך לדעת חכמים הדחת הרצפה היא רק שבות ואין שבות במקדש. ולרב אשי היה זה אף שלא לרצון חכמים כיון שרבי נתן סובר ששבות שאינה צריכה לא התירו במקדש. ופסק הרמב"ם בפ"א מקרבן פסח ה"ט: "חל ארבעה עשר להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ורוחצין את העזרה בשבת שאין איסור שבות במקדש אפילו בדבר שאינו צורך עבודה איסור שבות במקדש היתר הוא". 31. הבאנו את הלשון בהערה הקודמת: 32. אלו דברי רבי עקיבא במשנה: "כלל אמר רבי עקיבא: כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת. שחיטה שאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת". 33. דעת חכמים במשנה שם: 34. הלל שעלה מבבל נשאל בהו: "אמרו לו רבי שכן ולא הביא סכין מערב שבת מהו, אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנה להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה ותוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי תוחבו בני קרניו. ראה מעשה ונוכר הלכה, ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון". 35. לשון הגמרא: "אמר רבי יוחנן מקדיש אדם את פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב": 36. שם איתא: "הכא בארבעה עשר שחל להיות בשבת עסקין, דחלבי שבת קרבין ביום טוב": 37. "תנא: כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפישל לאחוריו": 38. אם הפסח נצלה מחוס החרס אינו נחשב צלי אש, וכדן, המשנה "נגע בחרסו של תנור - יקלוק את מקומו": 39. נחלקו בזה התנאים במשנה "כיצד צולין את הפסח, מביאין שפוד של רמון ותוחבו לתוך פיו עד בית נקבותו, ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר כמין בישול הוא זה, אלא תולין חוצה לו". ופסק הרמב"ם (פ"ח מקרבן פסח ה"ה) כרבי עקיבא: 40. לשון הגמרא: "תנור שהסיקו, וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש, שנאמר צלי אש צלי אש שתי פעמים": 41. שם איתא במשנה: "אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא": 42. המשך דברי המשנה שבהערה הקודמת: "אמר רבי צדוק: מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא". וכתבה הגמרא: מעשה

שיח הפסח

מ"מ לסדר קרבן פסח ראשון הנדפס בש"ס וילנא

מ"מ להג"ה קניבסקי זצ"ל

והעצמות והקרומות שיצאין בשעת אכילה.

ולא [מא: 47] יאכל ממנו כזית צלי מבעוד יום.

וכל [פג: 48] האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת. ואין [פה: 49] מוציאין ממנו מן החבורה שיאכל בה (אבל ב' חבורות יכולין לאכול פסח אחד בב' מקומות).

(כ"פ הכ"מ). ובשר הפסח שהוציאו בעקירה והנחה חוץ לחבורתו מן האגף ולחוץ נאסר באכילה.

הפסח אינו נאכל [פג: 50] אלא בהיקף מחיצה, ושתי חבורות שאוכלין בבית אחד צריכין כל חבורה לעשות היקף מחיצות לעצמה לעצמן, ואלו [פג: 51] הופכין פניהם לכאן ואלו לכאן שלא יראו מעורבין, וכלה [פג: 52] מותרת להחזיר פניה.

ושמש אחד שמשמש לשניהם והתחיל לאכול ואוכלו בפיו, כשהולך [פג: 53] לשמש לחבורה אחרת קופץ פיו ומחזיר פניו עד שמגיע אצל חבורתו. נפרצה [פג: 54] המחיצה אינן אוכלין, וכן אם נעשה מחיצה בין חבורה אחת אינן אוכלין עד שתסתלק בתחלת הסעודה שנכנסו רק שנים מהחבורה צריכין להמתין על השאר אבל שלושה שנכנסו בזמן הסעודה אין צריכין להמתין.

נטמא הקרבן או הבעלים

נטמא [פא: 55] מקצת האברים שורף את הטמאים ואוכל הטהורים. נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה כדי [פג: 56] לביישן שלא נזהרו בו, ונשרף [פא: 57] מעצי המערכה. ואם [פג: 58] רצו הבעלים לשורפו בקש ובקנים משל עצמן שורפין. ונטמא [פא: 59] מיעוטו והנותר שורפין בחצרותיהן מעצי עצמן. נטמא [ידו: 60] רפ"ז הבעלים מקצתן אף על פי שהתחילו כבר לאכול ונטמאו זכו הטהורים בחלקם של טמאים, אבל התחילו כולן לאכול ונטמאו מקצתן חלק הטמאים ישרף, והוא הדין אם מתו.

דיני המנויים

אין הפסח [סא: 61] נשחט ונזרק ונאכל אלא למנויו ולנמולים ולטהורים ולשם פסח. המאכיל [צה: 62] פסח ראשון או שני למומר [צו: 63] או גר תושב ולנכרי, אף [יבמות עא: 64] על פי שנימול, מכין אותו מכת מרדות. וישראל ערל [רמב"ם: 65] שאכל פסח חייב מלקות.

לסתור, חסורי מיחסרא והכי קתני ואם אסכלא מנוקבת מותר. ואמר רבי צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת: 43. שם נדרש זאת כברייתא מ"כ"אם צלי אש": 44. כדאיתא בברייתא: "בר שיצא מקצתו - חותר עד מקום שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותר": 45. שם התבאר שגיד הנשה אסור באכילה וטעון שריפה: 46. שמועדים אף הם לשריפה: 47. "תנו רבנן אכל כזית נא מבעוד יום - פטור": 48. לשון הגמרא: "והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה": 49. ו"ל הברייתא שם: "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה אין לי אלא מבית לבית, מחבורה לחבורה מנין - תלמוד לומר חוצה, חוץ לאכילתו": 50. לשון הגמרא: "היו יושבין ונפרסה מחיצה ביניהם, לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבורות - אוכלין, לדברי האומר אין הפסח נאכל בשתי חבורות - אין אוכלין. היו יושבין ונסתלקה מחיצה ביניהם, לדברי האומר האוכל אוכל בשני מקומות - אוכלין, לדברי האומר אין האוכל אוכל בשני מקומות - אין אוכלין": 51. לשון המשנה: "שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד - אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין, ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין, והמיחם באמצע": 52. לשון הגמרא בביאור דברי המשנה: "הכלה הופכת את פניה וכו'. מאי טעמא, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מפני שהיא בושה": 53. המשך המשנה שם: "כשהשמש עומד למזג - קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל": 54. כדברי הגמרא שהובאו לעיל: 55. לשון המשנה: "נטמא שלם או רובו - שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה. נטמא מיעוטו, והנותר - שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן מעצי עצמן": 56. צ"ל דף פא: "מאי טעמא, אמר רבי יוסי בר חנינא: כדי לביישן": 57. כדברי המשנה הנ"ל: 58. כדעת רבא שסובר שבקנים שאינם עולים למזבח אין חשד שלוקח את עצי המערכה לביתו: 59. במשנה הנ"ל: 60. לפנינו סוף פ"ו. כתב הרמב"ם (קרבן פסח ד, א): "הפסח שיצא מירושלים או שנטמא בארבעה עשר ישרף מיד, ונטמאו הבעלים או מתו או משכו את ידיהם אפילו ונטמאו או מתו קודם זריקת הדם מניחין אותו עד שתעובר צורתו ואחר כך ישרף, ... כמה דברים אמורים שישירף אם נטמאו הבעלים כשנטמאו כל בני החבורה, אבל אם נטמאו מקצתן זכו הטהורים בחלקם של טמאים, אף על פי שנטמאו מקצתן אחר שהתחילו לאכול זכו הטהורים שעדיין לא התחילו, אבל אם התחילו כולן ונטמאו מקצתן לא זכו הטהורים בחלקם של טמאים אלא הטהורים אוכלין חלקם וחלק הטמאים ישרף, והוא הדין אם מתו מקצתן". וכתב הכסף משנה: "ירושלמי סוף פרק כיצד צולין התחילו אלו ונטמאו אלו זכו הטהורים בחלקם

שעת הכושר בשחיטה וזריקה. לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר שלא יבוא לידי תקלה. וכל [פד: 94] הנאכל בשור הגדול אחר שנתבשל הוא שמותר לאכול כנגדו מן הגדי הרך אחר צלייתו.

דיני חגיגת ארבעה עשר

כשמקריבין הפסח בחול ובטהרה ובחבורה גדולה שהאוכלים מרובים, מקריבין חגיגה עמו כדי [ע: 95] שיהא הפסח נאכל על השבוע. ואוכל מחגיגה תחלה ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו על אכילת הזבח, ובאחרונה [קיש: 96] אוכל מגוף הפסח כדי שיהא הפסח גמור שביעה ומברך [תוספתא סוף פסחים 97] בא"י אמ"ה אקב"ו על אכילת הפסח. ואוכל [פס: 98] אפילו כזית מבשר הפסח ואינו [קיש: 99] טועם אחריו כלום. והחגיגה [ספ: 100] נאכלת כשאר שלמים. ובשר [תוספתא פ"ה 101] חגיגה שעלה עם הפסח על השלחן זמן אכילתו כפסח עצמו.

מי שאבד פסחו

מי [עי: 102] שאבד פסחו ומצאו אחר שהפריש פסח אחר, יקריב איזו [יומא סב: 103] שירצה והשני יקריב שלמים. פסח [עי: 104] שנתערב בשלמים יקריב כולו שלמים, ומעות [שקלים פ"ב 105] פסח שנתותר יקריב גם כן שלמים. ופסח [סב: 106] שלא בומנו יקריב שלמים.

מי שהותר באכילת הפסח רק ביום י"ד

מחוסרי [צ: 107] כפורים שחל יום הבאת קרבנותיהן בי"ד שוחטין עליהן, ומקריבין [נט: 108] קרבנותיהן בי"ד, בין קודם שחיתת הפסח בין אחר שחיתתו, ואוכלין פסחיהן לערב. ואין [צ: 109] שוחטין עליהן עד שימסרו קרבנותיהן ביד בית דין שמא יפשעו. מצורע [צב: 110] שחל שמיני שלו בי"ד וראה קרי בו ביום, הרי זה טובל ונכנס לעזרת נשים. ישראל ערל שמל בערב פסח שוחטין עליו אחר שמל, אבל גר שמל וטבל בי"ד אין שוחטין עליו.

מי שעבר בבית הפרס

מי [צב: 111] שבא בבית הפרס הרי זה מנפח והולך, ואם לא מצא עצם ולא נטמא שוחט ואוכל פסחו. וכן בית הפרס שנידוש טהור לעושה פסחו.

שיח הפסח

מ"מ לסדר קרבן פסח ראשון הנדפס בש"ס וילנא

מ"מ שה"ת הגר"ח קניבסקי זצ"ל

מילת [צו: 66] בניו ועבדיו, וטבילת [תוספתא פ"ח 67] שפחותיו של [יבמות עא: 68] גדול מעכבתו מלישחט ולאכול הפסח, ולא [רמב"ם 69] עבדיו ושפחותיו של קטן מעכבים את הקטן. לכתחלה [צא: 70] לא ישחוט על יחיד, ואם שחט צריך שיהיה ראוי לאכול את כולו. וכן אין שוחטין אלא על מי שראוי

לאכול כזית ממנו משעת שחיטה עד שעת זריקה.

הרבה נמנין על פסח אחד עד [פט: 71] שיהא כזית לכל אחד, ונמנין [פד: 72] על מוח שבראש אבל [פד: 73] לא על הגידין הרכין שסופן להקשות, ולא [פד: 74] על מוח שבקולית.

וכל [פט: 75] זמן שלא נשחט עדיין יכולין למנות עליו ולמושך ידיהן ממנו, ואף [צט: 76] כולן יכולין למשוך ממנו רק שישאר אחד מהם.

ואין [פה: 77] נמנין על שני פסחים כאחד, וכשנמנה על שנים יאכל מן הנשחט ראשון. ואין [עו: 78] צולין שני פסחים כאחד.

אין [צא: 79] עושין חבורה נשים ועבדים קטנים ועבדים, אבל עושין חבורה כל אחד לעצמן. ולכתחילה אין עושין חבורה כולה קטנים או חולים וקנים ואוננים וגרים [צא: 80]. שחטו [סא: 81] לכשרים ולפסולים כשר אבל [סא: 82] זרק הדם לכשרים ולפסולים פסול, שהזריקה חמורה שהוא עיקר הקרבן. אפילו חישב בשעת שחיטה על מנת לזרוק לכשרים ולפסולים פסול, אבל חישב לזרוק שלא לאוכליו כשר שאין מחשבת אוכלין בזריקה.

שוחט [פה: 83] אדם בשביל אחרים שהן ברשותו, כגון בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפחתו הכנענים, אפילו שלא מדעת. ומי שאינו ברשותו שוחט עליו מדעתו [קדושין מא: 84] ממין [פה: 85] שצוה לו, ואם שינה פסול. ובנו [פה: 86] ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים ואשתו כל זמן שלא מיחו הוי מדעתן ואין [פה: 87] שוחטין על חצי עבד וחצי בן חורין.

עוד מדיני אכילת הפסח

זמן [קב: 88] אכילת הפסח מן התורה כל הלילה ומדרבנן עד חצות ומה שנותר עד הבוקר באש תשרף.

טעון [צה: 89] הלל בשעת אכילתו.

אסור לשבר עצם מפסח טהור [פד: 90] שיש [פד: 91] עליו כזית בשר או שיש [פה: 92] בו מוח, אפילו [פג: 93] לאחר זמן אכילתו אפילו מפסח שנפסל, ובלבד שהיתה לו

הגדולים: 87. שם דנה הגמרא בדברי המשנה (פ: 15). "מי שחציו עבד וחציו בן חורין - לא יאכל משל רבו": 88. כדעת רבי עקיבא שם: 89. לשון המשנה: "מה בין פסח הראשון לשני ... הראשון טעון הלל באכילתו": 90. לשון המשנה: "השובר את העצם בפסח הטהור הרי זה לוקה ארבעים": 91. שם במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, ולכולי עולמא כשאין כזית בשר כלל פטור. 92. לשון הברייטא: "ועצם לא תשברו בו - אחד עצם שיש בו מוח, ואחד עצם שאין בו מוח": 93. את דברי הברייטא ש"אין סופג את הארבעים" ביארה הגמרא "כאן שלא היתה לו שעת הכושר": 94. לשון המשנה שם: 95. לשון הברייטא: "חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה, כדי שיהא פסח נאכל על השבע": 96. כדן המשנה: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן": 97. "איו היא ברכת הפסח ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. איו ברכת הזבח ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח": 98. לשון המשנה: "לעולם נמנין עליו עד שיהיה בו כזית לכל אחד ואחד": 99. כמשנה שם: 100. לשון המשנה: "חגיגה היתה באה מן הצאן, מן הבקר, מן הכבשים ומן העזים, מן הזכרים ומן הנקבות, ונאכלת לשני ימים ולילה אחד": 101. הלכה ג': "רשב"א אומר חגיגה העולה עמו על השלחן ותבשילין העולים עמו על השלחן הרי אלו מתבערין עמו": 102. אולי צ"ל צה: במשנה שם: 103. לשון הברייטא: "המפריש פסחו ואבד והפריש אחר תחתיו, ואחר כך נמצא הראשון והרי שניהן עומדין - אי זה מהן שירצה יקריב, דברי חכמים": 104. בקרית מלך פ"ד מקרבן פסח ה"ח כתב רבינו: "פסח שנתערב בשלמים כו', עי' תוספתא פסחים פ"ה ט"ב נתערב בעולה כו' נתערבו בשלמים כו'": 105. משנה ה': 106. בגמרא: "הא שלא בומנו יקריב": 107. מתחיל בע"א: "אמר רב יהודה אמר רב שוחטין וזורקין על טבול יום ומחוסר כיפורים": 108. לשון הברייטא: ואין לך דבר שמתעבך אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת, ונרות, ופסח, ומחוסר כפורים בערב הפסח שטובל שנית ואוכל את פסחו לערב": 109. לשון הגמרא: "אי הכי מחוסר כפורים נמי דילמא פשע, כגון דמסרינהו לבית דין": 110. לשון הברייטא: "מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח, וראה קרי בו ביום טובל ואוכל": 111. לשון הגמרא: "אמר רב יהודה אמר שמואל מנפח בית הפרס והולך":

של טמאים ולא עוד אלא אפילו התחילו ונטמאו הם זכו טהורים בחלקן של טמאים אבל אם התחילו אלו (ואלו) ונטמאו אחד מהם לא זכו טהורים בחלקן (של טמאים)": 61. לשון המשנה: "שחטו שלא לאוכליו, ושלא למנוי, לערלים ולטמאים - פסול": 62. בדברי המשנה: "מה בין פסח ראשון לשני": 63. בדברי הגמרא שם על בן נכר לא יאכל: 64. שם איתא: לאתויי ערבי מהול": 65. פרק ט מקרבן פסח הלכה ח: "ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה שנאמר כל ערל לא יאכל": 66. שם דורשת הגמרא רב - מילת זכריו ועבדיו מעכבת": 67. סוף הלכה ז: "מי שהיו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו מעכבין אותו מלאכול בפסח": 68. בדברי הגמרא על גר שמל ולא טבל: 69. פרק ה"ו. ושם הביא רבינו בקרית מלך את מקור דברי הרמב"ם: "מכילתא דרשב"י בא י"ב מ"ד יכול אף עבדי קטן יהוא מעכבין אותו כו' ת"ל עבד איש כו'": 70. כדעת רבי יוסי שם: 71. לשון המשנה: "לעולם נמנין עליו עד שיהיה בו כזית לכל אחד ואחד": 72. לשון הברייטא: "רבי אומר: נמנין על מוח שבראש, ואין נמנין על מוח שבקולית": 73. כדעת ריש לקיש שם שאולין בתר סוף: 74. כפי שהובא לעיל: 75. כדעת ת"ק במשנה: "נמנין ומושכין את ידיהן ממנו עד שישחט": 76. כדעת רבי יהודה: "מלמד שמתמעטין והולכין ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים": 77. לשון הברייטא: "אין נמנין על שני פסחים כאחד": 78. לשון הברייטא: "אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת": 79. לשון המשנה: "ואין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים": 80. כדאיתא שם: "אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן אין עושין חבורה שכולה גרים, שמא ידקדקו בו ויביאוהו ליד פסול": 81. לשון המשנה: שחטו וכו' לטמאים ולטהורים כשר: 82. לשון הגמרא (רב חסדא): "אבל זריקה אפי' מקצתה נמי פסלה". וכך פסק הרמב"ם (קרבן פסח ב, ו) ועי' ראב"ב: 83. לשון הברייטא: "שה לכות - מלמד שאדם מביא ושוחט על ידי בנו ובתו הקטנים": 84. לשון הגמרא: מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולן שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו": 85. שם במשנה: "האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח. שחט גדי יאכל, שחט טלה יאכל": 86. לשון הברייטא: "אבל אינו שוחט על ידי בנו ובתו

הצעה מחודשת לנדון הפוסקים
בחמץ נכרי שברשותו

דבר הפסח

הצעה מחודשת לנדון הפוסקים בחמץ נכרי שברשותו
רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א

האחר וגם כיון דאינו ברשותו ליכא כה"ג
דין חייב באחריותו.

[ואגב, גוי שישאל חייב לו חוב ויש ביד
הישראל הלווה חמץ מופקד ללא אחריות
בין שהפקידו אצלו גוי זה בין שהפקידו
אצלו גוי אחר, והגוי המלוה ימחול את
חובו ע"מ שהחמץ המופקד ביד ישראל
לא יאבד, ונמצא דע"ז יש חוב על ישראל
אם יאבד החמץ, מ"מ לכאורה לא יחא

מחמת כן דין החמץ הזה כדן חמץ שחייב באחריותו לעבור עליו בב"י וב"י, ואפי' אי
נימא דדין למפרע הוא גובה חשיב כדן אחריות, ועי'. ויש לעיין במה שהובא בבית"ל
סי' תמ"ח ס"ג (ד"ה בדבר) בנידון שנחלקו האחרונים על מה שכתב במקו"ח בגוי שקנה
חמץ ולא שילם כל המעות וזקפן במילוח שאם יאבד החמץ לא ירצה הגוי לשלם, דס"ל
להמקו"ח דחשיב חייב באחריותו והאחרונים נחלקו עליו יעו"ש, ודו"ק].

ביעור חמץ ע"י נתינה לנכרי (ובגרמא)

ג) והנה בתוך הפסח דן המג"א סי' ת"מ סק"א דשפיר דמי ליתן החמץ לבעליו הגוי,
ובחי' רע"א שם כתב דאינו מקיים בזה תשבייתו [ועי' חזו"א סימן ק"ח ה' הנ"ל דהחיוב
בזה להשביית אחריותו]. והנה מצינו כעין דברי המג"א ברש"י פסחים ו' א' דכתב אהא
דאמרין שם דגוי שנכנס לרשות ישראל אינו זקוק לבער, דהיינו שלא הזיקוהו להוציא
הנכרי מן הבית, ולא אמר דלא הזיקוהו לקחתו מן הגוי ולבערו, ודו"ק.

והנה יש כאן עוד נידון אי חשוב כמקיים המצוה דתשבייתו ע"י גוי, וכה"ג דן הגרע"א בסי'
תמ"ו ע"ד המג"א שם שכתב שאפשר לבער ביו"ט ע"י גוי, וכתב עלה הגרע"א האין
אפשר לקיים המצוה ע"י גוי. מיהו לכאורה לא דמי לנד"י, דכאן זה גופא מעשה הביעור
שיקחנו הגוי וחשיב כמקיים הישראל מצות הביעור, ומשא"כ ביעור שהוא בגוף החמץ
דהיינו כילוי החמץ שנעשה ע"י גוי לא חשיב הישראל כמקיים המצוה.

מיהו בעיקר הדבר שדן הגרע"א יתכן לכאורה דמצות ביעור חמץ היא ההשתדלות שיבוער
החמץ מן העולם ושייך לפי"ז דגם ע"י גוי מהני, וכסברא זו דנים בכיוצא בעלמא. [ועי'
שו"ת הרשב"א ח"א סי' שנו"ז דדן השואל שם דא"א לקיים מצות ובערת הרע מקרבך
ע"י גוי, דהיכן מצינו שאפשר לקיים מצוה ע"י גוי, והרשב"א השיב דשפיר דמי לקיים
ע"י גוי. ויש לדון גם לענין ביעור חמץ. ועי' רמב"ם פ"ח מהל' טומאת צרעת ה"ג, כיצד
מגלחין את הנתק וכו' ותגלחתו כשרה בכל אדם, ותגלחתו משמע ולאכאורה משמע גם
ע"י גוי ותקיים המצוה גם בזה. (ומה שכתב שם במל"מ דהתגלח ל"ח עשה יעוין ספר
המצות מ"ע ק"א, וכבר הקשו עליו בזה, ושוב ראיתי המצוין בזה ברמב"ם החדש שם
יעו"ש) ודו"ק].

והנה הדין מתבאר מדברי האו"ז (ח"א סי' רנ"ו), יעו"ש שכתב להדיא דאפשר לקיים ביעור
חמץ ע"י גוי [ואיירי שם לענין ביעור חטה הנמצאת בתרנגולות ביו"ט]. ועי' זריקתו ע"י גוי
הזה קיום מצוה דתשבייתו לשיטת רש"י דמיייתי שם, דאי משום ב"י וב"י א"כ גם לשי'
דבשריפה יעשה כן ולמה ימתין עד הערב, וצ"ע שם]. ומיהו התם איירי לרבנן דביעורו
בכל דבר אבל לר' יהודה דביעורו בשריפה י"ל דגדר הענין לדידי' בעצם מעשה הביעור,
ועי'. [ועי' ס' הגלינות פ"א מהל' חמץ ומצה מש"כ לענין זריה לרוח ע"י נכרי. מיהו התם
אזיל לשי' הגר"ח שם דהוא ענין איסור. יעו"ש].

והנה אי נימא דאפשר לקיים ע"י גוי אפשר נמי לקיים ע"י קטן, ואפי' ביו"ט ואפי' בשבת
[מה"ת], ונהי דאיכא לאו נימא עשה דוחה ל"ת. מיהו א"נ דאיכא בזה ב' לאוין, לאו דלא
תאכילום דהוא בכל איסורי תורה ולא דבנך ובתך דשבת, תלי' באיבעי' דנזיר דף מ"ח
ב' מ"ט א' אי עשה דחי' ב' לאוין. [גם יש לדון אי אית בזה עשה, עי' מנ"ח מוסך השבת
קרב לסופו, דאין עשה דוחה ל"ת ועשה]. ועי' אחיעזר ג' פ"א אות כ"ג דמיייתי קושיית
האחרונים ל"ל קרא מיותר בשבת תיפוק לי' מלאוי דשאר איסורים, ולהאמור נפ"מ לענין
עשה דוחה ל"ת, מיהו אינו לכל הצדדים וכו"ל.

אין מצות שריפה בחמץ שחייב באחריותו

ד) מצות שריפה בחמץ שחייב באחריותו לכ' לא שייך, שהרי כשמשלה בו האש טרם
ישרף כבר אינו שוה כלום, ואין כאן בעת השריפה חיוב אחריות שהרי בין כה וכה כבר
חייב לשלם.

וכע"ז יש לדון בעיקר מצות שריפה לפני זמנו לשי' רש"י דהרי כשחרכו לפני זמנו עוד
טרם הישרפו, כבר לא יחא חמץ בפסח, וא"כ מאי מצות שריפה שייך בזה, ועיין. ❖

א) במ"ב סי' ת"מ סק"ד כתב ב' דרכים
בענין חמץ של עכו"ם הנמצא באחריות
של ישראל לסוברים דלא מהני ביה ביטול,
ותרומיהו אינם לפי כל הפוסקים וע"ש
שנכון שיעשה שני הדרכים [ואחת מהן,
דהיינו למכור הבית לגוי ל"ש בארץ ישראל
משום לא תחנם].

ובאחרונים יש נידון אי שרי לשרוף החמץ מחמת איסור מזיק [וגם בעיקר איסור מזיק
אי איכא בממון עכו"ם יש נידון ותליא בסביבת האיסור במזיק, ועי' מנ"ח (קומץ המנחה
מצוה י"א). ועי' רש"י גיטין (דף כ"א ע"ב) דמשמע דחבלתו מותרת וא"כ לכאורה ק"ו
הזיקו, ועי' ע"ז (דף י"ג ע"ב) עבד עכו"ם מאי, א"ל מאי קא מיבעיא ליה תניא העכו"ם וכו'
לא מעלין ולא מורדין ופרש"י דאסור להמיתו בידים, ואף דע"י עיקור אינו מת וחבלה
שרי להנ"ל, אולי חיישינן שמא ימות ע"ז, וע"ש לקמן (דף מ"ג ע"א) סטרו וכו', וצ"ע.ש.
ועי' לענין איסור מזיק בשל עכו"ם בההוא דתענית (דף ז' ע"ש) במעשה דריב"ח וברתי'
דקיסר ודו"ק, וצ"ע בכל זה].

ממון הגוי כהפקר לישראל למנוע מכשול

ועי' חזו"א א"ח סי' ק"ח סק"ה (ד"ה כ') דכתב שם דשרי לשרוף החמץ של נכרי אם
א"א להחזיר, וטעמא כתב שם דממון נכרי מופקר לישראל בזמן שהוא נכשל בהן לעבור
עבירה עכ"ל, [ועי' ש"ש שכי' דחייב לשלם לנכרי, ועי' חזו"א ב"ק סי' י' סק"ד, ועי' מנ"ח
(מצוה נ"ז קרוב לתחילתו) דכתב שם דמזיק עכו"ם פטור, וע"ש מה דמיייתי מאחרונים
לענין פשיעה מטעם מזיק בנכסי עכו"ם]. ובסי' קכ"ד (לדף כ"ט ע"ב ד"ה מג"א) כתב
החזו"א דפקדון של נכרי ביד ישראל אפשר דאפי' לר"י א"צ לשרופו, יעו"ש.

[וצ"ע בספר מקור חיים סי' ת"מ סק"א, ויל"ע במש"כ בפתיחה לס' תל"א (ד"ה היוצא)
דיש חיוב ביעור בחמץ בפסח על כל העולם מדין איסורי הנאה, ומיייתי עלה ההיא דב"ק
(דף צ"ח ע"ב) דהכל מצווין לבערו וצ"ב, ומיהו זה אינו ענין לנידון דידן. ועי' בחיוב (מה"ת)
ביעור חמץ דקטנים, וצ"ע במש"כ במ"ב ס' תמ"ג סק"י דובשעה"צ שם סק"כ ול"ע כעת].
ובעיקר הסברא שכתב בחזו"א בסי' ק"ח הנ"ל דממון נכרי מופקר לישראל בזמן שהוא
נכשל בהן לעבור עבירה, יל"ע בחיוב מצוות ככה"ג כגון שוחט חי' ועוף של נכרי אי שרי
לכסות דמם משום מצות כסוי הדם אף שמפסיד הדם לנכרי, ועי' במש"כ בחזו"א יו"ד
סי' ר"ד (לדף קל"ט ע"ב ד"ה שחטה) לענין היתר הפסד להקדש ע"י כיסוי דם שהקדישו
אחר שחיתה, דכתב שם דא"א להקדש לזכות ולעכב מלעשות מצותו ומטעם דכבר
נתחייב במצות כסוי, ומיהו הקדש שאני. [ואת"ל דבשחט חי' ועוף של גוי אסור לכסות
דמו משום הפסד הגוי מ"מ כששחט ואח"כ הקנה הדם לגוי וחייב לכסות וכמו
בהקדש, ועי' בכל זה בשחט חי' ועוף של חרש שוטה וקטן].

והנה המ"ב דלא נחית להנ"ל לדון בענין שריפת החמץ דן כנראה באופן דלא יבוא הישראל
לידי הפסד ועי'.

עצה מחודשת להתחייב לכל צד

ב) והנה יש לדון אי איכא עצה אחרית בדבר, והוא דיתחייב לגוי ע"מ שאם לא יאבד החמץ
יתחייב לו דמים כערך החמץ, מי נימא דכה"ג חשיב כאינו חייב באחריותו דהא ממנ"פ
חייב, או דילמא ב' חיובים הם והרי יכול למחול חוב זה וישאר השני וא"כ יתכן דכל כה"ג
חשיב חייב באחריותו, וצ"ע אם ניתן לומר כן. [ודו"ק מגדר אחריות לשיטת הרמב"ם דגם
בגוי אלם שאינו חייב באחריותו בדן נמי חשיב כחייב באחריותו וחייב לבער, ויש לדון]
והנה אף את"ל דמהני מ"מ א"א להתחייב לגוי ע"י זכיה דאין זכיה לגוי, ורק ע"י אודיאת
שייך, [ועוד יל"ע לשיטת הרמב"ם דמהני התחייבות ע"י דיבור גרידא (וכפי שפירשו בזה),
מה דינו באופן דהלה אינו יודע]. מיהו יש לדון דאף אם אין גוי זה לפנינו אולי יהני להפקיע
דין חייב באחריותו ע"י שיתחייב לגוי אחר, על תנאי אם לא יאבד החמץ, דלכאורה תליא
בהאי גוי שחייב באחריותו ולא מהני מה דחייב ממנ"פ, אך יתכן אולי דלא שנא, וכל דחייב
ממנ"פ אף לאחר לא חשיב חייב באחריותו.

והנה את"ל דאמרין גם בזה ממנ"פ א"כ יוכל להתחייב גם לישראל על צד דלא יאבד
ויפקיע גם בזה דין חמץ שחייב באחריותו. אך יל"ע אי שרי כה"ג מבחינת הישראל האחר
אי חשיב כה"ג נהנה מן החמץ דרוצה בקיומו, ויל"ע בפוסקים ובאחרונים בסי' ת"נ [ועי' ש'
בדן משכיר כלי לפני הפסח וצ"ע]. ומיהו מבחינת גורם לממון ל"ש בזה לגבי הישראל

סק"ח. ר"ש פ"ג דנגעים מ"ט, מיסב היינו שוכב, יעו"ש. ודו"ק¹.

שעה צ"ס סק"כ. ומצוה דכבוד תורה עדיף. וזה מהני גם לבדיעבד וצ"ת דלכא"ה הא חירות ליכא ומה מהני לזה כבוד רבו [ודוחק לומר דחירות בחיוב תליא] ואי משום כבוד רבו יאכל שלא בפניו?²

משנ"ב סק"כ. א. למנהגו שאין שותין שום כוס. לאותם השותים מיין ענבים לכא"ה ל"ש עי' משנ"ב ס' תע"ג סקט"ז. ומיהו מי שדבר זה בלתי ידוע לו חשיב לכא"ה כנמלך³. שם. ויסמוך על דעת אבי העזרי. לפמ"ש בבה"ל ס' תע"ט ד"ה ולא, דנראה כמוסיף על הכוסות ל"ש אלא בשותה שיעור כוס וא"כ יכול לעשות כפה"ג על מעט יין ויתכוון לפטור יין אחר וישתה אחר כוס שיש בו רביעית ולא הוי נראה כמוסיף על הכוסות. עוד יל"ע דישתה כוס אחד אחר כוס ב' [עי' לקמן תע"ז משנ"ב סק"ב {תע"ג סק"ב?}] בהפסק ומהני לשיטת הב"י שהובאה בבה"ל ל' ס' ח"ה⁴. שם יוכל לשתות כוס אחד בהסיכה. והוא דלא התחיל בהגדה עיי' לקמן תע"ג ס"ג בבה"ל ד"ה הרשות [ועיי"ש לענין מזג הכוס והכין עצמו לאמירת הגדה] ועי' כעת ראיתי בלשון הרה"ח שהובא בבה"ל ד"ה אין. ועי"ה⁵.

בה"ל ד"ה שלא וכו'. בנהר שלום שם עיי"ש. ועי' לקמן ס' תע"ז ס"ב ובמשנ"ב סקט"ז שכיון שהשלישי היה בטעות וכו' ולכא"ה אי כסדר מיקרי ששתאן בשה"י מאי טעות הוא [ודוחק לומר משום דאנן סהדי דלא נתכוון לזה. ולפי"ז הוה א"ש מוג"א שם סק"ד ואי"צ למש"כ שם]⁷.

סימן תע"ג

בה"ל ד"ה עד. והגר"ז הפליג יותר דאפילו נזכר קודם שאכל הכרפס נמי אוכל הכרפס בלי הבדלה מטעם זה. עיי' בה"ג בטור לקמן ס' תפ"ג [ואפשר דרי"ף לא פליג אלא משום דאפשר בענין אחר] ומיהו לא שייך לכאן כקושיית הבה"ל⁸. ויל"ע דלכא"ה איכא תקנתא לפי מה שצדד הבה"ל לקמן תע"ט דאיסור מוסיף על הכוסות אינו אלא בשותה השיעור וא"כ אפשר דיש לנהוג כשיטת י"א בסי' רע"א ס"ד. ולענין ד' כוסות לא מהני. [ודו"ק לשיטת תוס' ר"פ ערבי פסחים {צט: ד"ה לא יפחתו לו מד' כוסות}]. ועי"ה⁹. עי' תוס' פסחים ק"ב {ע"ב} ד"ה מניחו לאחר המזון¹⁰.

סקי"ג. או שהיה היין לפניו. לפי המנהג ל"ש¹.

סקט"ז. אבל משקה שאין משכר מותר לשתות בין הכוסות. צ"ע אחר שהתחיל בהגדה

גליה לדרעיה

מתוך גליונות על משנ"ב הלכות ליל הסדר

רבינו מרן הגר"ד לנדו שליט"א

לרמב"ן ור"ן שהובא בבה"ל ועי' בלשונם [ועי' בהלל]¹².

סק"ל ב"ב, וע"כ אם שכח וצלאו בלילה יזהר לאוכלו מחר בבוקר, כ"כ המג"א. ולכא"ה משמע דאיירי במקוון בשעת הצ"ל להניחו למחר [יעוין בשעה צ"ל ט], וס"ל למ"ב דמהני תיקון לזה אחר"כ עיי' שיאכלנו ביו"ט, אף שלא כיון לזה מתחילה [ולכא"ה דבר זה צ"ב]. והנה מבואר דחייב לעשות זאת, והיינו משום חיוב תיקון האיסור שעבר [ואף שהוא שוגג ובדרבנן (דמה"ת אמרינן הואיל). ונודע הנידון בזה בעלמא, ואכ"מ]. ויל"ע שם בלשון המג"א¹³. וצ"ת. - יל"ע גבו"א תענית כ"ד א' ד"ה ומו"מ לענין דאורייתא. ועי'. - שכח וצלאו, עי' מג"א [ולעצם הדיון במשמעות הל' דו"ק] וכן יל"פ בדברי המ"ב. - יל"ע אמאי אסור לבשל הזרוע אם אינה אוכלת ביו"ט מ"ט לא יותר מחמת צורך המצוה [דצריך ל'] לליל הסדר למצות שני תבשילין ור"ל כדיון מוציא הלולב וכו"ו ב' דשרי מתוך וכו' וגם למצוה דרבנן. שו"ר דזה אינו, עי'. ועי' שאג"א ק"ח.

בה"ל בסוד"ה יקח (אם בעינן שתהא ראויה לאכילה). עי' נמו"י שכתב טעמא דלשון אכילה כתיב [ונודע הנידון בזה לענין כוונת] על מצה ומרורים. וא"כ תקשה מאי ס"ד. וצ"ל דאי הו"א דמיריתא דכופתא הוה מרור בעל כרחך הו"א דרחמנא אחשבי' לאכילתו, ומשא"כ השתא דמרור משמע מיני ירקות מרים הראויים לאכילה שוב הדר כפשוט' דבעינן ראוי לאכילה. וז"ל, לדברי הנמו"י, דגם בגוונא דחזי ליקח בכסף מע"ש אך בעי תיקון [וכעין קור, עי' ערוכין כ"ח {ב'}]¹⁴ אינו יוצא בה ידי חובתו¹⁵. [ועי' פסחים לט: אליבא דר"ע לא תביעי לך וכו'¹⁶, ולכא"ה תביעי במרור כעין קור הניקח בכסף מע"ש ואין נפדה בטומאה¹⁷ דאינו מק"ט, ועל כרחך דכל שעדיין לא תיקנו אינו יוצא בו דבעינן אכילה]. (וגרע משלא כדרך אכילתו דדן המל"מ), וז"ל, לפי"ז, בדברי הבה"ל לקמן ס' תע"ה ס"ב ד"ה בטיבול, ואפשר משום דראוי וכו'¹⁸, ולדברי הנמו"י לכא"ה לא שייך. - עי' מג"ח מ' י' אות א' {ג'} משה"ק על הרמב"ם בדיון בלע מצה ומרור, ולכא"ה לדברי הבה"ל י"ל דנפ"מ למרור דלא חשיב השתא אוכל¹⁹. [ועו"ע ח' רע"א על הרמב"ם פ"ו {ה"ב} - תוס' סוכה י"ג ב' ד"ה ירקות²⁰.

בה"ל ד"ה ואינו מברך אחריו, (במוסגר) אלא דפטורא דמרור מברכה משום דהוי כדברים הבאים בתוך הסעודה דנפטר בכרכת המוציא) וכו'. עי' לענין כרפס לקמן מ"ב תפ"ג ד' ולענין ברכה, ודו"ק²¹.

שם בסופו. ועי' לקמן ס' תפ"ג דמשמע דאין מברכין המוציא אע"ג דהפסיק בהגדה. ודו"ק²².

רמ"א. ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך. לקעה ע"פ האר"י (לעיל בבאה"ט סק"ח) ל"ש אלא בקצהו²³. [מיהו לקעה שראיתי בס' מורה באצבע להרחיד²⁴, וכו"ה בהגש"פ של הספרדים, כאשר שמעתי, א"ש].

בחנים אסור לאכול קודם הבדלה אבל כדי להניח את הכוס לברכת המזון מותר, וכעין דברי הגר"ז: 11. כיון שהמנהג לא לשתות בין הכוסות אפילו היה לפניו אין דעתו לפטור: 12. הרמב"ן והר"ן כתבו דבין הכוסות מותר לשתות אבל לא אחרי מויתת כוס שני ואפשר שכונתם לין דווקא. אבל בהלל כתבו שאינו רשאי להפסיק לשתות, ומשמע גם שאר משקים: 13. דכתב, ונ"ל דאם שכח לצלות עד הליל' יצלו בלילה ואכלנו בשחרית ב"ט הראשון. עכ"ל. ומשמע דאיירי שמוזרין לו לצלות ע"ד שיאכל ביו"ט ביום, ואין רא' להנידון הנ"ל: 14. קור ניקח בכסף מעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין: 15. דלשיטת הנ"ל למסקנה צריך להיות אכילה בפועל ולא מספיק ראוי לתיקון: 16. אליבא דר"ע שיוצאים במצה של מע"ש ק"י שיוצאים במרור של מע"ש: 17. דמה שיוצאים במצה של מע"ש משום דאי מטמאי פריק לה ויש לה היתר מחוץ לירושלים. אבל בקור אין שייך דאי מיטמא פריק ליה, ויש להסתפק גם לר"ע אם יוצאים במרור של מע"ש בדבר כעין קור שאין ראוי לאכילה: 18. הבה"ל הקשה איך יוצאים יד"ח בחרין למ"ד שמרור בעינן ראוי לאכילה וכתב אפשר משום דראוי לאכלו ע"י איזה תיקון מקרי ראוי לאכילה: 19. הרמב"ם כתב שבלע מצה ומרור כאחד יצא ידי מצה ואינו ככרד כסיב כי המרור מפילה למצה. והקשה המנחת חינוך למה צריך לטעם זה הרי בהלכות אה"ט כתב הרמב"ם שדוקא סיב חוצץ אבל כרך באוכל הוה מין במינו ואינו חוצץ. ולהביא"ל י"ל שטעם הרמב"ם נצרך לבלע מצה עם מרור שלא תיקנו עדיין לאכילה: 20. כתבו שירקות שיוצאים בהם יד"ח מרור מאכל אדם ניהו מדניקחים בכסף מעשר ומקבלין טומאה: 21. דכתב שאם אוכל לכרפס יקרב הבא להמשיך תאות המאכל נקרא מחמת הסעודה ואינו מברך; ואם לא, מברך בפה"א: 22. בסי' תפ"ג העושה קידוש על המצה מברך עליה המוציא ועל אכילת מצה ואחר ההגדה אוכל כורך בלי ברכה ואין אומרים שההגדה הפסק: 23. לפי האר"י מניחים את המצות למטה ועליהם את שאר הדברים ואפשר לגלות רק את קצה המצה: 24. במורה באצבע ס' ז' אות ר"ו מצוייר שהמצות בצד:

דרש משה

בענין חמץ של עכו"ם באחריות ישראל
מן הגאון הגדול ר' משה הלל הירש שליט"א

ולל"ב קני ולכן יכול להקנות גם רגע קודם הגניבה, והא דלל"ב קני אע"פ דקיימא באגם פירש הר"ח "דהא ברשותיה קיימא מעדינא דאפקיד מרה לגביה דהא מיחייב בשמירתה, ומיו דאיחייב בשמירתה כל היכא דאיתיה ברשותיה קיימא", והיינו דהחוב שמירה שיש לו נותן לו כח בהחמה לקבוע את מקומה ואופן שמירתה ונחשבת כזה הבהמה ברשותו בכל מקום שהיא ואף לגבי קנין.

ולדברי הר"ח מסתברא דהא דאמרין דחמץ של עכו"ם באחריות ישראל עובר עליו בכל יראה ובל ימצא, אין זה מדין דבר הגורם לממון אלא שע"י החוב שמירה חשיב מצוי אצלו, שהרי מבואר בדבריו דכל דבר שהוא חייב בשמירתו חשיב ברשותו וא"כ אפשר דמהאי טעמא נמי נתרבה דעובר עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובזה יש לבאר מש"כ הגר"א בבאור דברי המג"א דבהחזיר השומר לבעלים העכו"ם אין עובר משום "שלא אמרו אלא לקבל פקדונות וקבל אחריות", דהנה בקצוה"ח (סי' ע"ד סק"א, ר"צ ה', ר"צ ג' ב') הקשה על הא דמבואר בפוסקים דשומר אינו יכול לחזור בו באמצע הזמן שקיבל עליו לשמור מאי שנא מפועל שחוזר בו בחצי היום, ותיירץ שבכל שומר יש ב' דינים, חוב השמירה בפועל וזוהי יכול לחזור בו, ועוד יש עליו חוב אחריות שזוהי אין יכול לחזור בו, והא דמבואר בגמ' שאם חזר בו לא מהני היינו לגבי החוב אחריות, אך מעצם חובו לשמור הרי הוא ככל פועל שיכול לחזור בו.

ולפ"י י"ל דמש"כ הגר"א "שלא אמרו אלא לקבל פקדונות וקבל אחריות" כוונתו דכדי להתחייב על חמצו של עכו"ם בעינן להני ב' דינים דאיכא בשומר, האחד שיהיה "מקבל פקדונות" והיינו דבעינן לקבלת חוב שמירה, ועוד בעינן שיהיה "מקבל אחריות" והיינו שיתחייב לשלם אם יארע אונס, וס"ל לגר"א דמה שעובר השומר בכל יראה ובל ימצא הוא מכיון דע"י חוב השמירה הוה כאילו ברשותו וכמשנ"ת בדברי הר"ח דע"י כח השומר על החפץ שיכול לקבוע אופן ומקום שמירתו נעשה כזה כנמצא ברשותו, וזה לא סגי במה שחייב השומר בתשלומים אלא במה שיש עליו חוב שמירה, ויתבאר היטב לפ"י החילוק שכתב המג"א, דהיכא דהפקיד השומר את החמץ אצל בעליו העכו"ם, שוב לא שייך הוא בחוב שמירה שהרי ברשות הבעלים הוא ואע"פ דאכתי מחוייב באחריות כיון שלא סילק את שמירתו ורק הפקידו אצל הבעלים, מ"מ לא סגי בחוב אחריות כדי שייחשב החמץ ברשותו ורק מכח חוב השמירה נעשה החמץ ברשותו, משא"כ היכא דהפקיד הישראל אצל עכו"ם אחר שאינו הבעלים בהא אכתי מתחייב הישראל על החמץ, כיון דלא סילק את חוב שמירתו ואכתי נידון הוא "מקבל פקדונות" ורק שמקיים את חוב שמירתו ע"י שמוסר לשומר אחר.

ג. והנה בהא דאמרין דחמץ של עכו"ם באחריות ישראל עובר עליו בכל יראה ובל ימצא, איתא בגמ' ב' לישנות, ללישנא קמא פשיטא לן דלמ"ד דבר הגורם לממון כממון חייב, ומקשינן מאי טעמא מתחייב למ"ד לאו כממון, ומשינן שאני הכא דאמר לא ימצא, וללישנא בתרא ניחא לן למ"ד לאו כממון דמי ואדרבה לכך איצטרך לא ימצא לרבויו, ומקשינן למאן דאמר כממון דמי למה לי לרבויו מקרא דלא ימצא, ומשינן סלקא דעתך אמינא הואיל וכי איתיה הדר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמשמע לן. ולכאורה קשה מאי קס"ד דלישנא קמא וכי לא ידעינן דאיכא לריבוי דלא ימצא דמינה מרבינן חמץ של עכו"ם ביד ישראל, ועוד דלפי האמת תקשי למה בעינן קרא למ"ד כממון דמי, ומאי טעמא לא פירשה הך לישנא כלישנא בתרא דכן נראה מסתבר יותר, ולא משמע דלישנא קמא קאי קודם דידעינן דהרשא דלא ימצא דהא בגמ' מייתי הך דרשא קודם הני תרי לישנות.

והנראה בזה, דהנה יש לחקור בעיקר דין גורם לממון כממון דמי במהו המחשיבו לגורם לממון, אם זהו מחמת הא דגורם לו מניעת הפסד ממון, דלכך נחשב החפץ לממון כיון שעל ידו נמנע ממנו הפסד ממון, או"ד דגורם לממון היינו שיכול לקיים בחפץ את חוב הממון שלו, ונידון החפץ כשלו כיון דבחפץ זה פוטר עצמו מחיוב ממון, והנ"מ בין ב' הצדדים בשומר שקיבל עליו אחריות דעדיין לא חל עליו חוב ממון, דאי נימא דגורם לממון היינו כל דבר שמחמתו יש לו מניעת פסידא, א"כ גם כזה ייחשב החפץ אצלו כגורם לממון כיון שאם הפקדון לא יהיה בעולם יהיה חייב בתשלומין, ונמצא דכבר השתא הפיקדון גורם לממון והוה כממון, אבל אי נימא דרק ממון שעל ידו הוא יכול לקיים חובו הוה גורם לממון, א"כ בפקדון שנמצא בעין דאכתי אין עליו חוב כלל לא יהיה נחשב גורם לממון ולא הוה כממון.

ואפשר לומר דבהך גופא נחלקו ב' הלישנות, דל"ק ס"ל דגורם לממון היינו חפץ שעל ידו הוא יכול לקיים חובו, וא"כ פקדון שנתחייב באחריותו ואכתי לא נתחייב לשלם לא הוה גורם לממון, ולכך מקשינן דבשלמא לר"ש דבעלמא דבר הגורם לממון כממון דמי

א. פסחים ה"ב יכול יטמין וקבל פקדונות מן הנכרי ת"ל לא ימצא, ומוקי לה במ' שם בקיבל עליו הישראל אחריות על חמצו של עכו"ם, ובאחרונים נחלקו מהו דין החמץ אם עבר עליו הפסד כשהיה ברשות ישראל הנפקד, אם דינו כדן חמץ שעבר עליו הפסד דאסור בהנאה או לא, דעת

המג"א (סימן ת"מ סק"א) שאסור בהנאה לאחר הפסד, ולפ"ז כתב להסתפק דאע"פ דמצד איסור הנאה מותר להחזיר את החמץ לעכו"ם לאחר הפסד כיון דע"ז לא קנסו מ"מ יהיה אסור להחזיר לעכו"ם שמא יחזור וימכרנו לישראל ויכשל ישראל בחמץ שעבר עליו הפסד, ובחק יעקב (סק"ד) שם חלק ע"ד המג"א וס"ל דכיון דהחמץ הוא של עכו"ם וחוזר אליו בעין אף שהישראל עבר עבירה לא נאסר החמץ בהנאה, ולכאורה כוונתו דכיון שהאיסור הנאה הוא קנס לעובר וכאן העובר אינו מפסיד מהאיסור הנאה שהרי גם באיסור הנאה לא ש"ל לכך לא שייך הכא לקנוס. והביא דבאמת פליגי בהך דינא בירושלמי (פ"ב ה"ב) ר' יונה ור' יוסה אם חמץ של עכו"ם שהיה באחריות ישראל בפסד ולא ביערו אסור בהנאה, ומסיק שם הירושלמי "אמר ר' יונה חמיצו של עכו"ם הוא ישראל הוא שעבר עליו", והיינו דאף דישאל עבר על החמץ מ"מ חמץ של עכו"ם הוא ומותר בהנאה.

וברע"א כתב להוכיח כשיטת המג"א מדברי הרמב"ם שכתב בפרק ד' מחמץ ומצה ה"ג גוי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו הרי זה חייב לבערו הואיל וקבל עליו אחריות נעשה כשלו, ואם לא קבל עליו אחריות מותר לקיימו אצלו ומותר לאכול ממנו אחר הפסד שברשות הגוי הוא, ומהא דכתב הרמב"ם לגבי חמץ המופקד ביד ישראל שלא באחריות שמוותר לאכלו אחר הפסד, משמע דבקיבל עליו אחריות ועבר ולא ביער אסור בהנאה אחר הפסד, וכן הקשה הפמ"ג (א"א סק"א) על החק יעקב, ודחה את ראיית החק יעקב מהירושלמי ע"פ הגירסא שלפנינו דגרסין "אמר ר' יוסה חמיצו של עכו"ם ישראל הוא שעבר עליו", ולפי גירסא זו כוונת הירושלמי לומר דאע"ג דחמץ של עכו"ם הוא כיון שהישראל עבר עליו בכל יראה ובל ימצא נאסר בהנאה, ולגירסת החק יעקב יש לעיין בדעת הרמב"ם דס"ל דאסור בהנאה איך פסק שלא כמסקנת הירושלמי.

ב. והנה בעיקר הדין דמרבינן מקרא לא דימצא דחמץ של עכו"ם שבאחריות ישראל עובר עליו בכל יראה ובל ימצא, דנו האחרונים אם נתחדש כאן שלגבי איסור בל יראה כו"ע מודו שגורם לממון כממון דמי אע"פ דאיתיה בעיניה, ונידון חמצו של עכו"ם כאילו הוא שלו ולכך עובר עליו, או דילמא דנתחדש בהך קרא דאע"פ שאין החמץ של הישראל, מ"מ כיון שהוא מחוייב בשמירתו נחשב מצוי אצלו ועובר עליו בכל יראה ובל ימצא דסגי במה שהחמץ מצוי אצלו כדי שיעבור עליו אף שאי"ז נחשב לשלו.

ועיין במג"א (שם) שהביא לפלוגתא הראשונים בחמץ של עכו"ם שקיבל עליו ישראל אחריות ואין החמץ ברשות הישראל, אם עובר עליו בכל יראה, דדעת הרי"ף הרמב"ם ורש"י דכיון דהוא באחריותו הוה כשלו ועובר עליו אף שאין החמץ ברשותו, ודעת הרמב"ן שאינו עובר עליו עד שיהיה החמץ באחריותו וברשותו, ולהלכה פסק הרמ"א (שם סעיף א') דאפילו חזר והפקידו ביד אינו יהודי אחר עובר עליו בכל יראה ובל ימצא, והיינו כשיטת הרי"ף והרמב"ם, וכתב ע"ז המג"א דכל זה דווקא כשהפקידו אצל אינו יהודי אחר אבל אם חזר והפקידו אצל הבעלים עצמו אע"פ שעדיין נשאר עליו חובו השמירה והחמץ עדיין באחריותו אינו עובר עליו, ודבריו צריכים ביאור מה חילוק יש ביניהם, דכיון דאמרין דחמץ שבאחריותו עובר עליו אע"פ שאינו ברשות הישראל א"כ מה לי חזר והפקידו ביד בעליו מה לי הפקידו אצל אחר, ועיין בפמ"ג מש"כ בזה.

ובביאור הגר"א הביא לדברי המג"א וז"ל, ואפילו חזר והפקידו, אבל ביד בעליו שרי כמ"ש מ"א, וכן משמע בגמ' שלא אמרו אלא לקבל פקדונות וקבל אחריות, ע"ל. ופשוט דאין כוונתו לומר דאין קבלת אחריות כשנתנו לבעליו, דהא אפילו בהפקידו אצל בעליו מחוייב הוא באחריותו, וע"כ דכוונתו דבחזר והפקידו אצל בעליו שוב אין נחשב הישראל "מקבל פקדונות", אכן הא גופא צ"ב מהו הך תנאי דבעינן דייחשב הישראל מקבל פקדונות כדי לעבור עליו.

ונראה לבאר עפ"י דברי הר"ח ריש פרק המפקיד (לד, א), דאמרין שם בגמ' דהמפקיד מקנה הפקדון לשומר אם יגנב וישלם לו, ואיתא שם ב' לישנות מתי מקנה לו הפיקדון, לל"ק מקנה בזמן ההפקדה ולל"ב בזמן הסמוך לגניבה, ואיכא ביניהו דקיימא באגם ברגע שקודם הגניבה, וכתב הר"ח שאין כוונת הגמ' לומר דנ"מ לדינא ביניהם היכא דקיימא באגם, אלא כוונת הגמ' לבאר עיקר מחלוקתם, דנחלקו אם בקיימא באגם בשעת גניבה יכול לקנות ברגע הסמוך לגניבה או לא, דלל"ק לא קני ולכן צריך שיקנה מהרגע הראשון

בריתי שלום

הערות בעניני פסח

מן חכם שלום כהן זצ"ל

ולכא' היה נראה להוכיח מכאן דלא כאבנ"ז ואף אם זמן האכילה הוא עד חצות מ"מ צריך שיישאר בפיו טעם המצה עד הבוקר, וא"כ עדיין נחשב שמצה ומרור מונחים לפניו. ובאמת מצאתי כן באורחות חיים (סדר ליל הפסח אות כח) שכ' שהטעם שצריך שיישאר בפיו טעם מצה, כיון שאנו מצווין לספר ביציאת מצרים עד הבוקר. [וצל"ע אי ס"ל כראב"ע או כר"ע, עי"ש באות ל]. ואם כנים אנו בזה, א"כ אתי שפיר, שגם לראב"ע יש מצוה להמשיך ולספר עד עלות השחר.

בדין ספירת העומר ביום

כ' השו"ע (סי' תפט ס"ז) שכח ולא בירך כל הלילה, יספור ביום בלא ברכה. ובביאה"ל שם (ד"ה בלא) הביא דברי הנהר שלום וז"ל מי שמתו מוטל לפניו באחד מימי העומר, יספור ביום לאחר קבורתו מותו בלא ברכה, ולא דמי לתפלה דאין מתפלל בתורת תשלומין כדאיתא ביו"ד (סי' שמא) כיון דבעיקר זמנה הוי פטור, דהכא למ"ד דמונה אותה אף ביום לאו בתורת תשלומין הוא לילה, אלא דחויבה נמשך עד סוף מעל"ע, כדמשמע מרמב"ם (פ"ז מתמידין ומוספין) ודמי להבדלה שמבדיל ביום א' אחר קבורתו מותו דעיקר זמנה הוא עד יום ד'. ולפ"ז שסופר ביום, יוכל לספור שאר ימים בברכה. מיהו אם נמשך קבורתו כל היום באופן שלא נשאר לו פנאי לספור אחר קבורתו מותו, אין לו לספור עוד בימים הבאים בברכה, דמה לי אם שכח לספור ומה לי אם נפטר לספור, אידי ואידי לא הוי תמימות עכ"ד. וכתב עליו הביאה"ל והנה מה שהחליט דלמאן דמחייב לספור ביום אינו מטעם השלמה אין זה ברור כ"כ, עיין באו"ז (סי' שכט) מש"כ בשם אבי העזרי עכ"ל. והנה מש"כ הנהר שלום דמשמע ברמב"ם שבימים חשיב עיקר זמנה הוא תמוה, דהלא הרמב"ם (שם הכ"ג) כ' שם שכח ולא מנה בלילה מונה ביום, משמע דדוקא שכח, אבל הויד לא, אלמא דהוא דין תשלומין.

ובאמת זה מה שהביא הביאה"ל לדברי אבי העזרי והובא גם במרדכי (מגילה או' תתג) וז"ל שאלו לרבינו יעקב בר' יקר מי שלא בירך בלילה מהו שיברך ביום. והשיב שכן ספירה יחבין ליה שכן ספירה בזמנו לא יחבין ליה. ואין הדבר ידוע אם אמר להם לספור למחר ולברך או לספור בלא ברכה. וראב"ה אומר דודאי כי לא בירך בלילה לא יברך ביום משום ברכה לבטלה, אבל מונה בלא ברכה. ולולי שקשה בענינו לחלוק על ה"ג היה אומר לברך ביום, כההיא דפרק תפלת השחר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, ודווקא בשכח ולא בבטל כדקאמרין התם עכ"ל. הרי מבואר בהדיא בדברי ראב"ה דיש לספירה זו דין תשלומין. מיהו לשון ר' יעקב ברבי יקר "שכן ספירה יחבין ליה שכן ספירה בזמנו לא יחבין ליה", לא מוכרח כ"כ דהוא תשלומין, אלא כדאמר' גבי תפילה.

והנה התוס' (מנחות סו"ד זכר) כ' שדין הספירה ביום הוא תלוי בדין קצירת העומר אי מהני ביום עיי"ש. ועי' באחרונים שהאריכו בזה (אבנ"ז סי' שפה, ואו"ש פ"ז מתמידין ומוספין הכ"א).

ונראה לבאר בזה באופן אחר, דודאי איכא מצוה בקצירה וכמו שאמר ר' ישמעאל דקצירת העומר מצוה ומצוה זו דוחה שבת, אך אין כוונתו דהקצירה היא מצוה בפנ"ע, דלא נמנית מצוה זו בפנ"ע והיא אם קצרו ולא הביאו אינה מצוה, וגם אין זה מכשירי מצוה דהא קיי"ל בעלמא דמכשירי מצוה אינם דוחים שבת, וכאן דוחה. אלא הכוונה שהוא תנאי בהבאת הקרבן, דאפי' מצא קצור מצוותו לקצור משא"כ להרוש א"צ, כי הגדר איך לקיים מצות ההבאה כהילכתה, הוא לקצור ולהביא, ולהכי דוחה את השבת. ומה שאמר ר' ישמעאל יצא קציר העומר שהוא מצוה היינו שהוא צורך מצוה. וכשקצר לא קיים מצות קצירת העומר, אלא קיים מצות הבאת העומר כהילכתה, ולכן אם אנו או' שמהני בדיעבד קצירה ביום, אין כאן נידון כלל ל' שלא קיים מצות קצירה, או שמצות הקצירה היא גם ביום, אלא הכל הוא דין בהבאה, דאם קצר בלילה קיים ההבאה כהילכתה ואם קצר ביום קיים ההבאה בדיעבד. ולכן כ' התוס' דכמו דמהני ההבאה בדיעבד אם קצר ביום, ה"ה הספירה.

ומעתה דברי אבי העזרי שהביא הביאה"ל לדהוה תשלומין, תמוהין מאד, דכל מה ששייך לומר תשלומין זהו רק בדבר שהוא מחוייב בו, דאמר' אם לא קיים יושלים, אבל בדבר שהוא רק הכנה למצוה, מה שייך להשלים. ואולי אפשר לבאר שכוונת אבי העזרי דהוה תשלומין, היינו רק על הברכה, כיון דהיא מקום לומר שעל מצוה כזו שאינה כתקנה שאינה תמימות ממש לא תקנו חכמים ברכה, ועי' קאמר דכמו שיכול להשלים תפילה יכול להשלים הברכה. ועי' קאמר דאם לא ספר במזיד לא יברך. ור' יעקב ברבי יקר שכתב דלא ידעי' אי מברכים או לא, ג"כ כוונתו דכיון שאינה כתיקנה אולי לא תקנו לברך עליה. וע"כ נראה דאף מי שהויד ולא בירך בלילה יספור ביום בלא ברכה ובשאר הימים יספור בברכה. ודברי הנהר שלום אמת ויציב, דאין זה דין תשלומין ושפיר סופר האונן ביום. ❖

כ' השו"ע (סי' תע"ה ס"ה) אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו, ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות. ובמשנ"ב שם (סקל"ט) ר"ל שהיה אז בכלל שוטה ואינו איש, וכ' ע"ז בשעה"צ שם (סקל"ט) לאפוקי שומר אבדה [או משומר המת], אף שהוא גם כן

פטור או מכל המצות וכו', אם אכל מצה אז יצא ידי חובתו, דהוא איש, אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת. ומכל מקום מסתפקא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצה אקב"ו וכו', כיון שהוא אז אינו מצוה על זה עכ"ל. ולכא' דבריו אינם מובנים דאי ס"ל כהרמב"ם (פ"ד מהל' ק"ש הל' א', ג', ז') שס"ל שרק אם הוא עוסק בפועל במצוה אינו יכול לעזוב את המצוה הראשונה, אבל היכא שהוא רק טרוד במצוה אם יכול לעצור בעצמו ולקיים מצוה אחרת שפיר דמי, וא"כ הכא בנדר"ד הריהו יכול לצאת יד"ח אם מקיים המצוה בזמן שהיה פטור, ואמאי אינו יכול לברך, הא ודאי דכמו שיוצא יד"ח המצוה, והיינו דחשיב כאילו קיימה כבר חיובא, רשאי נמי לברך, ואי ס"ל כמהר"ח אור זרוע (סי' קפ"ג) דבאותו זמן שהוא פטור מחמת היותו עוסק במצוה הוא חשוב כאשה, א"כ אמאי יצא יד"ח, ואפי' אי נמצא דס"ל כהמהר"ח א"ו, הא לפי מנהגם הנשים ג"כ מברכות, וא"כ אמאי שלא יברך, ואלא מאי הוא גרע מנשים, א"כ היאך כ' שיצא יד"ח ואינו צריך לאכול שוב.

וראה עוד במשנ"ב (לעיל סי' ע' סקי"ח) שכ' בשם הפמ"ג (מש"ז סי' ע"א סק"ה) דאע"ג דהעוסק בצרכי רבים פטור מק"ש, מ"מ אם פסק וקרא שפיר יצא יד"ח, דלא פטור ממש מק"ש אלא שהוא אז עוסק במצוה אחרת עכ"ל. ומשמע דהפמ"ג אזיל בשיטת הט"ז שהעוסק בצרכי רבים פטור משום אונס, ולכך מיקרי בר חיובא, וזהו שדדק הפמ"ג לכתוב שאינו פטור ממש, ולפ"ז קשה יותר מה שהסתפק השעה"צ הנו"ל אי יברך, דהרי כאן פסק את דברי הפמ"ג, דמשמע שהוא בר חיובא, וצע"ג. [ועיי' בפמ"ג שאם שמעוהו אחרים וכונו לצאת יד"ח, שפיר דמי ויצאו יד"ח, ויל"ע אם המשנ"ב לא הביא זה בדוקא ואכמ"ל]. ומ"מ נר' דבכה"ג לכתחילה ראוי לחוש לראשונים דס"ל שבאותה שעה אינו בר חיובא, ולחזור ולקרוא שוב ק"ש.

אכילת אפיקומן קודם חצות

בגמ' (פסחים ככ:) נחלקו ר"ע וראב"ע אי אכילת הפסח עד חצות או עד עלות השחר, ונפסק מ"ל לדין לגבי האפיקומן, ובשו"ע כ' (סי' תע"ז ס"א) ויהא זהיר לאכול את האפיקומן קודם חצות עיי"ש. ומבואר שלכתחילה יש לחוש לדעת ראב"ע, ועי' בביה"ל שהביא הרבה פוסקים שס"ל שהלכה כראב"ע אף לעיובא, ולכן כ' שאם איחר עד אחר חצות לא יברך על אכילת מצה דסב"ל עיי"ש.

ובמשנ"ב (סק"ב) כ' דאם התאחר מאד והוא עומד לפני אמירת ההגדה סמוך לחצות, יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל, וגם יברך על המרור ויכין קודם חצות, ואח"כ יאמר הגדה, ואח"כ יסעוד סעודתו. והביא את זה בשם אחרונים. והנה מה שסיים המשנ"ב ואח"כ יסעוד סעודתו, לא נמצא זה באחרונים, וצ"ב בזה שהרי הלכה פסוקה היא שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ואסור לטעום כלום לאחר אכילת האפיקומן וכמ"ש השו"ע סי' תעה, וא"כ איך יסעוד סעודתו לאחר שאכל את האפיקומן.

והנה בשו"ת אבני נזר (סי' שפה) כ' להוכיח שהאיסור לאכול אחר האפיקומן הוא עד סוף זמן אכילת הפסח כל אחד לשיטתו, ולכן כ' שאם האדם רואה שהוא מתאחר עם אכילתו עד סמוך לחצות, שיאכל כזית מצה ויתנה אם הלכה כראב"ע הריני מכין בזה לאכילת אפיקומן, ואחרי חצות שוב יכול להמשיך לאכול את סעודתו שכבר אין איסור אכילה באותה שעה לראב"ע, ואם הלכה כר"ע שזמן האכילה עד עלות השחר אינו מכין כעת לצאת יד"ח של האפיקומן. ובאופן זה יכול להמשיך לאכול אחר חצות ממ"ז עכ"ד עיי"ש. ועפ"ז אפשר לבאר שהמשנ"ב ג"כ כוונתו שיעשה תנאי ולהכי מותר להמשיך לאכול אחר חצות, אלא שא"כ פלא הוא שהמשנ"ב לא ביאר כלום מענין זה.

והנה כבר האריכו הרבה לבאר כמה דאיתא בהגדה שרבותינו האריכו בסיפור ההגדה עד שהגיעו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, ואחד מהם הוא ראב"ע, ולכא' לראב"ע לשיטתו אין מצוה להמשיך ולספר לאחר חצות כיון שכל המצוה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, וביארו בזה שלכן בעל ההגדה מדגיש שמעשה זה היה בבני ברק שהוא אתריה דר"ע ולכן גם ראב"ע נהג שם כשיטת המרא דאתרא. אלא שעדיין צ"ב, שהרי ודאי שראב"ע אכל את האפיקומן כשיטתו, וא"כ מה תועלת יש בסיפור יציאת מצרים בשעה זו שכבר אין מצוה ומרור מונחים לפניו, ולא שייך בזה לנהוג כר"ע.

ירח הפסח

שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים

הגאון הגדול ר' ירוחם אולשין שליט"א ר"י לייקוואד

אמירה שאינו כפוי טובה.

ויותר מזה י"ל, דבמצות סיפור יצי"מ גופא מבואר דצריך לאומרה בקול רם כמקרא ביכורים, דהנה כתב האבודרהם (סדר ההגדה) וז"ל, ונקראה 'הגדה' על שם (שמות י"ג ח') "והגדת לבנך" וכו', וי"מ 'הגדה' שהוא לשון הודאה ושבח להקב"ה שהוציאנו מארץ מצרים, כמו שמתרגם בירושלמי "הגדתי היום לה'

אלקיד" (דברים כ"ג) שבחתי יומא דין, עכ"ל. הרי מבואר דמצות סיפור יצי"מ נאמרה בתורה בלשון 'הגדה' כמצות מקרא ביכורים. וממילא י"ל דכי היכי דהתם דכתיב "הגדתי" צריך לאומרה בקול רם, ה"ה הכא דכתיב "והגדת" צריך לאומרה בקול רם. ד] ממילא י"ל דכיון דבסיפור יצי"מ בעינן אמירה בקול רם י"ל דלכך סוברים השיטות הנ"ל דל"ש בו דין שומע כעונה, דהנה כתב הבית הלוי (עה"ס ו"ס בראשית) וז"ל, מה שאמר חכם אחד בברכת כהנים דכהן אחד יכול לומר ברכת כהנים ושאר הכהנים ישמעו ושומע כעונה וכו', עיקר הדבר לא נהירא כלל, דשומע כעונה שייך רק בדבר דאין צריך בו אלא אמירה לחודה, אבל בברכת כהנים צריך 'קול רם' כאדם האומר לחבירו, וכמו דנפקא לן בסוטה (דף ל"ח ע"א) מקרא ד"אמור להם", ובזה ל"ש שומע כעונה, דהרי עניינו של הכהן השומע הרי אינו נשמע להעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש דלא יצא, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו, דהיכא דיש דין אמירה בקול רם ל"ש בו דין שומע כעונה.

ממילא עפ"י יש לבאר דמהאי טעמא ל"ש לצאת ידי חובת מצות סיפור יצי"מ ע"י דין שומע כעונה, כי הרי נתבאר דגם במצות סיפור יצי"מ בעינן אמירה בקול רם, ולכן כי היכי דמצות ברכת כהנים ל"ש דין שומע כעונה כיון דבעינן בה אמירה בקול רם כמו שכתב הבית הלוי, ה"ה במצות סיפור יצי"מ ל"ש דין שומע כעונה כיון דבעינן בה אמירה בקול רם.

ה] ונראה להוסיף עוד בטעם השיטות דל"ש דין שומע כעונה במצות סיפור יצי"מ, דהנה בלשון השבלי הלקט הנ"ל מבואר דסיפור יצי"מ הוא בגדר 'שירה', דכתב וז"ל, ואומרים פה אחד בהלל בשיר ובנחת וכו', באגדה, מנין שאין אומרים שירה אלא על היין וכו', עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דסיפור יצי"מ הוא בגדר 'שירה', וע"כ צריך לאומרה על היין, דאין אומרים שירה אלא על היין.

וממילא לפ"י י"ל בדרך אפשר, דלכך ל"ש בה דין שומע כעונה, כי דין שומע כעונה שייך רק היכא דבעינן רק אמירה גרידא, אבל הכא דבעינן אמירה בתורת 'שירה' ל"ש בה דין שומע כעונה שיהא חשוב כאומר שירה כחבירו.

ו] ועוד אפ"ל באופן אחר, עפ"י מה ששמעתי מהג"ר בנימין פאלער זצ"ל שהנהיג בביתו בליל פסח שכל אחד יאמר קידוש לעצמו, אע"פ שבכל השנה אחד הוציא את כולם בשמיעה, וביאר טעמו דכיון דדין ד' כוסות הוי חלות בגוף הכוס, בעינן שיחול עליו דין 'כוס של קידוש' ע"י שמקדש עליו, אבל אם אינו מקדש עליו אלא יוצא בשמיעה מדין שומע כעונה לא חל על כוסו דין 'כוס של קידוש', ולכן בליל פסח בעינן שכל אחד יקדש בעצמו, עכ"ד.

מעתה לפ"י י"ל דלכך גם ההגדה צריך שיאמר כל אחד בעצמו כדי שיחול על כוסו דין 'כוס של הגדה', כי בדברי השבלי הלקט הנ"ל משמע דצריך לומר ההגדה על הכוס כיון דהגדה הוי בגדר שירה [וע"ע אור שמח הל' חו"מ פ"ה ז' א'], ועל כן ל"ש דין שומע כעונה בסיפור יצי"מ, דכיון דבעינן שיחול על כוסו דין 'כוס של הגדה' בעינן שיאמר ההגדה בעצמו, כי א"א שיחול דין כוס של הגדה על כוסו ע"י שיוצא בשמיעה מדין שומע כעונה, וכנ"ל לענין כוס של קידוש. וכן מדויק בלשון השבלי הלקט שכתב 'נטל כל אחד ואחד כוסו בידו', דכיון דצריך כל אחד ואחד לומר ההגדה על הכוס, צריך כל אחד ואחד ליטול כוסו בידו ולומר ההגדה בפיו, כי בשמיעה מאחר לא יחול על כוסו דין 'כוס של הגדה'.

א] כתב המנחת חינוך (מצוה כ"א אות ד') לגבי מצות סיפור יציאת מצרים וז"ל, והנה זה ברור כמו בכל מצוות התלויות בדיבור אחד מוציא חבירו וכו', הוא הדין כאן אחד מוציא חבירו וכו', ומפורש בפסחים (קט"ז ע"ב) ר' יוסף ור' ששת

אמרו ההגדה, ואי סומא פטור לא היו מוציאין את בני ביתם, ומבואר להדיא דמחויב בדבר מוציא חבירו יד"ח, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דאפשר לצאת ידי חובת מצות סיפור יצי"מ בשמיעה מאחר מדין שומע כעונה. וכן מבואר בשו"ע הרב (סי' תע"ג סכ"ד) וז"ל, כל דברים אלו, דהיינו המצוות והמורו וכו', אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה, דהיינו לפני בעה"ב, אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעה"ב וכו', אין צריך שיהיו דברים אלו לפניהם, עכ"ל. וכן מבואר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ט"ו). וכן משמע בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ח) שכתב וז"ל, ובדאי הגדול הוא המגיד שנאמר "והגדת לבנך", עכ"ל.

אך יעויין בשו"ת ר"א מזורחי (סי' מ"א) שכתב ג"כ שאפשר לצאת ידי חובת מצות סיפור יצי"מ בשמיעה מאחר, אך שוב (סי' מ"ב) הביא תשובת מהר"ם אלשקר שחולק עליו וס"ל דא"א לצאת ידי חובת מצות סיפור יצי"מ בשמיעה מחבירו, דהמצוה הוא הגדה בפה דכתיב "והגדת לבנך", ע"ש. וכן נראה לדייק בדברי השבלי הלקט (סי' ר"ח) שכתב וז"ל, ומגביהין את הקערה ואומרים פה אחד בהלל ובשיר ובנחת וכו', עכ"ל. ועוד כתב שם בסמוך וז"ל, באגדה, מנין כשקוראין בהגדה נטל כל אחד ואחד כוסו בידו, לפי מה שמצינו באגדה (ברכות ל"ה ע"א) מנין שאין אומרים שירה אלא על היין וכו', עכ"ל. ומשמע דכל אחד צריך לומר ההגדה בעצמו, ולא סגי בזה שהבעה"ב מוציא את כולם מדין שומע כעונה.

וצ"ב דמאי שנא מצות סיפור יצי"מ מכל מצוות התלויות בדיבור שאחד יכול להוציא את חבירו מדין שומע כעונה.

ב] ונראה לבאר שיטתם, דהנה מצינו לגבי מצות סיפור יצי"מ שצריך לאומרה בקול רם, כמו שכתב הריטב"א בפירושו להגדש"פ וז"ל, וחייב אדם לומר ההגדה בנעימה ובקול רם בכל כחו, עכ"ל. וכן מצינו בפוסקים (שו"ת מהרש"ל סי' פ"ח, הובא בחק יעקב סי' תע"ג ס"ק ל"ב, ובמשנ"ב שם ס"ק ס"א) לענין 'הא לחמא עניא', ובכף החיים (שם ס"ק קכ"ז) הביא בשם ספר יפה ללב (ח"ב שם אות י') דכוונת המהרש"ל לכלל ההגדה. ויש לעיין היכן הוא המקור לדין זה דצריך לספר בקול רם, וצ"ע.

ג] ונראה לבאר עפ"י המהר"ל בספר גבורות ה' (פ"א) שכתב וז"ל, יש לשאול, איך אנו מצווים לספר נפלאותיו של הקב"ה בליל היציאה, ולמה לא נאמר בזה גם כן "מי ימלא גבורות ה'" וכו'. אבל תירוצו קושיא זאת, שודאי כשבא לספר שבחו של מקום בודאי בזה שייך לומר "מי ימלא גבורות ה'", אבל מה שאנו מצווין לספר בליל היציאה נפלאותיו, אין זה בשביל להגיד שבחו, רק שאנו מספרים שבחו שלא נהיה כפויי טובה שעשה הקב"ה לנו נסים ונפלאות ואין אנו מודים לו עליהם, וכי אין אנו מחויבים לספר מה שהטיב עמנו, אע"פ שאי אפשר לספר כל הטוב שעשה עמנו ואף מקצת נפלאותיו, מ"מ בשביל זה אין לומר שלא לספר מקצת מהן שאין אנו כפויי טובה וכו', עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דסיפור יצי"מ הוא מענין הודאה לה' על הנסים והנפלאות שעשה עמנו, ושלא נהיה כפויי טובה.

ממילא לפ"י יש לבאר הטעם שכתב הריטב"א דבמצות סיפור יצי"מ בעינן אמירה בקול רם, דהנה לגבי מצות מקרא ביכורים כתיב בפר' כי תבוא (כ"ו ג') "ואמרת אליו", וכתב רש"י בשם הספרי 'שאינך כפוי טובה'. ושוב (פסוק ה') כתיב "וענית ואמרת", וכתב רש"י 'לשון הרמת קול' (סוטה ל"ב ע"ב). הרי מבואר דהאופן הראוי לומר שאינו כפוי טובה הוא ע"י אמירה בקול רם. וכיון דגם סיפור יצי"מ היא כדי לומר שאינו כפויי טובה כמבואר בדברי המהר"ל, צריך לאומרו ג"כ בקול רם ככל

סיפור יצי"מ לא בעינן אמירה בקול רם. או שחולקים על הבית הלוי וסוברים דגם היכא דבעינן קול רם שייך דין שומע כעונה, וכמש"כ החו"א (או"ח סי' כ"א אות ג'). [א"ה: הגנצ"ב בשו"ת משיב דבר (סי' מ"א) הוכיח דלא דכדרי הבית הלוי, דהא במקרא ביכורים בעינן קול רם [כנ"ל] ושייך בו דין שומע כעונה, עיי"ש. וראייתו לכאורה ממתני' דביכורים (פ"ג ה"ז) דמי שאינו יודע לקרות מקרין אותו וכו'. אך יש לדחות ד'מקרין אותו' פירושו שעונין אחריהן, וכדמצינו בסוכה (ל"ח ע"א). 5. אלא דלפ"י צ"ב במה שכתב השבלי הלקט לעיל דגם דגם 'הא לחמא עניא' צריך כל אחד ואחד לומר בפה, דבזה ל"ש הסבא הנ"ל, ד'הא לחמא עניא' אינו חלק ממצות סיפור יצי"מ שהוא קודם 'מה נשתנה'. [א"ה: ע"ע בספר ירח למועדים - פסח - ח"א סי' י"ט אות י"א].

1. ועוד הוסיף דגם נכון לעשות כן משום 'ברב עם הדרת מלך'.
2. א"ה: יש להעיר דשבלי הלקט (שם) כתב וז"ל, וה"ה דבקריאת ההגדה וההלל יכול להוציא בקריאתו, עכ"ל.
3. ונראה דאין כוונת הריטב"א דצריך לאומרה בקול רם כדי שישמעו אחרים, שהרי כתב דצריך לאומרה בקול רם 'ובכל כחו', דמשמע שהוא תנאי בגוף האמירה דצריך להיות בקול רם, וכגון כשמספר בינו לבין עצמו [כמבואר ברמב"ם בספה"מ עשה קנ"ז, והל' חו"מ פ"ה ה"א] צריך ג"כ לאומרה בקול רם.
4. ודעת החולקים הנ"ל דסוברים דשייך דין שומע כעונה במצות סיפור יצי"מ, י"ל דסביר דבמצות

מחזה אברהם

בענין ביטול ברוב במצוות עשה

הגאון האדיר ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל

לתמורה דף ל' שכ' ליישב שיטת הרמב"ם (פ"ד מהל' איסורי מזבח הי"ז) בחלקו ט' טלאים וכלל כנגד י' טלאים דמהני שנוטל טלה אחד, ותקשי הא קיימא לן דאין ברירה בדא' ותי' הגרע"א דהמחיר כלל בטל ברוב, ואע"ג דאין הספק מחמת התערובת, אך תקשי דהמקו"ח (בסי' תמ"ח ס"ק ג') נמי תי' כן, והא לדבריו בחו"ד ליכא ביטול ברוב,² ואולי בכה"ג חשיבא הספק מחמת התערובת כשאומר שאחד מן הטלאים יהא מחיר כלב.

ה. והנה הגרע"א בתשו' [קמא בסי' י"ט] הק' דמשכח"ל ביטלו בלא הניתק לעשה דכל יראה, כשלחק החמץ וביטלו ברוב, דהשתא ל"ש לקיים מצות תשביט.

ולכא' תקשי דלד' בתנינא הא אם ישורף כולם יקיים מצות תשביט,³ ואולי שאני חמץ דכל דמותר באכילה ליכא תשביט וצ"ע.

ו. ואך יש לומר דבלח בלא מודה הגרע"א דבטל ברוב⁴ וחזינו דוקא משום דעולין אין מבטלין זה את זה או משום דמצוות אין מבטלות זה את זה, ואולי חזותא שאני, וכן בכורך, ואולי התם בטעמא תליא מילתא. אבל בפשוטו בכל לח בלא מודה הגרע"א והלכך שפיר הקשה דמשכח"ל ביטלו ולא ביטלו.

ז. והנה בהא דלוקחין לאכילת מצה ב' כזיתים דמספקין אם יוצאין במצת המוציא או בהמצה השני', הק' במגן האלף [סי' תע"ה סוד"ה רוע] א"כ יבטלו זא"ז,⁵ והתם מין במינו ולא מפאת

דבטל הטעם, וחזינו [דס"ל] דביטול ברוב גורם שלא יצא במצוה, וכן חזינו בנתערבו דם הפר בדם השעיר דטעמא דרב כר' יהודה דמין במינו אינו בטל או דעולין אין מבטלין

דמכות הא אפשר דמשכחת בטלו ולא בטלו בחמץ שבטלו בידים, דבדאי מעשה הביטול לא מיקרי השכחה דהא אינו מושבת מהעולם, וכשמשביתו אח"כ ליכא עשה עכ"ל. ודו"ק לנדר"ד.

4. פי' ונוקין לקושיית רעק"א בחמץ של לח בלא. 5. עיין במנחת שלמה [סי' צ"א ס"ק ט"ז] שכ' ד"ל שלא שייך בהם ביטול שהרי מיעקר הדין יכול לצאת בכל אחד ואחד א"כ אין כאן חילוק בין המינים שגדון כאן שאחד יבטל את הביר, דמה שמכוין במחשבתו לצאת

דמכות הא אפשר דמשכחת בטלו ולא בטלו בחמץ שבטלו בידים, דבדאי מעשה הביטול לא מיקרי השכחה דהא אינו מושבת מהעולם, וכשמשביתו אח"כ ליכא עשה עכ"ל. ודו"ק לנדר"ד.

4. פי' ונוקין לקושיית רעק"א בחמץ של לח בלא. 5. עיין במנחת שלמה [סי' צ"א ס"ק ט"ז] שכ' ד"ל שלא שייך בהם ביטול שהרי מיעקר הדין יכול לצאת בכל אחד ואחד א"כ אין כאן חילוק בין המינים שגדון כאן שאחד יבטל את הביר, דמה שמכוין במחשבתו לצאת

א. יל"ע במצה שנאפתה לשמה שנתערבה בין ב' מצות שנאפו שלא לשמה, וכן אתרוג שנתערב בב' אתרוגים פסולים ואכל או לקח שלשתם, אם יצא ידי מצוה ממ"נ או דנימא דהמצוה בטילה ברוב.

ב. והנה הגרע"א בתשובה תנינא [סי' קל"ב] דן בהך דחולין [דף י"א ע"א] דילפינן רוב מקרבן פסח דלא חיישינן שמא טריפה, ואמרין בגמ' דא"א לבדקו דילמא ינקב קרום של מוח ואסור לשבור העצם משום איסור שבירת עצם. והק' הגרע"א הא יכול

לקחת הגולגולת דהקרבן פסח ולבטלה בב' גולגולת דחולין ולשבור, וכן הק' בעלמא אמאי מה"ת אינו מחויב לקחת העצמות שיש בהם מח דהק"פ ולבטלם באחרים בשביל לאכול המוח.

ג. וכן ליישב קו' השני' דלי"ש לחייבו למיעבד כן דאז פקעה מצותו, אך כ' להוכיח דאינו כן דהא אמרין בפסחים [דף פ"ט ע"א] דחמשה ששחטו פסחיהם ונמצאה יבלת בעור אחד מהם ולא ידעינן למי שייך העור, כולם פסולים, ואינם יכולים להביא פסח שני דילמא יצאו והו"ל חולין בעזרה, ומקשינן בגמ' דיקדיש על תנאי דשלמים.

והנה אזי הו"ל ד' שלמים ואחד פסח וקשה דליבטל הא פסח ברובא, ואין כאן מצוה, ומהכא יליף הגרע"א דמצוה אינה בטילה ברוב.

ד. [ולמש"כ בחו"ד סי' ק"א בביאורים ס"ק ה'] דכל שאין הרוב והמיעוט מפאת התערובת

ליכא ביטול ברוב שפיר דמי', אך הגרע"א לשי' בדרו"ח ביצה דף י' שהקשה בסוף טומאה לצאת דנימא ביטול ברוב, ושמעין דלא ס"ל כההו"ד. וכן חזינו מדבריו בחי'

1. עיין בד' רבינו זצ"ל בספרו בית אבי על הש"ש עמו' תתקלו האריך בזה. 2. עיין בית אבי שם [עמוד תתק] מה שדן רבינו בדבריהם מצד זה שאין ביטול ברוב נותן מעלה.

3. בשנת תשע"ו נדפס מכת"י ספר שואלין ודורשינן להגרע"א ושם בסיומן רכ"ח כתב הגרע"א בזה"ל: במה דתב דבביטול [בשר פסח] ליכא קיום עשה, דאין שם פסח, מכה הבטול. זה אתי מוכר בדרך ספק, ואמרת דא"כ בחמץ שמבטל בפסח ליכא מציאות לעשה דתשביט, דהא שריפתו היה כשורף מצה, וא"כ יקשה בסוגיא

1. עיין בד' רבינו זצ"ל בספרו בית אבי על הש"ש עמו' תתקלו האריך בזה. 2. עיין בית אבי שם [עמוד תתק] מה שדן רבינו בדבריהם מצד זה שאין ביטול ברוב נותן מעלה.

3. בשנת תשע"ו נדפס מכת"י ספר שואלין ודורשינן להגרע"א ושם בסיומן רכ"ח כתב הגרע"א בזה"ל: במה דתב דבביטול [בשר פסח] ליכא קיום עשה, דאין שם פסח, מכה הבטול. זה אתי מוכר בדרך ספק, ואמרת דא"כ בחמץ שמבטל בפסח ליכא מציאות לעשה דתשביט, דהא שריפתו היה כשורף מצה, וא"כ יקשה בסוגיא

1. עיין בד' רבינו זצ"ל בספרו בית אבי על הש"ש עמו' תתקלו האריך בזה. 2. עיין בית אבי שם [עמוד תתק] מה שדן רבינו בדבריהם מצד זה שאין ביטול ברוב נותן מעלה.

3. בשנת תשע"ו נדפס מכת"י ספר שואלין ודורשינן להגרע"א ושם בסיומן רכ"ח כתב הגרע"א בזה"ל: במה דתב דבביטול [בשר פסח] ליכא קיום עשה, דאין שם פסח, מכה הבטול. זה אתי מוכר בדרך ספק, ואמרת דא"כ בחמץ שמבטל בפסח ליכא מציאות לעשה דתשביט, דהא שריפתו היה כשורף מצה, וא"כ יקשה בסוגיא

1. עיין בד' רבינו זצ"ל בספרו בית אבי על הש"ש עמו' תתקלו האריך בזה. 2. עיין בית אבי שם [עמוד תתק] מה שדן רבינו בדבריהם מצד זה שאין ביטול ברוב נותן מעלה.

3. בשנת תשע"ו נדפס מכת"י ספר שואלין ודורשינן להגרע"א ושם בסיומן רכ"ח כתב הגרע"א בזה"ל: במה דתב דבביטול [בשר פסח] ליכא קיום עשה, דאין שם פסח, מכה הבטול. זה אתי מוכר בדרך ספק, ואמרת דא"כ בחמץ שמבטל בפסח ליכא מציאות לעשה דתשביט, דהא שריפתו היה כשורף מצה, וא"כ יקשה בסוגיא

מחזה אברהם

בענין ביטול ברוב במצוות עשה

הגאון האדיר ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל

כוונת הגרעק"א יל"פ דעירב בידיים ושרף בידיים ולא הוסיף לערב עוד חמץ ושרפו בשעה שהי' בטל, [וכ"כ מו"ר נר ישראל הצדיק המופלא והגאון האמיתי מהר"א גנחובסקי זצ"ל בס' תאיר נרי סי' קסא-ה ובסו"ס חדר הורתי מילואים סי' ג, א, אך עכ"פ ס' זו שיכול להוסיף וחונ' [דכ' אבני' זצ"ד] תיובתא אסברת העט"ח דלפ"ז גם במבטל החמץ ברוב לא הוי

ביטול עשה דהא יכול להוסיף חמץ ולבער ועי'.

ב. עוד יש כאן נידון ממה דדן הגרעק"א ח"ב סי' קלב להוכיח מסוגי' דפסחים פח-ב דק"פ שנתבטל חד בתרי ואכל שלשתם קיים מצות אכילת ק"פ א"כ מ"ט פשיט"ל להגרעק"א בס' י"ט דחמץ שנתבטל ושרפו לא קיים המצוה, ומו"ר זצ"ל בס' תאיר נרי [שם] רמי הני ב' תשובות הגרעק"א אהדדי, ומו"ר הגרמ"מ שפרן שליט"א נטה דס' רעק"א דאין מצות תשבייתו אלא במה דאית עלה איסור חמץ וכיון דאיסור חמץ אין כאן ליכא מצות שריפה ועי' ל' רעק"א שם דהו"ל כמשבית דבר המותר ולפי"ז ה"ה בכל שריפת איסור"ג שנתבטל ליכא מצוה, ואשכחן כס' זו אהא דכ' הפוסקים דשייך ביטול ברוב בחמץ שנתערב וליכא ב"י ואינו חייב לבערו מה"ת והק' הפרמ"ג [בפתיחה לסי' תמב] דמ"ט ל"א לענין ב"י טומאה כמאן דאיתא וכמו בטומאת משא כיון דיש לדון אכל התערובות בב"א, ותי' בקוב"ש [ח"ב] [בקוב"ב בכורות-ג] דכיון דמותר באכילה ל"ש חייב ביעור אחמץ דמותר באכילה עש"ב, ועי' בשו"ת מקור ברוך [ח"ב סי' א' ד"ה והנה] דאיתתו ס' זו מבין הקצוה"ח, [כפי המובא בשו"ת מהריא"ז ענין סי' לא], ושו"ר בס' דבר בעתו [מכעל פתח הבית, או"ח ר"ס תמב] מיייתו ס' זו מהגאון מגולגל וכו' הפתחה"ב דהדבר צריך ראיה ע"ש, ועי' ס' מגן האלף [סי' תמב-א] עז"ז [ע"ש] וביאר בזה שי' הרמב"ם דעוברים אב"י בתערובות חמץ והמ"מ [חומ"ד-ח] מיייתו שי' דרך כשיש כזית בכא"פ ע"ש וצ"ב ופי' המגן האלף דהא דלא בטל משום דמיו' לטומאת משא אבל כל דליכא איסור אכילה והנאה ליכא איסור שהי' ולכן דוקא בגווי' התערובות אסור באכילה שוב ממילא עובר אב"י כדון טומאת משא עש"ב, [ומיהו קו' הפמ"ג תיקשי לשי' קמאי דליכא ב"י בתערובת בכ"ע], ומו"ר בס' תאיר נרי שם הוכיח מחרכו לאחר זמנו דחייב בהשבתה מה"ת אע"ג דליכא איסור אכילה עש"ב, [ודין אחשבי' שכ' הרא"ש דאסור באכילה, הוא דרבנן עי' סי' תמב ט"ז ומ"ב מג], ולכא' יל"ד דהתם אכתי איכא איסור"ג מה"ת [ועי' אמרי בינה [פסח סי' ח' בשם ס' המנהיג ובחי' ר"ש פסחים סי' ח] ובתאיר נרי דחה זה דהא מ' דגם לריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה ג"כ איכא דינא דחרכו אח"י דחייב בהשבתה, ואמנם כמובן דאי"ז מוכרח. ובס' היקר משבר' ים [כללי מצוות סי' ט] כ' בשם מו"ר הגר"א זצ"ל שהוכיח כס' זו דבליכא איסור אכילה ליכא תשבייתו מהא דחמץ שנתבטל קודם זמן איסור ליכא חייב ביעור וע"כ כנ"ל ע"ש, ולכא' יל"ח דכיון דחייב המצוה הוא מכח החפצא א"כ כל הגידון רק כשחל כבר המצוה אחפצא ואח"כ נתערב [משא"כ מצה וסוכה דהמצוה רק אגברא].

וע"ש במשבר' ים כ' לפי דרכו דבחמץ ודאי ליכא מצוה שנתבטל דהא מותר באכילה, דנידון הגרעק"א סי' יט הוא דבין ניתוק לעשה די"ל דסו"ס נשרף אע"ג דליכא בזה קיום מצ"ע מנתק ללאו, וכדאשכחן שדעת המקו"ח בפתי' [לסי' תלא-ד] לענין נשים דאע"ג די"ל דאינה המצוה אשתביתו מ"מ בשרפה החמץ מנתקה הלאו, וכע"ז יל"ד שנתבטל ובזה הוא דנסתפק הגרעק"א אי השריפה כשנתבטל כבר מנתק הלאו, אבל קיום מצוה ודאי ליכא בחמץ שנתבטל עש"ב, ואמנם יעו"ש ברעק"א לעיל לענין נבלע בכלי כ' "או דכמו דליכא ב"י בבלוע בכלי כיון דאינו נראה ומצוה ה"ז ליכא עלה עשה דתשבייתו, א"כ אף אם משביתו לא מקיים העשה ולא נעשה תיקון ללאו"י ועי' בהמש"ד בקו' הג"ל ומ' דלא הדר מהך סברא דלעיל דבליכא מצוה ליכא קיום ויל"ע.

שוב נדפס ס' שואלין ודורשין [מרעק"א] ובס' רכ"ח הועתק מכתב מכת"י רעק"א ושם דן נמי בפסח שבטלו ברוב חולין אי קיים המצוה וכו' לה"ר מהא דלא משכח"ל ביטלו ולא ביטלו בחמץ שבטלו והשבייתו אח"כ ועי' דאכתי איכא קיום מצוה ע"ש הרי דהכא לא ס"ל להגרעק"א לחלק בזה, [מיהו לדרך המשבר' ים א"ש ועי'].

המשך בעמ' ט"ז

זא"ז, [עיין מנחות כ"ב ע"א] ולא אמרין דמצוה אינה בטילה אך ל"ק די"ל כנ"ל דהגרע"א לא קאמר אלא בתערובת יבש ביבש דהאי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי. ח. ולכא' קשה הא תרומה דבטילה ברוב מותרת לזרים אף ביבש ביבש דאם נימא דכהן האוכלה מקיים מצוה"א כ"כ איך יאכלנה זר ויבטל מ"ע. וי"ל להגרע"א דנהי דמקיים מצוה אבל אין חייב לאכלו,

דלענין החיוב אמרין ביטול ברוב, אי נמי לענין האיסור של ביטול מצוה אמרין ביטול ברוב.

ט. אך הא אפשר לומר דאם פקעה קדושתה מפאת ביטול ברוב ליכא מצוה, ופסח שנתערב בשלמים שאני דהקדושה קימת אף בשלמים אע"פ שאי"ז קדושת פסח, וצ"ת.

י. והנה הגרעק"א [בסי' יט] הק' בתרתי, דמשכח"ל בטלו הן ע"י ביטול ברוב, והן ע"י השבתתו בכ"ד למ"ד בשריפה, ומש"ל אף למ"ד השבתתו בכ"ד היכא דזרקו לים ולא פרו אס' נימא אס' נימא כדצידד הגרעק"א דנהי דאינו עובר בב"י דאינו מצוי אבל תשבייתו נמי לא קיים כיון דכבר חל עליו וכדהוכיח הגרעק"א ס' זו.

ובחזו"א או"ח [קח-ז] כ' ליישב דלענין ניתוק דהלאו סגי שאינו עובר יותר בבל יראה, וזה חשיבא תשבייתו. והשתא יל"ע לענין הקו' דיבטל ברוב, ואולי נימא דג"ז חשיבא ניתוק, והלכך לא הוי בטלו דאדרבה בזה שביטל ברוב מקיים את התשבייתו, וצ"ת.

יא. והנה אקו' הגרע"א דמשכח"ל ביטול בלהנ"ע דב"י כשלקח החמץ וביטלו ברוב, דהשתא ל"ש לקיים מצות תשבייתו. תי' בצמח דוד [שם] דיכול אכתי להרבות חמץ, בתערובת, ואע"ג דיעבור בב"י על החמץ החדש כ' דירבה חמץ של נכרי.

ולכא' תמוה אכתי החמץ בטל ברוב של חפצים הפטורים מתשבייתו, ואך אם נימא כהה"ד [סי' שיד], הא כד ירבה הו"ל שותפות עם הנכרי ושוב יעבור בבל יראה כיון דיש לו חמץ והלכך אין כאן ביטול, והלכך שפיר קאמר הצמח דוד [ואכתי צע"ק קדודם ה' תשבייתו על חמץ מסוים ועכשיו על חלקו בחמץ, ואולי חשיבא ביטול].

ואמנם שפיר הק' הגרע"א דיבטל ברוב, ואח"כ ישרוף, דזה חשיבא ביטול דהרי כבר לא יוכל לקיים תשבייתו ובה ששרף לא קיים מצות תשבייתו.

בשולי האדרת

אמר המסדר [הגה"ג ר"מ גולדבלאט שליט"א] אחשבה לתועלת ולזכות להוסיף ממש"כ בזה,

א. בתשו"ע עט"ח [יו"ד סי' ט' ד"ה אמנם] כ' וז"ל ותרצתי כבר דהיכא שיש מ"ע דאוריתא לבער האיסור כ"ע מודים שאסור מדאוריתא לערוב בהיתר דהא עי"ז לא קיים מצות ביעור וראי' מדברי ר"א פסחים ו' ב' דברים שאינו ברשותו של ועשאן הכתוב כאלו הוא ברשותו חמץ בפסח וקשה למה אמר ר"א שחמץ אינו ברשותו הא בידו להפקיע מאיסור חמץ ע"י ביטול בתערובת לשי' הסוברים דמדא' מבטלין איסור לכתחילה וכו' א"ו דכיון דיש מ"ע בביעור חמץ בודאי אסור מדאוריתא לבטל לכתחילה בתערובת כ"כ גבי ערלה שמצותו בשריפה ומיושב קו' הפליתי עכ"ל [וע"ש סי' י' וכס' זו כ' בתשו' עין יצחק או"ח סי' כ' אות ז].

חזו"ן דפשיט"ל להברו"ט דלאחר שנתבטל ל"ש לקיים מצות דאם ישרפנו כשזה נתבטל הו"ל כאילו אינו וליכא מצוה כלל, [ועפ"י חידוש דחמץ שיש עלה מצות שריפה לכו"ע אסור מה"ת לבטלה ברוב דמבטל בזה מצות שריפה, ובהו ביאר הא דחמץ הוי אינו ברשותו ובעינן לחידוש דעשאן הכתוב ברשותו, ולא אמר' דאית ב' דין ממון מפאת דיכול לבטלו ברוב לשי' קמאי דבשאר איסורים הא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק מדרבנן, אלא דחמץ דאית עלה מצות תשבייתו שאני ואסור לבטלה], וכ"כ הגרעק"א [בתשו' ח"א סי' י"ט] ועפ"י הק' בסוגי' דמכות ט"ז הא משכח"ל ביטלו בחמץ היכא דבטלו ברוב ההיתר דשוב אינו מקיים המצוה, וכה"ק גם בהגהות ברו"ט אשאג"א סי' פ, אך באבני' או"ח סי' שלו-יב כ' דאין המבטל ברוב מבטל עשה דהא אפשר שיערב עוד חמץ וקיי"ל דחונ' ואח"כ יבערם ועי' וכה"ק בצמח דוד ע"ד הגרעק"א, אך

רק בא' מהם אי"ז גורם לחילוק בין המינים, ורבינו זצ"ל האריך בזה במק"א.

6. הקו' להשי' דיש לכהן מצוה חיובית באכילת תרומה, עיין בדרך אמונה [ריש פ"א מהל' תרומות בביאור ההלכה] שהרחיב בביאור השיטות בזה. ועיין גם בגר"פ פערלא בביאורו לרס"ג [ל"ת רס"ד ד"ה איברא] שנקט בדעת הרמב"ן והרשב"ן שיש מצוה חיובית. וכמו שפ"ט ל' להמקדש דוד סי' י"ד אות ו' ומה"ש הקשה היאך אפשר להאכיל תרומה לקטן ע"ש.

7. עיין בס' בית אבי [עמוד תתקי"א] מש"כ רבינו בסברא זו.

8. עי' בד' רבינו בס' חדר הורתי [מילואים סי' ג] באורך בבירור ד' התורה"ד סי' ש"ד ובמה דיליף מיני' הגרעק"א בתשו' ח"א סי' כב.

9. לכא' הכונה דמ"מ איכא מצות אכילת ק"פ אע"ג דהקדושה בטל, ואולי דוקא כנידון הגרעק"א דנתבטל

בשלמים ולא בחולין ומיהו עדיין דין פסח שבו בטל, ועי' מנחת דבר [ו-ד] מ' דנסתפק בזה, ואמנם מל' הגרעק"א בת' ח"ב סי' קלב מבואר דדן גם במבטל בחולין ל"ש.

והנה תוס' זבחים סא-ב ד"ה ולאחר וד"ה אע"פ נקטו דיש דין דיחוי באכילת קדשים אמנם תוס' ב"מ נג-ב ד"ה לא, ס"ל דליכא דין דיחוי רק בעבודה ולא באכילת קדשים ע"ש [ועי' גרש"ם זבחים סא-א ועי' גליוני קה"י צידד דבקק"ל גם לתוס' זבחים ליכא דיחוי בקק"ל ורק ק"ק [דמיירו תוס' שם מלחה"פ] הוי כעין עבודה], ויל"ע לענין מצות אכילת ק"פ אי תלי בהך פלו', ועי' ס' לקח טוב [כלל ו' ד"ה והנה אשוב לענין הראשון] מיייתו קו' בפסחים עה-ב אמאי כדי קליפה אינו אוסר קליפה, משום דאין נהאסר אוסר יותר מהאוסר והבליעה אינו יוצא מהכ"ק, והרי הקליפה הוי איסור מחמת עצמו מצד דיחוי ודן שם דתלוי בהך פלו' שבתוס' לענין דיחוי במצות אכילת קדשים וס"ל דפסח דמיו' לכל הקדשים.

שלמי פסח

עניני דיומא

הגאון הגדול ר' בן ציון פלמן זצ"ל

וכל הקולא הוא רק לגבי השתיה בפועל של הקטן.

וכך מדויק בטור בסימן תע"ו שכתב את סדר הפסח בקצרה, וכתב "יתן לפני כל אחד ואחד כוס של רביעית אנשים ונשים וטף".

וראוי להזהר בזה משום שישנם כאלו שנותנים לקטן כוס קטנה שאינה מחזיקה רביעית, שחוששים שאם יתנו לו כוס

גדולה הוא ישתה את כולה, ובסוף לא יוכל לקיים את שאר מצוות הלילה, ולפי זה זהו שלא כדן שאינו יוצא ידי חובה בכוס כזה.

מצוות סיפור יציאת מצרים אם נוהג רק בבנים או גם בכנות

הנה מהפסוק והגדת לבנך ביום ההוא וגו' לומדים מצוות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, והביאו הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ז' ה"א) וכתב, "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן וכו', ומנין שבילל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

יש להסתפק האם מצוות סיפור יציאת מצרים הוא רק בבנים או גם בכנות, דהנה לשון הפסוק הוא "והגדת לבנך", ויש לדייק בפסוק בנך - ולא בתך, שהמצווה היא רק לבנים ולא לבנות. או דלמא שהפסוק כותב בנים והוא הדין בנות.

והנה בגמרא בקידושין (דף כ"ט) מובא לגבי מצוות תלמוד תורה ומצוות פדיון הבן, שהאב מחויב ללמד את בנו תורה ולפדותו, שהחוב בזה הוא רק על בנו ולא על בתו, והגמרא דורשת את זה מלשון הכתוב בתורה "בנך" ולא בתך. כי בתלמוד תורה כתוב "ולמדתם אותם את בניכם" והגמרא דורשת: בניכם - ולא בנותיכם, ובפדיון הבן כתוב "כל בכור בנך תפדה": בנך - ולא בנותיך.

ומבואר שבכל מקום שנאמר "בנך" הגמרא דורשת ולא בתך, ולפי זה צריך להיות גם במצוות סיפור יציאת מצרים שכתוב "והגדת לבנך" שיש להבין ולדרוש "בנך" - ולא בתך, והחוב של סיפור יציאת מצרים יהיה רק לספר לבנים.

עוד מצינו בעשרת הדברות בפרשת יתרו "וכור את יום השבת לקדשו וגו', לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וגו'". ויש לדייק ממה שכתוב בנך וגם בתך ולא כתוב רק בנך, שבכל פעם שכתוב בנך לבד, הכוונה היא דווקא בנך ולא בתך, ולכן בשבת שגם בתך היא בכלל ציווי שמירת שבת, התורה הוצרכה לכתוב במפורש גם את בתך.

וממילא כאן לגבי מצוות סיפור יציאת מצרים שכתוב "והגדת לבנך" ולא מוזכר גם בתך מדויק שמצוות הסיפור הוא רק לבנך ולא לבתך.

ומהגה"צ רבי ישעי' שנייבאלג זצ"ל רב ביהמ"ס בעלז ברמת אלחנן, שמעתי לומר דבאמת יתכן לומר שיש מצוות סיפור יציאת מצרים גם בבנות, ומה שהתורה כותבת "והגדת לבנך" הוא מפני שבהמשך הפסוק כתוב "לאמור", שמצוות הסיפור צריכה להיות בצורה כזו ברורה עד שהבן יוכל אחר כך לאמור להמשיך ולספר את הסיפור לדורות הבאים, ומצווה זו היא רק בבנך ולא בבתך, משום שבבנות "כל כבודה בת מלך פנימה" ואין זה מהראוי שהבת תקהיל קהילות ברבים לדבר ולספר בפניהם, ולכן התורה כתבה בנך. אבל באמת בעיקר המצווה בנך כולל גם בתך, וגם בבנות יש מצוות סיפור יציאת מצרים והתורה כתבה "והגדת לבנך" רק מחמת המשך הפסוק שכתוב לאמור, ולא מחמת עצם המצווה.

מצוות 'והגדת לבנך' כאשר הסבא מספר את ההגדה

הנה הרבה הולכים בליל הסדר להתארח אצל ההורים, והסבא מספר לנכדים את ההגדה ועניני סיפור יציאת מצרים, ואילו האבא אינו מספר כלום לבניו.

ויש לעיין בזה איך האב מקיים מצוות "והגדת לבנך", הרי האבא אינו מספר לבניו את ההגדה. ויש שבאמת הקפידו מהטעם הזה שמזמן שבנם הגיע לגיל כזה שמבין את ענין סיפור יציאת מצרים, עורכים את ליל הסדר בביתם ולא בבית ההורים.

אבל באמת נראה לומר שהאבא מקיים מצוות "והגדת לבנך" במה שהסבא מספר לנכדים מדין שליחות, והראיה לזה היא ממצוות תלמוד תורה שבפסוק כתוב "ולמדתם אותם את בניכם" שהאב מחוייב ללמד את בנו תורה, ולמעשה היום האב לא מלמד את בנו תורה אלא הוא שולחו לתלמוד תורה והמלמד מלמדו תורה, ואיך האב מקיים בזה מצוות תלמוד תורה לבנו. אלא הפשט הוא שהאב שולח את המלמד שילמד את בנו תורה במקומו, ומדין שליחות הוא מקיים מצות ולמדתם אותם את בניכם.

וממילא אפשר לומר דהוא הדין לגבי מצוות "והגדת לבנך", האב יכול לקיים את המצווה ע"י שאביו או חמיו או כל אדם אחר מספר לבניו את עניני סיפור יציאת מצרים מדין שליחות. (תודה מיוחדת לארכיון וגני הספר 'שלמים מציון על חמשה חומשי תורה) ♦♦

השו"ע כותב, "היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח", ובימי ניסן הוא הזמן שבו האילנות מלבלבים ומוציאין פירות.

יש לומר בזה רמז על ימי בין הזמנים שבחודש ניסן, "כי האדם עץ השדה" והבנים היקרים שלומדים בשיבות הם הפרחים "אשר בנינו כנטיעים מגודלים

בנעוריהם", ובישיבה הם גדלים ומגדלים פרחים נעימים וכמו שכתוב בגמרא בברכות (דף מ"ג ב') "אמר רב וטרא בר טוביה אמר רב, עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנו שנאמר וילכו וינקותו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנו". ופרש"י, "כלבנו שמריחין עליו ופרחיו". ובימי ניסן יוצאים הבנים - הפרחים בני התורה, וחוזרים הביתה מהישיבה מעוטרים בריח טוב שהוא התורה והמעשים טובים שרכשו בישיבה, והרי הוא אילן נעים עם פרחי קודש.

ומה היא הברכה שצריך לברך בזמן הזה "אילן אילן פירותיך מתוקים וצילך נאה, אמת המים עוברת דרכך אלא יהי רצון שכל פירות שייצאו ממך יהיו כמוהך".

ובאמת בימים האלו שעליהם אומר השו"ע "היוצא בחודש ניסן" כל אחד צריך לראות ולהקפיד במעשיו שיהיו כראוי, שיוכלו לומר עליהם את דברי הרמב"ם בסוף פרק ה' מיסודי התורה "עד שיימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

שני אילנות

לשון השו"ע הוא "היוצא בימי ניסן וראה אילנות", יש אומרים שבשביל לברך צריך דווקא שיראה שני אילנות וכנוסח הברכה "שברא אילנות טובות" שהוא לשון רבים. ויש חולקים שאפשר לברך אפילו על אילן אחד ואילנות דעלמא קאמר, (ואף על פי שהמשנה ברורה בסימן רכ"ז (סק"י"ב) כותב לגבי הברכה שמברכים על קברי ישראל "אשר יצר אתכם בדן וכו'", שאם יש שם רק קבר אחד "לא שאין לומר ברכה זו כי נתקנה בלשון רבים, יש לחלק דהתם נוסח הברכה הוא אשר יצר אתכם שמדבר על הקברים שלפניו ולכן אם יש רק קבר אחד אי אפשר לומר את הברכה הזו, אבל כאן נוסח הברכה אינו על אלו האילנות שלפניו ועל כן אפשר לומר דאילנות דעלמא קאמר).

ברכת שהחיינו במצוות מצה

בכל המצוות הבאות מזמן לזמן מברכים עליהם שהחיינו, ובליל הסדר מברכים בקידוש שהחיינו, ובפשטות, הברכה הזו היא שהחיינו על הרגל.

והקשו האחרונים למה לא תקנו לברך שהחיינו גם על אכילת מצה ושתיית ארבע כוסות, כמו בכל המצוות שמברכים עליהם שהחיינו.

ובאבודרהם מיישב שיוצאים ידי חובה בשהחיינו שמברכים בקידוש, ואף על פי שעיקרו נתקן בשביל הרגל מכל מקום כיון שהוא סמוך לקיום מצוות הלילה, ממילא אפשר לצאת בו ידי חובת ברכת שהחיינו גם על שאר מצוות הלילה.

ולפי זה צריך לכוון בשהחיינו גם על שאר מצוות הלילה, ולא רק על הרגל. ואם אינו מכוון, אף על פי שמברך שהחיינו לא יצא ידי חובה בשהחיינו לגבי שאר המצוות.

וצריך שגם בעל הבית המברך יכוון לכך, וגם בני הבית שיוצאים ידי חובה יכוון לכך, שבשביל לצאת ידי חובה צריך כוונת שומע ומשמיע. ולא די בכוונה הכללית לצאת ידי חובה, כיון שבסתמא לא מכוונים בשהחיינו על מצוות מצה.

וראוי ונכון להודיע לפני הקידוש לכל בני הבית שיכוונו לצאת בשהחיינו גם על שאר מצוות הלילה.

שיעור כוסו של קטן

השו"ע בסימן תע"ב (סעיף ט"ו) כותב, "תינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו". וכתב המשנה ברורה (סקמ"ו), "ענין בסימן רע"א סעיף י"ג בביאור הלכה שצדדנו דקטן אינו צריך לשתות רוב רביעית רק כמלא לוגמיו ידידה".

ובהגדה של פסח עם פירוש "פרדס ההגדה", כתב חידוש בשם חכמי ירושלים שאף על פי שמספיק שהתינוק ישתה רק כמלא לוגמיו ידידה, ואינו צריך אפילו רוב רביעית, מכל מקום כל זה רק לגבי השתיה בפועל, אבל צריך שיהיה לו בכוסו רביעית יין.

והיסוד בזה הוא מדברי הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז' הלכה ז') שכתב לגבי ארבע כוסות, "שיעור כל כוס מהן רביעית". ומבואר שכוס של ארבע כוסות נחשבת לכוס של מצווה דווקא אם יש בה רביעית יין, ופחות מרביעית אין בכוס שיעור מצווה.

וממילא יש לומר שלגבי קטן אפילו שאפשר להקל אצלו שיכול לשתות רק כמלא לוגמיו, מכל מקום בשביל שהכוס תחשב כוס של ארבע כוסות צריך שיהיה בו רביעית,

יוסף דעת

בהא דעשאן הכתוב כאילו הן ברשותו
הגאון הגדול ר' חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א

עבד, תיפול דכיון דשהיית החמץ אסורה לגולן דהא חייב באחריות, פקעה מיניה בעלות גורל"מ ואינו זכאי בעיכוב החפץ נגד השורף, ומה לו עליו?

עוד יל"ע, לדעת רמב"ן ור"ן דהמוציא מהבית אינו עובר עליו, א"כ מה"ת אפשר לבעלים לקיים החמץ ללאה"פ שלא בביתו, ויהא גורל"מ, ואף דלמש"כ השאג"א דחייב השבתה שחל לא פקע, ממילא ברגע שני כבר אין לו עצת שהייה

חוץ לביתו. מ"מ לכאורה כל דליכא לאו בשהייה אלא חובת עשה, אין השהייה חפצא דאיסורא, וכאיסור חיצוני דמיא, ולא יהא בזה תורת איסור¹ שאינו ממון. [ובפרט למש"כ הגרעק"א בגש"ע ס' תמ"ו דבעי' מעשה ידיה לקיום מצות השבתה נמצא דאין המצוה בגופו של חמץ אלא במעשה ידיה]. גם אינו ברור דבהוצאה מהבית לא יקיים השבתה להנך שיטות, והרי הראב"ד ס"ל דמקימה במכירה, והרא"ש כתב דתשבתו מבתיכם כתיב, ורמב"ן כתב בשם הראב"ד דבעי' בבתיכם, וא"כ מסתבר דמקימא השבתה לדידיה בהוצאה מן הבית.

עוד יל"ע מדברי הר"ן בע"ז מג, דמהא דישאל מצי זכי בע"ז, כיון דעד שלא זכה בה הי"ל ביטול ודין ממון, ולא איכפת לן מה דבזכית הישראל פקע מינה ביטול ודין ממון, מהא שמעי' דמצי ישראל למזכי בפסח בחמצו של עכו"ם, והו"ל חמצו של ישראל להאסר לעולם. דחמצו של עכו"ם ל"ח כאיסור² נ"ן כיון דראוי לאה"פ, ושייך שישראל יזכה בו. [והיינו דמצד עשאן הכתוב לא נימא שיוכל גם ליכות במה שאינו שלו, ולזה למד מע"ז, דכל שרק מחמת זכיותו נחשב לאיסור³ א"ן אין כאן עיכוב בזכיה עצמה, ושוב ישוב לדינא דעשאן הכתוב]. ובהא איכא לעיוני דבשלמא אם מעלת ישראל הוא ע"י האיסור דלאה"פ, שפיר דמיא לע"ז, דרך כתוצאה מהזכיה נחשב לאיסור⁴ נ"ן שחל עליו תורת חמצו של ישראל וע"ז של ישראל, אבל אי נימא דמחמת דהשהייה אסורה לית ביה תורת ממון, א"כ הלא גם לפני זכיותו החמץ אסור לו בשהיית בעלים, ונמצא שבא ליכות במאי דכבר הוויא איסור⁵. דמה לי דהעכו"ם יכול להשהותו, הלא מ"מ שהיית הישראל היא מתחילה כבר חפצא דאיסורא.

עוד יל"ע בדברי הר"ן, דאי אמרת דמה דבעי' לעשאן הכתוב הוא מחמת איסור השהייה, וא"כ ע"כ בהא קאמר הר"ן דזכיה ראשונה שייכא, א"כ לעולם לא ניבעי עשאן הכתוב, דכל רגע ורגע שייך בו דין ממון לישראל ע"י מה דאם יפקע קנינו יפקע איסור השהייה, דנמצא דרך ע"י קנינו הו"ל איסור⁶ נ"ן, ואין קנינו חל באיסור⁷ נ"ן, ומה בין זכיה לקיום קנינו⁸. ובאמת דמסברא יש לפקפק בעצם הפקעת הגורל"מ ע"י איסורא דשהייה. שהרי כח הגורל"מ לקיום החפץ עבור המחר אינו נדון כהשתמשות בחפץ במה שהוא קיים למחר, דאילו כן הוא הרי היה ממון ולא גורל"מ⁹, וע"כ שאין בו תורת השתמשות ממון, ואין שם אלא כחו לקיים החפץ לתשמישי יום מחר אשר הוא הממון. ממילא למה זה יפקע תורת בעלים שבכזה ע"י מה דהוא חפצא דאיסורא. ואם שמענו דאיסורים מפקיעים תורת הוית ממון בהשתמשות אסורה, לא שמענו שיפקיעו כח ממון אשר קיים באיסור. ג. והנה בהא דמבואר בפסחים לא. דלמ"ד למפרע הוא גובה אם גבה עכו"ם חמצו של ישראל לאחר הפסח אינו עובר עליו, שמעתי להקשות דהא ק"פ דלוה הוא עד הגביה, וכמוש"כ תוס' בהמניח לג, ונימא שלך אי אתה רואה מחמת הק"פ¹⁰.

המשך בעמ' הבא

א. הנה, בדין איסורי הנאה מצינו בע"ז סב. בתוד"ה בדמיהן, "משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש ושעמא משום דלית בה שו"פ, וקשה בגופה נמי איכא שו"פ בשלא כדה"נ או באפרן וכו', וי"ל כיון שכ"ז שהוא בעין אסור למכור מה"ת כמו"כ אסור לקדש בו אשה דהוי חשובה כמו מכירה ויש בו הנאה כשמקדש את האשה דגמרי' קיחה

קיחה משדה עפרון וזה ל"ד לקיחה דשדה עפרון שראוי לקנות בו חפץ או לשאר הנאות", עכ"ל. ודבריהם באו סתומין ולא נודע במה נתיישבה קושיתם, כי תחלת דבריהם דמ"מ איסורא איכא עדיין אין בזה ישוב הקושיא, והמשך דבריהם דל"ד לשדה עפרון מלבד מה דלא נתבאר מה שייכות לזה עם תחלת דבריהם [מה גם שבדבריהם אלו לא הזכירו איסור הקידושין אלא איסור קניית שאר חפצים], הרי גם עיקרו זר אשר יחדשו התוס' בכאן דרשא חדשה לפסול כסף זה לקידושין משום דל"ד לכספו של אאע"ה.

והנה בעיקר קושיתם כבר נודעו תירוציהם ושל שאר הראשונים בשיליה האיש מקדש, והם, או דמירי שאין בהנך הנאות שו"פ, או דלא סמכה דעתה להתקדש בהנך הנאות. [ועל אפרן ת' התוס' פסחים ריש כט: דכמו שהוא בעין אינו ראוי, וסגנונו של הריטב"א בקידושין בזה הוא דאפרן פנים חדשות יחשב]. והתמיהה בזה מפורסמת דמה נענה להמבואר בפסחים ו: דחמץ מו' שעות ולמעלה אינו ברשותו של אדם ובעי' לעשאן הכתוב כאילו הן ברשותו כדי לאסורן בכל יראה, למה לא יחשב ברשותו משום הנך הנאות אף אם אין בהם שו"פ, וכן דברי התוס' בע"ז לכאורה לא יענו לענינא דחמץ¹.

והנה בסוגיא דפסחים הלא נודעה טענת השאג"א, דלר"ש דמה"ת חמצו של ישראל מותר לאה"פ, כל חמץ בפסח מה"ת יחשב כגורל"מ, וכמבואר שם כט. לגבי חמץ של הקדש, וממילא לא ניבעי לדידיה לעשאן הכתוב. ומכאן זה השיג ע"ד רמב"ן ור"ן ריש פסחים דביטול חמץ תליא במה דבעי' לעשאן הכתוב, דא"כ לר"ש לא יחגיג ביטול². ועוד ילה"ק דאחר שאסרו חכמים חמץ לאה"פ שוב יבטל איסורא דב"י לר"ש עכ"פ מרגע שני לאה"ז איסורו [לסוברים דאיסור³ נ"ן דרבנן מה"ת אינם ברשותו] כיון דלא מצינו בתורה ענין עשאן הכתוב, ואילו בכמה סוגיות מבואר בראשונים דעדיין איכא ב"י מה"ת, ואף ברגע שני שלאה"ז איסורו.

ב. ובמקו"ח בפתיחה לס' תל"א כתב, דכיון דחייב ביעור ולא יתקיים לאה"פ ל"ה גורל"מ, ושניא ההיא דהקדש דאי"ח בביעור⁴. והנה אין להעמיד הענין בסברא בעלמא דכל שאינו עתיד להגיע ללאה"פ לא תפסי ביה ענין גורל"מ, דא"כ אכתי יקשה ל"ל לעשאן הכתוב שהרי צריך לאיסור ולקיומו כדי להפקיע הגורל"מ, והעברין עובר ע"י הגורל"מ כיון דחמצו מעוטד ללאה"פ. אבל מה ש"ל בזה, דכיון דשהיית החמץ אסורה הו"ל הגורל"מ כאיסור⁵ נ"ן עצמו שהתורת ממון דהגורל"מ הוא באיסורא. ואף דהממון הנגרם אינו איסור⁶ נ"ן, ולו תורת ממון, מ"מ כיון דהתורת ממון דהיום הוא בגורם שבו, מה דאית ליה היום לקיים החפץ לממונו דמחר, ממילא כל שקיומו אסור, הרי החפצא דאיסורא בגוף התורת ממון בעלים. ולכן בעי' לעשאן הכתוב, דבל"ז אין קיום לאיסורו, כיון דבמה שנאסרה שהייתו הרי פקעה בעלותו.

ויל"ע דאי נימא דאיסור שהייה מפקיע תורת גורל"מ, למה זה הוצרכו בהגוזל צח: להכל מצווים לבערו כדי לפטור שורף חמצו של גולן במועד מדין גורל"מ, והיינו דהשורף כדיון

1. ואין לומר דהאי הנאה לא חשיבא ואין אדם מקפיד עליה ועי"ז יהא החפץ כסופי תאנים דהפקר ניהו. כ"ז אינו, שהרי ענין אינו מקפיד צריך לחול בגוף החפץ ולא בהנאה מסוימת, ממילא אם באת לומר כאן ענין סופי תאנים, ע"כ בעי' למימר דאף על ההנאות החשובות אינו מקפיד כיון דאסירי, ונמצא דכל איסור² נ"ן שייך שיהו הפקר אף מחמת דינא דסופי תאנים, ואילו שם בפסחים מוכח לא כן שהרי חשבו לחידוש מה דאיסור³ נ"ן דרבנן אינו ברשותו [ורש"י פ' שם מטעם אפקעיהו], ואילו דבינא דסופי תאנים מה חילוק יש בין דאורייתא לדרבנן [כי דחוק לומר דרבנן ל"ח לאינשי למהי כסופי תאנים ובעי' לאפקעיהו, ומדרבנן גם שלכדה"נ אסור]. וע"כ דמה דחשוב בעצמותו ורק דאסור הוא ל"ה כסופי תאנים. ממילא מה דהנאת השלל כדרך אינה חשובה לא יועיל מאומה, דמ"מ החפץ אינו סופי תאנים כיון דאית ביה הנאות חשובות ואסורות, ושוב יחשב ממון מחמת השלכדה"נ. וכן הראשונים בקידושין לא תי' דע"י דאנים ברשותו א"א לקדש בהם, וע"כ דהוו ברשותו ע"י השלכדה"נ, וי"ל: 2. ואף דכבר ביאר רמב"ן בהמשך דבריו ענין ביטול אף לריה"ג, מ"מ מודשקת לר"ש ששהלכה כמותו, ש"מ דלדידיה מהני ע"י מה דבעי' לעשאן הכתוב: 3. ובהמשך דבריו כתב שם דעצם החובת ביעור מפקעת תורת ממון ואף לריה"ג. וזה נוסח מדברי רמב"ן, וגם צ"ע בסברא. אכן מש"כ לענין גורל"מ ע"י דעתה אסור וגם לאה"פ לא יזכה להגיע מבואר היטב: 4. דמה שא"ל להגיע אליו בלא איסור, לא יעשנו כאיסור⁵ נ"ן שאין בו ממון, דלוה בעי' שהשתמשות עצמה תהא חפצא דאיסורא. וכנודע להוכיח מהא דבפסחים ז. שקו"ט באיסור דרבנן. וגם למסקנא דעת רש"י שם דאין זה אלא מדין אפקעיהו. וגם מבואר שם ברש"י, דמדרבנן באמת ל"ח ממון. הרי דתליא מלתא בכח האיסור שיש בגוף הממון: 5. אכן לדעת התוס' פסחים סוף כט: דשרי להשהות ע"מ לבערו, י"ל שיש לגולן גורל"מ להשיבו לבעלים ולשורפו אחר שייבטו. ואף בדשעת השבה כבר פקע מינה דינא דאחריות, מ"מ לדעת השאג"א מצות השבתה לא פקעה באבדו בעלותו, ושפיר הוה ל"ע, ושרי להשהות ע"מ כן. אלא דכ"ז קשה ר"ק אי נימא כתוס' בהיתר שהייה ע"מ לבערו, ונימא דכדברי השאג"א ה"ל, וגם נימא דבעל אחריות חייב גם במצות השבתה, וגם נימא דסברת השאג"א בקיום חובת ביעור אחר אבדן קנינו איכא נמי לבעל אחריות אחר פקיעת האחריות, וגם נצטרך

יוסף דעת

בהא דעשאן הכתוב כאילו הן ברשותו
הגאון הגדול ר' חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א

ונראה דלך דב"י בעי' שיהא לו את מה שאסור בחמץ, אבל אילו יהא בעלים רק על השתמשות היתר בחמץ, א"ע בב"י, שלא אסרה תורה להשהות חמץ המותר אלא חמץ האסור, וכל שקנינו מוגבל בצד ההיתר, אין כאן לך דאסורא. ממילא בנ"ד, ק"פ דחמץ הא הוה שלא כדנ"ל, כלסמוך בו קערה וכיו"ב, וכל דרכי הנאה בחמץ אינם אלא כילוי הגוף, ממילא בעל הפירות אית ליה חמץ המותר וכך ראוי שיהיה ל'.

וכבר דנו האחרונים לאסור על הלוח מדין אחריות, דאילו נאבד החמץ היה העכו"ם גובה ממקו"א. ולמש"כ י"ל דכשם דקנין השתמשות היתר אינו בב"י, כך קנין על זמני היתר אינו בב"י. ממילא באחריות הדבר תלוי על מה אחריותו, דבכל שומר וגזלן כל שלא ישוב החמץ בזמנו, הרי חייב גם העדרו היום, ממילא קיומו היום באחריותו. משא"כ הכא א"צ אלא לקיים החמץ בעת הגביה. ומה דא"ל לו להיות אחה"פ אם יאבד היום, לאו מידי הוא. דלאו רוצה בקיומו דייני' הכא, אלא במה דהוא מקיומו בעת הגביה.

והנה יתכן מאד דכל חפץ שמקצת הנאותיו אסורים, לא יחשב בעלים על הנך הנאות, שאין בהם תורת ממון. ואם אחר יהנה מהם, [ותהא גם מכירתם אסורה לבעלים], לא יתחייב לו דמי נהנה. שאין לו תורת בעלים בחפץ, אלא לקיים לו את השתמשות ממון, וכל מה שאינו נוגע לזה, לית ביה תורת ממון ותורת בעלים.

מכיון שכן הרי מבואר מה דבעינן לעשאן הכתוב, ולא איכפת לן מה דיכול ליהנות שלכד"ה, דמ"מ לגבי הנאת איסור אינו בעלים, והרי כבר קדם לנו דב"י תליא במי ש"ל את האיסור שבחמץ. יכול לקדשה בזה, אבל ב"י ליכא ביה⁹. וכן מה דהוה גורל"מ להיתר לאחא"פ לאו מידי הוא. דבהנאת החמץ בפסח לית ליה מידי, ואין לו אלא קיומו להתיירא דלאחא"פ. ומה שגוף קיומו של חמץ אסור, הלא ע"ז אנו דנים, דקיום זה ללאחא"פ מותר הוא. ול"ד לאחריות, דהתם אילו נאבד החמץ היום היה חייב על חסרון החמץ היום, ממילא קיומו היום באחריותו, משא"כ הכא אין לו דבר עם הווייה האסורה.

מעתה הרי נתבאר דברי הר"ן בע"י, דהן אמנם דבעי' לעשאן הכתוב מה"ת לאסור בב"י, אף בחמץ המותר לאחא"פ, אבל לענין מניעת זכיית ישראל בו, כדי להחיל בו תורת עשאן הכתוב, סגי לן מה דיהא מותר לאחא"פ. דהן אמנם דאם גופה של זכיה מעוכבת ל"ש בזה עשאן הכתוב דהא ליכא מעשה זכיה כלל, אבל אם הזכיה חלה ללאחא"פ, יש כאן זכיית החפץ, ושוב שייך בו עשאן הכתוב. ורק אחר שגזרו חכמים לאוסרו לאחא"פ, תמנע הזכיה. וע"ז כתב הר"ן דהאיסור חל רק מחמת זכייתו, והו"ל כע"ז, ואילו מחמת איסור

שהייה ליכא כלל הפקעת ממון וכמושנ"ת. (ועיי' ש"מ. בריטב"א ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' קע"ח וזו שיטה אחרת אכמ"ל). מכיון שזכינו לזה דחפץ שמקצת הנאותיו אסורים לא יחשב בעלים על אותם הנאות, כי אז הרי נתבאר דברי התוס' בע"ז אשר בפתיחת דברינו, דעיקר כוונתם הוא להפקיע ממנו תורת בעלים לתביעת דמי מקח וענין הקידושין. והיינו באשר נבין דכח תביעת הדמים עבור החפץ יכולה להתחלק

מקנינו בהשתמשות בגוף החפץ, וכדחזו' לכאורה בין לדמיו ואכ"מ, וממילא אף כאשר יחשב בעלים בהנאת השלא כדנ"ל והאפר, עדיין אם המכירה אסורה לו ואיסורה מחמת הנאת דמים שיש בה, לא יהיה בעלים על תורת דמים שבחפץ. שהרי זה ודאי מבואר בתוס', דמכירת הנאת שלא כדנ"ל אסורה, דהנאת דמיו יחשב כדנ"ל. מעתה עיקר תירוצם הוא שאין הוא בעלים לקצוץ את הקידושין. וכדי שלא תאמר שלתביעת קידושין יחשב בעלים דזה אינו הנאה האסורה, כתבו התוס' דג"ז חשוב כמכירה. ועדיין הרי י"ל דכסף קידושין אינו מענין תביעת תמורה, ואין הוא צריך להיות בעלים על תביעת הדמים שבו אלא על כח מכירתו בלבד, לזה הביאו התוס' ילפותא דשדה עפרון, אשר בקנינים מסתבר שהוא ענינא דכסף, ומשם למדנו קידושין. וזלזל דסיוס דבריהם שהזכירו גם שאר הנאות אינו מבואר כ"ע כדברינו. גם יל"ע בעיקר הדברים אם גם קנין חפץ לדמיו יפקע ע"י האיסור. כי י"ל דאין ענינו כהשתמשות אשר אבד תורת בעלים בהעדר היתר ההשתמשות, אלא דכח תביעה לו על העמדת החפץ בדמיו, ומה לי דאיסורא איכא בהא, ואכמ"ל בזה.

ד. ואמנם לכאורה עיקר דברנו נסתרים מדברי הג"מ רפ"ו דשבת, שכתב שם שלא יתן חמצו לעכו"ם מתנה ע"מ להחזיר, דאף דקיי"ל שמה מתנה יש להחמיר בחומרא דחמץ. והרי לכאורה דבריו מופלאין. הן עיקר הענין להחמיר בחמץ נגד הלכה פסוקה. והן דלכאורה הנדון במתנה ע"מ להחזיר אינו בחלות קנינו, אלא בתורת מתנה שבה, ומה איכפת לן בחמץ מהעדר תורת מתנה. אבל באמת כוונתו ברורה, דכל תנאי פועל שיור בחלות המקח בצד פלוני, וריעותא דע"מ להחזיר הוא בשויר שאין לו העדר החזרה, שחייב לחזור מעיקר המקח, [וראה בזה בארוכה בשו"ת הר"י מיגש תשובה מ"ב, ועי' עוד שו"ע חו"מ סי' קי"א סי"ט ואכמ"ל]. ומחמת זה בא הנדון דל"ש מתנה. ואנן קיי"ל דמ"מ דייני' לה להאי תנאי כמילתא אחריתי. וע"ז באו דברי הג"מ דמ"מ יש להחמיר לגבי חמץ לדון זכות זו דחזרה שהוא גופא יאסור בכל יראה. ואם כנים אנו בזה הרי למדנו מדבריו, דמה ש"ל את החמץ לגבי אחר הפסח נמי אוסר בכל יראה, וצ"ת. ♦

לעשאן הכתוב, דלדידיה בעי' קניני אכילה להאסור בב"י, ולמש"כ אין לו קניני האכילה, ואילו ברמב"ן ריש פסחים מבואר לא כן. תשובתך, כיון דלדידיה מותר לו למכור האכילה לעכו"ם הו"ל בעלים על האכילה וסגי לבי. [וכאשר בעל תוה"נ יעבור בב"י למד"מ ממון אף שאינו בעלים אלא על המכירה], משא"כ לדידן דמכירה אסורה. (ויש להאריך בזה בד' רש"י חולין ד: ואכ"מ):

הק"פ בחפץ. אכן הרבה יש לפקפק בזה דכיון דנימא דק"פ חשיב לך, ממילא איסורו הוא על גוף החפץ, דאין האיסור מתחלק דנינו ממון, ושוב יאסר הכל כדחזו' באחריות דנאסר של אחרים: 9. ואף לסוכרים דמדברנן נאסר שלא כדנ"ל. אין זה מכירה דממילא יהא בזה איסור ב"י. דאפשר שאסור השתמשות זו בגופה, ולא בתורת יראה שבה: והמנ"ח וזה הכרמל העמידו ספיקם בבעל, והתם דינו למכור החמץ ליקח בו קרקע לפירות, והוא כדרך הנאה: 10. ואי קשיא לך, דא"כ גם לריה"ג המתיר חמץ בהנאה ניבעי

המשך 'מחזה אברהם' מעמ' י"ג

ג. ובעיקר ספיקת הגרע"א אי שייך לקיים מצוה במה שנתבטל ע"י בהשטמות בשיטמ"ק זבחים עח-ב שכ' אם נתעורר כוס דם קדשים בשני כוסות דם חולין סברא בלא ראי' דאם נתן מכאול"א למזבח יצא יד"ח יעו"ש מפ"י בד' דלענין קיום המצוה לא בטל, ועי' ס' גלינוני הש"ס סנהדרין פ-ב דן בס' זה [עש"ב], ומוכיח משהו"נ שנגמ"ד שנתערב בשוורים דלת"ק נסקלין ור"י מכניסו לכיפה, [ופ"י רש"י דטעמא דנסקלין 'משום דע"כ כולוהו איסור' ו'אין הפסד בסקילה הלכך סוקלין שנתקיים מצות סקילה במחויב בה' ו'מ' דרך משום דאינו מפסיד משום דבלא"ה מדרבנן בע"ח לא בטל ו'מ' דלולי זה ליכא חיוב מצד קיום המצוה, אף מל' רש"י מ' דכד יסקל הך שור יתקיים המצוה ו'מ' דמקיים המצוה דאו', וא"כ מ' דלענין קיום המצוה איכא קיום דאו', אבל מ"מ חיוב דאו' ליכא, [וכהן סברא כ' מו"ר הגר"א [נדפ' בבית אבי מילואים עמו' תתקנ"ד] ע"ש], ומיהו י"ל דנתערב בשור דכמה אנשים ובוז' י"ל דהם אינם חייבים ועי']. ובס' מגן האלף סי' [תמז-א] דן בנידון זה לגבי חמץ שנתבטל ושרפו אי קיים המצוה וצידד לתלות בדיון טומאת משא דאי כמאן דאיתא א"כ איכא קיום מצוה, אך כ' דלמ"כ וע"ש.

ובחו"ב זבחים עב-ב נקט לפשוט דליכא ביטול בחפץ של מצוה כאתרוג ומצה אף כ' דמד' השיטמ"ק הנ"ל וכן מד' התשו' רעק"א חזינון טפי דאפי' בחפץ דאיכא דינים וחלות קדושה שזוהו המחייב אפ"ה איכא קיום מצוה כשנתבטל, ודן לפ' דכיון דכלפ"ש גליא נידון קיום מצוות הוא נידון כלפ"ש עש"ב.

ושמעתי מהגרד"ל שליט"א צידד דד' השיטמ"ק זבחים קא אויל בש' התוס' רי"ד ב"ב לא' דס"ל דביטול יבש ביבש לא נהפך האיסור להיות היתר והאוכל משלשת חייב חטאת, ולפי"ז ה"ה לענין קיום מ"ע, דאלת"ה אלא דנימא דנהפך להיתר כשאר קמאי

א"כ הא כבר אינו קדשים כמבו' בב"מ ג-א לענין מע"ש שנתבטל כרוב שא"א לפדותו כדפי' רש"י [וע"ש בשיטמ"ק בשם הראב"ד שפי' הסוגי' באו"א ולכא"פ כצל"פ להרי"ד] וע"ע מנחות לא-א דא"א להפריש תרו"מ אטבל שנתבטל וא"כ כיון דאינו קדוש היאך יקיימו בו מצות זריקה הא אין לו קדושת קרבן וע"כ דהשיטמ"ק קאי כשי' הרי"ד, וא"כ ליכא הוכחה לשאר קמאי דס"ל באיסורים דנהפך להיות, [ומצות אכילת פסח שדן הגרעק"א דיוצא בנתבטל יתכן דמתקיים גם כה"ג] עכתו"ד.

ואמנם רהיטת ד' שיטמ"ק שם מב' דשרי לאכול שלשתן דלא כהרי"ד, ובע"כ דס"ל דאפ"ה איכא קיום מצוה וצ"ת.

והנה כידוע דלתוס' רי"ד דאוסר מדאו' לאכול שלשתם מ"מ הא בלח בלח חזי' דשרי וידוע ד"א לחלץ דלח בלח שאני דשם לכונ"ע הוי ביטול בעצם, ויסוה"ד עפי"ד מהרי" קורקוס [המו' בכס"מ הל' אבות הטומאות א-יז] דהא דטומאת משא לא בטל הוא רק יבש ביבש ולא לח בלח ע"ש, [ועי' מל"מ מהל' משכב ומושב א-ז דפליג], ועפי"ז דן מו"ר הגר"א בס' תאיר נרי שם ליישב התשובות ברעק"א הנ"ל בענין קיום מצוה בזמן שבטל דיל"פ ד' בקמא סי' יט דנידון בלח בלח והיינו כשביטל חמץ לח בלח והשבית בזמן הביטול ד"ל דאו דאי לא קיים המצוה והו"ל ביטול עש"ב, ואמנם לכא' מד' הגרעק"א הנ"ל בשואלין ודורשין דנקט לה לסתירה הנך ב' סוגיות שמעי' דהוכיח מהך דלא משכח"ל ביטול דגם בלח בלח קיים המצוה בזמן הביטול דאל"ה הא הא הדר קו' לדוכתה, ולזה העירוני מר ברי' דמו"ר זצ"ל הג"ר שלמה יוסף שליט"א, [ועד"ז יש להוכיח מד' המגן האלף תמז-א, ויל"ע מד' המגן האלף סי' תע"ה דהוכיח מינה מו"ר בסוף בית אבי דאיכא ביטול במצוות ו"ל דלא פסיק"ל כמת' בד' שם]. ♦

ארחות פסח

תיקון רכב בחול המועד

הגאונים הגדולים רש"י גלבר שליט"א ורי"מ הכהן רובין שליט"א

משפחתו שמחת הרגל, אין זה בכלל צרכי הגוף להתיר מעשה אומן, דשמחת הרגל חשיבא כצורכי המועד אך אינה בגדר צרכי הגוף.

הוצאת ממון לצורך שכירות רכב או מונית אי חשיבא דבר האבד

ז. ואף אם מחמת צורך המועד יצטרך לשכור מונית כדי להגיע למחוז חפצו,

נראה שאין זה בגדר דבר האבד, שהרי אם ישב בביתו לא יהיה לו הפסד כלל, ואם כן אינו בא לתקן את המכונית משום דבר האבד [הפסד ממון] אלא משום צורך המועד, וכאמור צורך המועד אינו מתיר מעשה אומן.

ח. ואם נסע מביתו עם מכונית ונתקלקלה בדרך, והמכונית נמצאת מחוץ לעיר במקום שאם ישאירנה שם עלולה היא להיגנב או להינזק, יזמין חברת גרר שתתיק את המכונית למוסך או למקום שמור, ואף אם הגורר נצרך למלאכת אומן כדי לבצע את פעולתו הרי זה מותר מפני שחשיב כדבר האבד, אך לא יתקנה במלאכת אומן במועד.

ט. אם המכונית נמצאת במקום שמור [או שהגרר הביאה למקום שמור] אך כדי לחזור לביתו יצטרך להוציא הוצאות מרובות ואם יתקן לו את המכונית במעשה אומן לא יצטרך להוציא הוצאות אלו, יש לעיין אי חשיב כדבר האבד, שהרי אם ימתין מלתקן את המכונית עד לאחר המועד יצטרך להוציא עכשיו הוצאות מרובות לצורך הנסיעה לביתו, אך אם יתקן את המכונית מיד לא יצטרך להוציא את הוצאות הנסיעה לביתו. והכא לא שייך לומר שישאר במקום שנמצא ולא יחזור לביתו, דנראה פשוט שהחזרה לביתו, שלא יצטרך לשהות בבית אחרים, חשיבא כרוב פעמים כצרכי הגוף [ולא רק כצורך המועד גרידא], ולו יצויר שלצורך החזרה לביתו היה צריך לעשות מלאכה במעשה אומן היה הדבר מותר כשאר מלאכת לצרכי הגוף.

ומעתה כיון שעובדות לפני אדם זה שתי אפשרויות, האחת לתקן את רכבו עתה במעשה אומן, והשניה להוציא הוצאות מרובות לצורך הנסיעה לביתו ולתקן את הרכב אחר המועד, ויל"ע אם כהאי גוונא יש לחושבו כדבר האבד, וצ"ע.

אמנם אם הוצאות הנסיעה לביתו אינן מרובות כגון שהוא נמצא במקום קרוב, נראה דאין זה בכלל דבר האבד.

תיקון מכונית במעשה אומן על ידי נכרי

י. נראה שאין לתקן מכונית בחול המועד במעשה אומן אף על ידי אומן נכרי, כשאר מלאכות בחול המועד האסורות אף על ידי נכרי.³

תיקון תקר

יא. תיקון תקר הוא מעשה אומן ודינו כשאר תיקון מכונית שנתבאר דינו לעיל.

החלפת גלגל

יב. נראה שהחלפת גלגל אינה בגדר עשה אומן אלא הוי מעשה הדיוט ויש להתירה לצורך המועד.

ניקוי רכב

יג. אם המכונית מלוכלכת באופן הניכר, מותר לנקותו במועד משום שניקוי מכונית הוא מעשה הדיוט [אף במכשירים המיוחדים לכך] ומותר לצורך המועד, ובכלבד שלא יכין מלאכתו למועד. ♦♦

א. בגמ' במסכת מו"ק דף י' ע"א איתא אפילו סוס שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו מותר ליטול צפורניים בחולו של מועד, וכתבו התוס' שם ע"ב ד"ה למישיקל, דה"ה לדלדון מותר לתקן ברזלים [היינו לחבר את פרסות הסוס

לרגליו, או לתקן את נחל חיבורן], ועיין רא"ש פ"ק דמו"ק סי' י"ט שכתב דאיידי באדם שרגל ברכיבה ואינו למוד ללכת ברגליו וצריך לרכב לצורך המועד, והוסיף הרא"ש דה"ה לתקן ברזלי רגליו וכן לתקן את האוכף והרסן אם הוא צריך לרכב לצורך המועד ובלבד שלא יכין מלאכתו למועד.

ב. והנה בהלכות חול המועד קיימא לן דאין להתיר מלאכה לצורך המועד אלא במעשה הדיוט ולא במעשה אומן, ואם כן נראה פשוט דמה שהתירו תוס' והרא"ש תיקון הברזלים מיירי במעשה הדיוט, דגם ההדיוטות היו רגילים במלאכה זו. ומש"כ הרא"ש דמיירי באדם שאינו למוד ללכת ברגליו, היינו משום שאם אדם זה למוד ללכת ברגליו אין תיקון הברזלים נחשב כצורך המועד כלל [ולא מיירי בדרך רחוקה אלא בדרך קצרה שהיו בני אדם רגילים לילך ברגליהם בדרך כזו].

ג. והנה הרמב"ן בליקוטים למסכת מו"ק כתב דהא דאמרו בגמ' דף ח' ע"ב דאשה כוחלת ופוקסת, היינו משום שעשו את קישוט הגוף כאוכל נפש, והוסיף הרמב"ן דה"ה דאלו שהוזכרו במשנה דמותרים להסתפר במועד היינו אף על ידי אומן כיון שהנאת הגוף הוא, ודומיא דאוכל נפש.

ומבואר מדברי הרמב"ן שצרכי הגוף ודברים הנעשים להנאת הגוף דינם כצורך אוכל נפש ומותרים אף במעשה אומן [ולכן מותר לתקן בחול המועד תיקון אינסטלציה אף על ידי אומן כדי שיוכל לרחוץ גופו במועד].

ד. וע"ע בחידושי הריטב"א מו"ק דף י"א ע"א שכתב דאם באו גשמים והבית דולף מותר לתקנם כדרכו [פירוש אף במעשה אומן] שאין אדם דר במועד בדירה סרוחה, ועוד שאין לך דבר האבד גדול מזה.

והיינו שהריטב"א נקט דתיקון גג הבית כדי שלא ידור האדם בדירה שהדלף יורד לתוכה נחשב כצרכי הגוף, והאיל ואין אדם דר בדירה סרוחה.

ה. אמנם נראה שאין ללמוד מדברי הרמב"ן והריטב"א היתר לתקן את ברזלי הסוס במעשה אומן כדי שיוכל לרכב עליו לצורך המועד, דנימא שחשיב כצרכי הגוף הואיל ואם ילך ברגליו יתעייף, זה אינו, דאמרין ליה שיישב בביתו ולא ילך, שהרי עצם מטרת יציאתו מביתו אינה בגדר "הנאת הגוף" רק בגדר צורך המועד, וצורך המועד אינו מתיר מעשה אומן. ולא התירו הראשונים צרכי הגוף אלא כאשר המלאכה מועילה באופן ישיר לצורך תיקון גופו.

וכן מוכח מסתימת דברי הראשונים והפוסקים, דאם היתה כוונתם להתיר גם מעשה אומן לא היו שותקים מלכתוב חידוש גדול זה ולבאר את טעמו.²

איסור תיקון מכונית במועד במעשה אומן

ו. ולפי הנ"ל נראה דאסור לתקן מכונית בחול המועד במעשה אומן, אף אם רוצה לנסוע בה לצורך המועד. ואף אם מחמת קלקול המכונית תתמטע אצלו ואצל

1. ופשוט דאין כוונת הראשונים במה שכתבו "לתקן הברזלים", לייצר מתחילה את פרסות הסוס, ולשון "תיקון" הברזלים היינו לחברם ולהתקין את נתקלקלו.

2. ועיין מג"א סי' תקמ"ה ס"ק כ"ו [הובא במשנ"ב שם ס"ק מ"ח] דכל מה שמותר לכתוב מותר לעשות קולמוס ודיו לכך כמ"ש ריש סי' תקל"ו ברכיבה, והוסיף דאף דלא קיימ"ל כרש"י ורמב"ם המתירים לחפור נברכת הכובסין לצורך כיסוך דבר המותר, מ"מ בתיקון הקולמוס לכתוב כ"כ מלאכה וה"ה לשרות דיו עכ"ל. ולכאורה יש ללמוד מדבריו דהיתר של תיקוני רכיבה הוא משום "צורך המועד" ולמד המג"א דגם מכשירי צורך המועד מותרין, דאי נימא דהיתר של תיקוני הרכיבה הוא אף במעשה אומן ומשום דהוי כצרכי הגוף, לא היה למג"א להביא ראיה ממכשירי צורך הגוף למכשירי צורך המועד.

3. ובספר שבלי הלכות חול המועד סי' רכ"ג כתב וז"ל, ועל מה שנהגין לתקן את פרסת הסוסים בנגרי ברזל, מצאתי למפרש אחד שפירש גבי תנינת הברזלים שקורין פאריין אין לנו כח להתיר, דאמרין כי התירו נטילת צפורניים של סוס וחמור שצריך להם, הני מילי נטילת צפורניים

עיוני פסח

עיונים בהלכות פסח

הגאון הגדול ר' י' בונים שרייבר שליט"א

א. פסחים ק"ז, רבא במעלי יומא דפסחא הוה שתי חמרא טובא כי היכי דניגררי לליבא וניכול מצה טפי, ומבואר דיש בזה ענין וקיום מצוה לאכול הרבה מצה בליל פסח, ובודאי אינו מחמת טענת הגר"א הנודעת, דא"כ לא רק בליל הסדר אלא ה"ה בכל השבוע, וע"כ דהוא מצד מצות האכילה של הלילה הראשון, ויל"ע האם הכוונה בזה דבכל אכילה ואכילה ובכל כוית

וכוית יש קיום מצוה מחודש בפנ"ע, או דהכל מצוה אחת גדולה, וללישנא קמא רצה רבא לעשות הרבה מצות, וללישנא בתרא הגם דזה מצוה אחת אבל הוא הרבה יותר זמן עסוק במצוה ועושה אותה ביתר הידור, והנה שני הצדדים קשים, דלומר שהוא מצוה אחת גדולה קשה דא"כ אמאי לא תני לה בריש פאה בהדי הנהו דאין להם שיעור למעלה, והרי ביר' התם בעי אמאי לא תני אפר פרה ועפר סוטה ורוק יבמה ומשני שאין בתוספתן מוה, וא"כ הכא דיש בתוספתן מצוה אמאי לא תני לה, אבל אי נימא דכל כוית הוא מצוה בפנ"ע ניחא דאין בתוספתו שום מצוה כ"א דכל אחד הוא מצוה מחודשת, ושפיר יש לו שיעור של כוית, - והא דתני ת"ת היינו משום דהא מיירי על מצות והגית וזה מצוה אחת כל היום, ומאידך קשה דאיך נימא דכל כוית הוא מצוה בפנ"ע, והא כבר ביאר הר"ן בנדרים דף י' בגדר ההלכה העלמות מחלקות והתראות מחלקות דההתראה וההעלם מגדירו כמעשה מחודש, ומה"ט כתב דבאומר הריני נזיר אם אוכל הוי נזיר פ"א א"כ היה התראה בין כל זית וזית, ושם אינה התראה של עבירה כ"א דכל הודעה מחודשת הוי מעשה מחודש, וא"כ ה"ה לגבי אכילת מצוה כשאין התראות מחלקות הוי מעשה אחד ואמאי מקיים מצוה בכל אחד בפנ"ע.

ב. האו"ש פ"ג מחמץ ומצה הל"ט דן במי שלא ביער חמצו וכבר עבר שש ואינו יכול לבטל ואין לו אפשרות עכשיו לשרוף כי אין האיש בביתו האם נימא דיהא רשאי לשחוט את הפסח דלית עשה דהקרבן פסח ולידחי ל"ת דלא תשחט על חמץ כיון דא"א בענין אחר, וכתב ד"פ דאין כן, דכיון על גוף העשה כתיב הל"ת לא שייך לומר שתדחה, והביא כן מהצל"ח בדף סג, והוכיח כן מהא דכהן שאינו שוה בזרוע של אהרן שהוא רק ל"ת ואינו עובר ולא אמר' דעשה דעבודה ידחה הל"ת דאין שוה, אי נימא דעדל"ת במקדש, א"ו כדאמרן, והנה לכא' לא ניתנו הדברים ליאמר מרוב פשיטות דמה שייך שידחה אם זה גופא מה שאסרה תורה, אבל הטו"א בחגיגה דף ד' הק' דטומטום יראה בעזרה לולא מיעוטא דקרא הגם דאין יכול להביא קרבן מספק ואיכא לאו דלא יראו פני ריקס, דיבא עשה דראית פנים וידחה ל"ת דראית ריקס, וכבר העיר הגרע"א במשניות פסחים פ"ג מ"ז דלכא' מבואר כאן בדברי הטו"א דעדל"ת גם באותו דבר שאסרה תורה, אבל הוא תימה מופלגת מה שייך לומר כן, וגם אם אפשר להעמיד קרא בדאפשר בענין אחר מ"מ היא גופא שכשסור הרי דקיום המצוה בצורה כזו היא האסורה זה עצמו טעם שלא יהא שייך לומר עדל"ת, דהרי אסור לעשות את העשה באופן כזה, והיעלה על הדעת לומר דאם עדל"ת במקדש אזי מי שאין לו מלח יקריב קרבן ללא מלח כי עדל"ת, ומה זה שייך, הא ההקרה אסורה באופן כזה ואין כאן עשה, דהתורה אסרה את העשה באופן הזה. ואמנם לכא' החילוק מבואר, - וכמדומה שזו כוונת התפארת ירושלים שם במשניות - דהאסור דלא יראו פני ריקס אינו אסור על העשה כ"א דהוא אסור בפנ"ע שאסור ליראות ריק, ואינו שייך לעשה כלל, ושפיר נימא עדל"ת, ול"ד לשחוט פסח על החמץ דהאסור על שחיתת הפסח שאסור שיעשה כשיש חמץ, ואהכי ל"ש בזה עדל"ת, והגרע"א שדימה זל"ס ל"ד גם בראיה הל"ת הוא על הביאה של העשה, שביאה זו שאתה בא אסור שתהיה בלא קרבן, ואכ"מ בזה,

אבל באמת עצם הדבר שנקטו רבותינו דשייך בכה"ג עדל"ת הוא תימה לכא', דבכל עדל"ת א"א לקיים את העשה ללא שיעבור על הל"ת, אבל כאן הא אין שייכות בין העשה לל"ת שהרי יכול להשבית את החמץ ולהקריב רק שהוא אנוס בהשבת החמץ כי אינו בביתו, ואין הל"ת סותר לעשה כלל רק שהוא אנוס לעבור על הל"ת אם יקיים העשה, והרי הדבר דומה למי שצריך לקיים איזה עשה ויש כאן אנוס שאומר לו שאם יקיים את העשה הוא יכריחהו לעבור על איזה לאו, וכי נימא בזה עדל"ת, וכעין זה כתבו תוס' בעירובין דף ק במתן א' שנתערב במתן ד' דלא אמר' לית עשה דוריקת דם ולידחי לאו דבל תוסיף משום דכיון דע"י פשיעה הוא בא והיה יכול להתקיים ללא דחיית הלאו, והרי אין כוונתם דוקא בפשיעה, דאטו אם יתערב באונס יהיה דין אחר, והרי אין זה קנס, אך כוונתם להנ"ל דמצד עצם הדבר אין שום סתירה בין העשה ללאו רק שנעשה מצב שאינו יכול לקיים העשה בלא שיעבור על הלאו, וזה אינו עדל"ת, וא"כ ה"נ הכא דמה זה סתירה שיעבר החמץ וישחט הפסח, רק שבפשיעתו או באונסו אינו יכול לקיים זה ללא שיעבור ע"ז, ומה זה שייך לעדל"ת, ומה"ט גם בטומטום אינו מובן, דהא על הצד שיש לו עשה הוא יכול גם להביא קרבן, ומה שאינו יכול להביא קרבן הוא על הצד שהוא אשה ואז גם אין לו עשה, וא"כ כל הסתירה והדחיה הוא רק על הצד שהוא איש דאז מה שאינו מביא קרבן הוא כי הוא אנוס כי הוא מסופק אם הוא אשה, ומה זה שייך לעדל"ת, תדע דבשפ"א

תמה על התוס' הנ"ל דבפסחים דף פג דנה הגמ' למה שריפת נותר אינו דוחה מלאכת יו"ט, ומאי ק' והא נותר בפשיעתו הוא בא, אכן הן הן הדברים דאין כוונת התוס' סתם מחמת הפשיעה דאינו עונש או קנס, אך כוונתם דאינו סתירה בעצם, וביותר הוא כן סתירה בעצם במצב הזה.

ג. יל"ע במי שעסוק במצוה ואינו יכול לספור עומר, להסבירים דבעי תמימות

ואם לא יספור עכשיו לא יוכל לספור עד סוף הספירה אם זה נפטר מטעם עוסק במצוה דאפשר דאינו פוטר מצוה שתבא למחר כשכבר לא יהיה עסוק, ולכא' מוכח מהמקור של עוסק במצוה משחיתת הפסח בסוכה דף כה דשם מחמת שעכשיו נטמאו למת לא יכלו אחרי שבוע להקריב, אבל שם הרי צ"ב דמבואר דמחוייב מעיקרא לדאוג לקיום הפסח בזמנו דאל"כ מה ענין עוסק במצוה לכאן, - וגם למאי דדחי דאכתי לא מטי זמן חיובא היינו דלכא' א"א למילף אבל ע"כ גם למסקנא הוי זה מדין עוסק במצוה, תדע דהא קאמר בתר הכי דהו"א דפסח דהוא כרת חמיר, - והרי רש"י כתב בפסחים דף סט דערל שלא מל חייב לפי דיכול למול אחר חצות, וטמא שלא נטהר אינו חייב לפי שעדיין לא הגיע חצות ואינו יכול לישתר, וש"מ דכשלא הגיע זמנו אינו מחוייב לדאוג לקיום המצוה ומה ענין עוסק במצוה לכאן, וכן הצ"ח בריש פסחים והפנ"י בסוכה דף כה נקטו דהיה בדרך רחוקה אינו מחוייב לבא וא"כ למה יש בזה עוסק במצוה, וצ"ל דהא"נ אינו מחוייב עדיין אבל יוכל לקיים או זה או זה ועדיף שיקיים מצוה חמורה טפי, וא"כ מוכח דיש עוסק במצוה על אח"כ,

ד. הפוסקים דנו בריש הל' פסח על מה קודם אם בדיקת חמץ או תפלת ערבית, וכתב החק יעקב דודאי דערבית קודמת לפי דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ויל"ע בטעם הפוסקים החולקים עליו והא הלכה פסוקה היא דתדיר קודם, ויל"ע בזה בכמה אנפי, ואמרתי לדון בזה בדבר החדש.

דכשחייבו חז"ל בדיקת חמץ הלא בין אם הטעם מחמת חשש שיעבור על ב"י ובין אם הטעם מחמת החשש דשמא יבא לאוכלו ע"כ הוא הרחקה מהאיסור, וחששו שאם לא יבדוק יכשל באיסור, וא"כ אולי נימא דבכה"ג אינו נידון רק כקיום מצוה אלא כהימנעות מאיסור דחייבו לקיים את האיסור מחייבו לבדוק שלא יכשל, והלא תדיר אינו דוחה איסורים, וא"כ אולי ל"ש כאן כלל ענין דתדיר כיון דמלתא דאיסורא אתינן עלה, ובאמת דזו שאלה הראויה לישאל בנ"מ להרחבה חילוקי דינים שיש בין עשה לל"ת מה דין תקנות דרבנן העשויים כסייג וכגזירה אם דינם כעשה או כל"ת, דנהי דודאי הוא עשה ומבכרין עליו כעל כל מ"מ מ"מ הוא נידון גם כל"ת כי חובת הזהירות מליכשל בל"ת מחייבת קיום הדבר הזה, ומדין איסור אכילת חמץ הוא שהוצרכנו לבדוק, ויהא דינו ככל ל"ת או לא, כי הרי הא ודאי מילתא דמסתברא כגון בהא דלך לך אמרין לניירא סחור סחור לכרמא לא תקרב דזה אינו נידון כעשה של חובת הרחקה אלא כל"ת, דמכלל ציווי שהוא מצווה לא לשותת יין זה מחייבו להתרחק כדי שלא ישתה, וא"כ ה"ה כל הגזירות והסייגים כ"ה, והרי הם נידונים כאיסור.

והנה הש"ך ביו"ד סי' נה הביא פלוגתת הראשונים אם ב"נ מוזהר על אבר המדולדל דזה גזירה דרבנן אטו אבר מן החי, וצ"ב מ"ט דהאוסרים אטו ב"נ מצווה בלא תסור ומה מחייבו לשמוע לרבנן, והמ"מ בפ"י ממלכים הל"ז כתב דלא מצא בשום מקום שעשו סייגים לב"נ, ועי' רש"י סנהדרין נח ב' שהוכיח כן מרש"י שם, והמהרש"ם ציין לדברי השו"ע חו"מ סי' רפג ס"א גבי ירושת גר דאין העכו"ם מחוייב לעמוד בתקנת חכמים, וכ"כ בתומים סי' ק"י סק"ג, והוא צ"ב, אבל להאמור י"ל דהאיסור דרבנן מה שמחייבו בכל דוכתא הוא לא רק הלא תסור כ"א המשמרת עצמו דאותו טעם עצמו שמחמתו רבנן גזרו הוא עצמו הטעם המחייב לא לעשותו שמא יכשל, דמשמרת הא אינו דין רק על חז"ל אלא הוא חובה על כל בר ישראל באשר הוא שם, רק דחז"ל פירשו לנו מה המשמרת הנכונה והנצרכת, ובזה היה שייך שגם עכו"ם יהיה מצווה בזה כמבואר בס"פ בן סורר דעכו"ם מצווה ב' מצות אינהו ואביזרייהו, וא"כ י"ל דה"נ הכא זה בכלל אביזרייהו שלא יכשל, ונמצא דכל חיוב דרבנן אנו מצווים עליו מצד המשמרת, והוא מדויק בלשון הש"ך שכתב דהמתירים אבר המדולדל לב"נ ס"ל דהעכו"ם אינו מצווה וגם לנו אין איסור לתתו לו מצד ולפני עור לא תתן מכשול, דלכא' הוא שפת יתר והוא הרי פשוט דאם הוא אינו מצווה איזה לפני עור יש כאן, אכן הוא הדבר דהא אנו מצווים במשמרת וא"כ אנחנו מכשילים אותו דעיד"ז יכשל באיסור אבר מן החי ממש, ואהא קמ"ל דעד כמה דכלפיו ליכא דין משמרת אין כאן גם לפני עור, ורבינו במסילת ישרים פרק יא האריך בעניני סייגים ותוכן דבריו דהסייג הוא מכלל האיסור עצמו, עש"ה, ולכן שייך לאוסרו גם בעכו"ם, והגם דיש מקום בזה לחלק בין גזירה לסייג, דסייג היינו דבר שממנו עצמו יוכל לבא לכלל האיסור, ואילו גזירה היא דבר שממנה לעולם לא יבא לידי איסור דאורי"י רק שאם נתיר לו את זה יבא להתיר דברים אחרים הדומים לו, ובסייג מסתברא טפי הק' מילתא, מ"מ בסייג עכ"פ ודאי דהוא מכלל האיסור, וא"כ י"ל דל"ש בזה תדיר קודם כיון דהוא איסור, ואין תדיר דוחה איסורים, ודוק. ♦

באר יעקב

חייב כרת בפסח הבא בטומאה
הגאון הגדול ר' יעקב גרינוולד שליט"א

הנה על הפסוק (במדבר ט, יג) 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה' כתב האבן עזרא: 'ובדרך לא היה - או בדרך, וכן 'ומכה אביו ואמו' (שמות כא, טו), 'עכ"ל. [וכן כתב החזקוני שם]. ומשמע שבה לפרש שחייב הכרת הוא

הן על מי שהיה טהור בזמן הקרבת הפסח, אף שלא היה בדרך, והן על מי שלא היה בדרך אף שהיה טמא.

ודבריו אלו נראים לכאורה כמשוללי הבנה. שהרי אדרבה אין כרת למי שלא עשה פסח, אלא באופן שהיה טהור בזמן הפסח וגם לא היה בדרך רחוקה. אבל באופן שחסר אחד משניהם, או שהיה טמא או שהוא בדרך רחוקה, אין לו כרת, אלא מבאי פסח שני. ומדוע כתב האבן עזרא שאם היה טהור 'או' שלא היה בדרך רחוקה אז 'ונכרתה'.

ביאור המשך חכמה באבן עזרא שיש כרת

כדי ליישב את דבריו של האבן עזרא, כתב המשך חכמה (בהעלותך) לחדש חידוש עצום, שבאופן שהפסח בא בטומאה, היינו כשרוב הציבור טמאים, הטמא שנמצא בירושלים וחדל לעשות הפסח, חייב כרת, כמו טהור שלא עשה את הפסח הבא בטהרה. אלא שמכל מקום אם לא היה בירושלים, אלא היה חוץ למקום שחיתת הפסח, פטור מכרת, שכן אינו יודע שהציבור טמאים, ואין עליו חיוב לילך ולברר שמא רוב הציבור טמאים. והנה יש לדייק בלשון הפסוק כאן, שאין כתוב 'ובדרך רחוקה' לא היה כמו שנאמר לעיל (שם פסוק יא) באלו שנדחים לפסח שני, אלא 'בדרך לא היה'. ומשמע שדווקא אם לא היה כלל בדרך אז מחויב כרת, אבל אם היה בדרך כל שהוא, אף על פי שלא היה בדרך רחוקה, אלא בדרך קרובה לירושלים, והיה יכול להגיע בזמן השחיטה, מכל מקום פטור מכרת. ולכאורה הרי הדין אינו כן, אלא כל שהיה קרוב לירושלים שיעור שהיה יכול לבוא לזמן שחיטה, ולא בא, חייב כרת (ראה רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ה ה"ח).

אמנם לפי האמור מיושב הדבר היטב, שכונת הכתוב להורות הדין לטמא שלא הביא את הפסח, באופן שהפסח בא בטומאה, שכאמור מחויב כרת על שחדל לעשות את הפסח, אבל רק באופן ש'בדרך לא היה', היינו שלא היה בשום דרך אלא במקום שחיתת הפסח ממשי, ובוודאי ידע שבשנה זו הפסח קרב בטומאה כי רוב הציבור טמאים, אבל כל שהיה בדרך, אף שלא היה בדרך רחוקה, הרי הוא פטור מכרת.

לפי זה מובנת היטב כוונת האבן עזרא, שהשכיל לפרש כן את הפסוק, לכן הוסיף לומר 'או' בדרך, וכוונתו, שהיו 'שבתית' 'ובדרך' בא לחלק את שני המקרים שבפסוק. בתחילת הפסוק - 'והאיש אשר הוא טהור', מדובר בפסח הבא בטהרה, והאיש הזה טהור הוא ולא הביא קרבן פסח, שחייב כרת. ועוד הוסיף הכתוב אופן נוסף של כרת, 'או בדרך לא היה', היינו או שלא היה טהור אלא רק שבדרך לא היה, והיינו בפסח הבא בטומאה, והאיש הזה גם היה טמא, אם היה בירושלים ולא עשה את הפסח, גם הוא בכלל כרת. אבל מי שהיה טמא 'ובדרך היה' - בכל דרך שהיא, הרי הוא פטור מכרת. ע"כ תוכן דברי המשך חכמה בתוספת ביאור.

ביאור אחר בכוונת האבן עזרא

המשך חכמה מסיק בסוף דבריו, 'וברור בדבריו', היינו שברור הדבר מתוך דברי האבן עזרא, שלזו היתה כוונתו. אמנם לולא דבריו היה נראה ברור שהאבן עזרא לא נתכוון כלל לחידוש זה, אלא כוונתו בפשיטות, כפי שמוכח מדברי האבן עזרא עצמו בפרשה זו. שהנה, בתחילת פרשה זו של פסח שני (פסוק י) כתוב, 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם'. ומפרש האבן עזרא: 'לכם - לטמא נפש, או לדורותיכם - בטמא נפש ודרך רחוקה'. עכ"ל. מבואר בדבריו, שפסח שני ששייך בין לטמא ובין לדרך רחוקה זה רק לדורות, אבל לדור המדבר לא יתכן פסח שני מחמת דרך רחוקה, אלא רק משום טמא נפש. וטעם הדבר נראה פשוט, שכן במדבר היו כולם מלוכדים ביחד, ולא שייך שמאן דהו 'יהיה בדרך רחוקה'. ורק בדורות הבאים לאחר שהתיישבו בארץ, אז שייך גם טמא נפש וגם דרך רחוקה.

ובזה מפרש האבן עזרא את לשון הכתוב, 'טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם'. שאכן פסח שני שייך בין במדבר ובין בארץ, אבל חילוק יש ביניהם, ש'לכם' - היינו בדור המדבר - יש רק את האופן של 'טמא לנפש', ו'לדורותיכם' שייך גם אופן של 'בדרך רחוקה'.

לפי זה נראה פשוט שגם כאן בפסוק יג נתכוון האבן עזרא לאותו רעיון שכתב למעלה. ולכן פירש את הפסוק 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה' שהכוונה 'או' בדרך לא היה, שכן יש לחלק בין דיחוי של טמא לדיחוי של דרך רחוקה, שדיחוי של טומאה שייך בין בארץ ובין במדבר, ודיחוי של דרך רחוקה שייך רק בארץ ולא במדבר. וזהו 'אשר הוא טהור' - בין במדבר ובין בארץ, 'או בדרך לא היה' - רק בארץ. כן נראה פשוט כוונת האבן עזרא. ולפי זה אין להוכיח מדבריו כלום לענין פסח הבא בטומאה.

שני פירושים ברש"י מדוע מילת בנו נקראת עשה שיש בו כרת

אך כאמור רבי מאיר שמחה במשך חכמה הוכיח מדברי האבן עזרא, שהטמא שלא עשה את הפסח הבא בטומאה חייב כרת. וכדבריו שם כתב גם בתשובה לחתנו בשו"ת זרע אברהם (סי' ג אות י), שנשאל מאיש אחד, בפסח הבא בטומאה ויחיד שהוא טמא לא עשה את הפסח, האם חייב כרת, שהרי בפסח כתוב 'איש טהור'. והשיב לו שחייב כרת גם באופן זה, וכתב שם, שיש להוכיח דבר זה מדברי רש"י בברכות (יט: ד"ה אמרת). וכדי להבין כוונתו נקדים לכאור מה שמבואר שם בגמרא וברש"י.

בגמרא שם מובאת ברייתא: 'הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, ושמע שמת לו מת, יכול יחזור ויטמא, אמרת לא יטמא'. ומה שקרבן פסח דוחה את מצות הטומאה לקרובו שמת, מבאר רש"י שהוא משום שפסח היא מצות עשה שיש בו כרת. אלא שהוקשה לו מה שאמרו בברייתא גם 'ולמול את בנו', והרי האב אינו חייב כרת על מילת בנו. וכתב על כך שני תירוצים. בתחילה כתב, שגם מצות מילת בנו היא מצות כרת. והכוונה לכאורה, שאף שהולך למול את בנו ולא למול את עצמו, ורק על מילת עצמו יש כרת, מכל מקום מאחר ששייך חיוב כרת על מצות מילה, הרי שמילה היא מצוה חמורה, לכן אף מילת בנו דוחה את הטומאה למת, אף שאין לאב כרת.

עוד כתב רש"י בשם יש מפרשים, שגם ב'למול את בנו' מדובר בערב פסח, שהיה צריך למול את בנו בזמן שחיתת הפסח, ואם יתעסק בטומאת המת לא יוכל להתעסק במילת בנו, והרי מילת זכריו מעכבת את הפסח, כמבואר בפסחים (צו), ונמצא שמתבטל על ידי כך מקרבן פסח שהוא עשה שיש בו כרת, ולכן יש לו למול את בנו ולא ליטמא למת.

פירוש הצ"ח שמדובר בפסח הבא בטומאה

אלא שפירוש זה טעון ביאור, שאם מדובר בערב פסח וצריך לשחוט את הפסח, הרי עצם מצות הקרבת הפסח כבר דוחה את הטומאה למת, שהרי אם יטמא למת לא יוכל לעשות את הפסח, ומדוע הוצרכה הברייתא לכך שהולך למול את בנו.

וכתב הצ"ח (שם) ליישב פירוש היש מפרשים, שלדבריהם צריך לומר שמדובר בפסח הבא בטומאה משום שרוב הציבור היו טמאים, ולכן מצד עצם מה שנטמא למת עדיין היה יכול להקריב את הפסח, שכן פסח זה בטומאה הוא בא, ורק משום שמילת בנו מעכבת את הפסח היה נמנע מקרבן פסח, נמצא שהטעם שאינו מיטמא למת, הוא מחמת מילת הבן, שעלולה לגרום לו להתבטל מהפסח שהוא בכרת.

הוכחה ממה שיש כרת בפסח הבא בטומאה

לאור הדברים האמורים מובנת היטב ראיית רבי מאיר שמחה מדברי רש"י אלו, שיש כרת גם על פסח הבא בטומאה. שהרי בהכרח מדובר כאן בפסח הבא בטומאה כדברי הצ"ח, שאם לא כן היה עצם הפסח דוחה את הטומאה למת, ואף על פי כן אמרו שנדחית הטומאה למת מפני פסח שכן פסח יש בו כרת. ובהכרח לומר, שגם בפסח הבא בטומאה, אם לא יקריב את הפסח הרי הוא בכרת.

נמצאים דברי הגאון רבי מאיר שמחה במשך חכמה ובתשובה משלימים זה את זה, שבתשובה הביא ראיה לחידושו שיש כרת בפסח הבא בטומאה מדברי רש"י, ובמשך חכמה הראה המקור לדברי רש"י, שהדבר מרומז בפסוק 'בדרך לא היה', שלא אמר בדרך רחוקה, ובהכרח מדובר בפסח הבא בטומאה, שרק אם לא היה בירושלים פטור, אבל אם היה בירושלים וידע שפסח בא שנה זו בטומאה חייב כרת.

אמנם עיין בעולת שלמה (זבחים ק). שכתב ליישב את פירוש היש מפרשים ברש"י באופן אחר. שלפי ביאור זה אין שום ראיה מרש"י לענין פסח הבא בטומאה. ובעצם הענין אם יש כרת בספח הבא בטומאה ראה מה שנו"נ בזה במקראי קודש (פסח ח"א סי' לא אות ב) עם חכם אחד, והוא מצדד שם שיש כרת בזה. ♦

מעשה שהיה בליל הסדר התש"פ באחד שעשה סדר לבדו בביתו, (מחמת הוראת הרופאים שלא ידבקו זה מזה כידוע) וטעה שסבר דברהמ"ז עושים כוס רק במזמון וכיון שהיה ביחיד לא בירך על הכוס, ואחר כך כשבא למזוג כוס של הלל נזכר דלא עשה כוס שלישי של ברהמ"ז ובא בשאלה האם יחזור ויברך או ישתה מיד כוס שלישי

בלא ברהמ"ז, והנה לחזור ולברך ודאי אין יכול דודאי יצא בברהמ"ז, ורק הנידון אם יחזור ויאכל כדי שיתחייב שוב בברהמ"ז, ויעשה ברהמ"ז על הכוס, וזה ודאי לכא' א"א דכבר אכל אפיקומן ואסור לאכול אפיקומן ב' פעמים, וכמבואר במ"ב ס' תע"ב ס"ק כ"ב דאם שכח לאכול אפיקומן בהסיבה לא יחזור ויאכל בהסיבה דאסור לאכול ב' פעמים אפיקומן, [וכוונתו באופן שכבר גמר אכילתו, או ע"י שבירך או ע"י שהסיח דעתו, ובזה מיושב דל"ק הסתירה מס' תע"ד סק"ד דאירי שעדיין לא גמר אכילתו, ועיין מ"ב דרשו תע"ב מס' 28 והוא פשוט], וא"כ תקנתו ליטול כוס ולברך בפה"ג ולקיים עכשיו כוס שלישי. אלא דבסימן תע"ב סעיף ח' מבואר דאם שתה שלא על הסדר לא יצא, והנה בבה"ל שם כ' דבב"ס תפ"ד מבואר דהעיקר בא למעט דלא ישתה בלא הפסק, אבל אם הפסיק אפי' בלא ברהמ"ז יצא, וחשיב ד' כוסות, וא"כ ודאי הכא חשיב ד' כוסות, אלא גם לדעת הפר"ח המובא שם בבה"ל דלא חשיב על הסדר אלא אם אומר ההגדה או ברהמ"ז באמצע, אמנם י"ל דאין הכוונה דוקא שצריך שיהא הברהמ"ז על הכוס, אלא העיקר שיהא שתיית הכוס על הברהמ"ז, (דלא מצינו דמי שנשפך כוסו לאחר ההגדה לא יצא אפי' יחזור ההגדה), וע"כ דהא נמי חשיב כוס על הברהמ"ז, [ומה יעשה מי שנשפך כוסו לאחר ברהמ"ז, והרי אין יכול לחזור ולאכול וכש"נ, ולא מסתבר דמשום חיובא ד' כוסות ידחה האיסור דלאכול אפיקומן ב' פעמים], ואע"ג דכתב שם הפר"ח לבאר דעת הטור דלכן יכול להוציא בברהמ"ז של ד' כוסות דחשיב מחויב בברהמ"ז משום חיובא ד' כוסות, היינו כיון דבעי שיהא באמצע ברהמ"ז שיחול ע"ז שם כוס ברהמ"ז חשיב דמחויב בברהמ"ז משום חיובא ד' כוסות, אבל ודאי י"ל דא"צ שיהא הכוס בשעת ברהמ"ז ויוצא גם לדברי הפר"ח בשותה כוס אחר הברהמ"ז, ובפרט דבבה"ל שם נקט לעיקר כב"ו וא"כ ודאי כן צריך לנהוג לשותות כוס ולברך עליו בפה"ג, וה' יצילנו שלא נכשל בדבר הלכה. שו"ר דלפי המבואר בחידושי מרן ר"י הלוי בשם מרן הגר"ח בדברי התוס' ר"פ ערבי פסחים דיסוד דין ד' כוסות הוא ד' כוסות של ברכה ולכן יוצא מאחר, וא"כ לכא' עיקר הדין שיהא כוס ברהמ"ז, וא"כ לשיטתם אם לא היה הכוס בברהמ"ז לא יצא כוס שלישי בברהמ"ז.

בדין צליית הזרוע ביו"ט

שו"ע ס' תע"ג סעיף ד' ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים, ובמ"ב ס' כ"ח ולא מבושל וזכר לקרבן פסח, והנה מעשה שהיה ששכחו לצלות הזרוע מבקע"י ונוכרו בשעת ביה"ש, והנידון מה לעשות לקיים המנהג דזרוע צלוי, ובמ"ב ס' כ"ב כ' דאסור לאכול זרוע צלוי בלילה, ולפ"ז אסור לצלות הזרוע בלילה אלא מבקע"י, אם לא שדעתו לאכול למחר באותו היום, ועל כן אם שכח וצלאו בלילה יזהר לאכול מחר בבקר עכ"ל, מבואר בדבריו דכה"ג דמתכוין לאכול בבקר למחר שפיר דמי, [אלא דנתחדש בדבריו דגם בהיה דעתו לאכול למחר דהוא יו"ט שני של גלויות, והוי כמבשל מיו"ט לחול, דמהני מה דיחור ויאכל ביו"ט, ודן בזה באמרי בינה דיני יו"ט ס' ג', ובאבי עזרי פ"א מיו"ט ה"ט עיי"ש ונתבאר במק"א], וא"כ יכול לצלות בלילה ע"ד לאכול למחר, [ויתכן דבא"י בסתמא חשיב כדעתו לאכול למחר, ורק בחו"ל בעי דעתו לאכול ביו"ט ראשון ולא ביו"ט שני].

ומוכח דהא דיש מנהג לעשות צלי ל"ה סיבה להתיר מלאכת יו"ט, ורק מה דדעתו לאכול הוא המתיר משום אוכל נפש, ול"ד להא דמבואר בביצה י"ב ע"א ובהל' יו"ט ס' תקי"ח סעיף א' דאפשר להוציא ס"ת לקרוא בו, דכיון דהוי רק מנהג בעלמא ל"ה סיבה להתיר מלאכה, רק משום דהוי לצורך או"י.

אמנם יש לדון דכיון דכבר הוי מבושל, וא"כ מה שצולה חשיב דעושה רק לצורך המנהג, [והמ"ב אפשר דאירי בלא היה כלל מבושל וצולוהו לאכילה, אבל אם כבר הוי מבושל לכא' כל הצליה הוא רק משום המנהג], ועיין מ"ב ס' שי"ח ס' ק"מ דא"ש להחמיר דיש צלי אחר בישול, וצ"ל דיתכין לצלותו באש שיהא לו טעם נוסף ולאכול תוספת זו ביו"ט, ושפיר חשיב צורך אוכל נפש, כן נראה לכאורה, והקב"ה יצילנו משיגאות.

בענין סיפור יצ"מ אם מקיימין בזה גם מצות ת"ת

יש לדון במספר סיפור יצ"מ האם מקיים גם מצות ת"ת, ובס' טעמא דקרא ריש מגילה אסתר הביא בשם מרן החזו"א ע"ק הרש"ש על הא דאיתא ריש מגילה מבטלין ת"ת מפני מקרא מגילה, דהא מגילה נמי הוי ת"ת, וביאר החזו"א שבמגילה אין מקיימין מצות

מישנת הפסח

הערות בעניני פסח

הגאון הגדול ר' איתמר גרבוז שליט"א

ת"ת, שכיון שמגילה הוא ת"ת תמיד, א"כ כשתיקנו חכמים חיוב לקרוא מגילה פקע ממנו מצות ת"ת וחל עליו חיוב חדש של מקרא מגילה עיי"ש שהאריך בזה, ועיין בס' שיח השדה ברכות דף י"א מה שדן מרן הגר"ח ק"ש שליט"א אם בקר"ש איכא קיום דמצות ת"ת יעו"ש דנפ"מ לענין אם צריך ברכה"ת קודם קריאת קר"ש, וא"כ יל"ע אם בסיפור יצ"מ מתקיים מצות ת"ת או לא, [ודברתי בזה עם מרן רבינו הגר"ח ק"ש שליט"א בחוהמ"פ, ואמר דאפשר דיש לחלק בין מגילה לסיפור יצ"מ], ובהגדה הוזכר ההתנאים סיפרו יצ"מ כל הלילה, ולא משמע דלא קיימו כלל מצות ת"ת כל הלילה, [ועיין רמב"ם פ"ג מות"ת הי"ג לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן וכו'].

ונראה דיסוד דין סיפור יצ"מ, אינו רק דין סיפור גרידא, אלא נאמר הלכה דחובת ת"ת דליל פסח הוא בעניני סיפור יצ"מ, ובתוספתא פסחים פ"ה ה"ח חייב אדם לעסוק בהל' הפסח כל הלילה, ואפשר דהוא משום דאיכא דין בליל פסח לקיים מצות ת"ת בעניני יצ"מ, ויסוד לזה נראה מדברי המכילתא פר' בא עה"פ מה העדות ר"א אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או תלמידים שצריכים לעסוק בהל' פסח עד חצות לכך נאמר מה העדות וגו', וי"ל דהדרשא היא דדין "עדות" היינו דין ת"ת בליל פסח יהא בהל' יצ"מ, ויעו"ש בפ' שבלי הלקט על ההגדה שכ' על הא דאומרים ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, יש מפרשים לפי שרצו לדרוש מקראות הללו, הכתובים ארבעה בנים מתחיל בברכות התורה וכן פירש רבינו ישעי' וצ"ל התחלת הדרשה היא ומבקר תחילה ואח"כ דורש עכ"ד, ומבואר דאיכא ברכה"ת מיוחדת על ההגדה, והיינו דהוי דין ת"ת בסיפור יצ"מ, ושמעתי שביסוד הדברים אמר כן מרן הגאון"ד דפוניבו', [והביאור באמירת ברוך המקום דהוי ברכה"ת שמעתי שכן אמר מדנפשיה מרן הגר"א וצ"ל, הובא בס' ירח למועדים], ולפ"ז הרי ודאי דמקיים ת"ת בסיפור יצ"מ, דהדין ת"ת הוא בהל' סיפור יצ"מ, [אמנם יש לדון אם כ"ז גדר המצוה או דאיכא ב' דינים בזה וצ"ל ע]. והנה יש לדון אם איכא סיפור יצ"מ לבתו וע' ס' ראש גולת אריאל (ח"א עמ' שניב) דכ' האמרי אמת דחפיש בכל הספרים ולא מצא כי אם בס' קיצור שו"ע וצ"ע מאין מקורו, ואם הוי מדין ת"ת י"ל דליכא בבת, אבל לכא' איכא ודאי דין סיפור יצ"מ לבד הק דינא, אמנם כיון דמבואר בחינוך מצוה כ"א דנשים חייבות בסיפור יצ"מ, ויעו"ש מ"ח שתמה דהוי מ"ע שהג"ג, ונאמרו בזה הרבה ישובים, ומדרבנן ודאי דנשים חייבות וכמבואר ברמ"א ס' תע"ג סעיף ו' וע"כ דל"ה רק מצוה ת"ת, וע"כ דהוי מצוה דסיפור בפנ"ע, אלא דיתכן דאיכא עוד דין דהת"ת דליל ט"ו יהא בעניני סיפור יצ"מ והקרבן קר"פ ומצה, אבל ודאי דאיכא גם דין סיפור בפנ"ע, [ולגבי בתו הוי עוד נידון אם כמו דאיכא מצות סיפור לבנו הי"ג הוי לבתו, או אפשר דוקא בנו ופשוט].

בענין בל יראה בחמץ של קטן

מבואר בראשונים דעוברים בכל יראה ובל ימצא דוקא בחמץ שלו אבל לא בחמץ של אחרים, וכן מבואר בדברי הב"ה והמג"א ס' תמ"ג הובא מ"ב שם ס"ק י"ד, [ומדברי הרמב"ם פ"א מחמץ ומצה ה"ג] שכתב דקנה חמץ בפסח לוקח, אין להוכיח די"ל דכוונתו בקנה חמץ ואינו ברשותו, וכה"ג אין עובר בחמץ של ישראל אחר.

אבל שיטת הגר"א (בדעת רש"י) דיש חיוב מן התורה לבער אף שהחמץ אינו שלו כיון שהחמץ שהחמץ בביתו והוא של ישראל, והובא במשנ"ב שם, ולמדן כן הגר"א מהא דדרשי' בגמ' (פסחים ה:): לא יראה לך חמץ אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, ובפשיטות של אחרים אתי למעוטי חמץ שייך לישראל אחר, אבל רש"י פירש שם דשל אחרים אתי למעוטי חמץ של גוי, ודייקו מזה הגר"א ועוד אחרונים (צל"ח ופנ"י ובית מאיר) בדעת רש"י שבחמץ של ישראל אחר עוברים מדאורייתא בכל יראה ובל ימצא, ודוקא בחמץ של גוי אין עוברים, [ויעו"ש בשעה"צ (שם) שכתב דמצא כדברי הגר"א בבה"ג ובהלכות רי"ץ גאות, וכלשון הש"ס ב"ק צ"ח דהכל מצווין עליו לבערו, ע"ש].

והנה בפסחים (ד:): איתא דהקילו בבדיקת חמץ דסמכי' אנשים עבדים וקטנים ונאמנים לומר שבדקו את החמץ, ומפרשי' בגמ' טעמא כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה, הימנוהו רבנן בדרבנן, והובא במ"ב ס' תל"ח סק"ח ובשעה"צ סק"ו, ובס' תט"ז סק"ז, ומצינו בפוסקים עוד הרבה קולות בדיני בדיקת חמץ, עיין סימן תל"ה סק"ג ובס' תל"ט סק"ג ובס' תמ"ד בסופו בכמה דינים ובעוד כ"ד.

והנה דעת כמה מן הראשונים דשייך שיהא לקטן בעלות מדאורייתא וכגון ע"ז דעת אחרת מקנה, או מה שקטן זוכה על ידי טרחו, ופליגי הראשונים בדברים שזכה הקטן מחמת טרחו אם האב זוכה ממנו, עיין רמ"א שם סעיף ב' ובח' הגרעק"א שם, (ויעו"ש במחנ"א הל' זכיה ומתנה) ובמתנה שקיבל הקטן ג"כ דנים דאין האב זוכה ממנו, (עיין רמ"א ס' ע"ר סעיף ב' דאם נתנו מתנה לקטן הסמוך על שולחן אביו הרי הוא של אביו, והגר"א שם

משנת הפסח

הערות בעניני פסח

הגאון הגדול ר' איתמר גרבוז שליט"א

בס"ק הניח הדבר בצ"ע, וא"כ שייך היכ"ת דיהיה לקטנים בעלות על חמץ מדאורייתא. ושמעתי להעיר דהרי קטנים אינם יכולים לבטל חמץ מדאורייתא דאין להם דעת לביטול, ולפ"ז נמצא דלשיטת הגר"א מי שיש לו בביתו קטנים שיש להם חמץ שלהם יעבור בבל יראה כיון דהקטנים אינם יכולים לבטל את החמץ דאין להם דעת, והביטול ידידה לא מהני על החמץ

דידהו, וממילא ל"ש לומר ככה"ג דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי וחובי הבדיקה יהא מדאורייתא ולא יועילו כל הקולות דסמכי עליהו בבדיקת חמץ והנה בחידושי אבן העזר עמ"ס פסחים ביאר מש"כ רש"י בריש פסחים (ב. ד"ה בודקין) דהטעם שתקנו בדיקת חמץ הוא כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, והקשו התוס' (שם בד"ה אור) אפירש"י דכיון דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל, והא לא יעבור בבי"ב וב"מ מחמת הביטול, ומשו"ה פירשו התוס' דאע"ג דסגי בביטול מ"מ החמירו חכמים לבדוק חמץ ולבערו שלא יבא לאכלו, וביאר האבן העזר מש"כ רש"י דטעם חיוב בדיקה הוא בכדי שלא יעבור בבי"ב דנפ"מ לקטנים שיש להם חמץ דאינם יכולים לבטלו, ומשו"ה בלא בדיקה יעברו בבי"ב, ועיי"ש שביאר בזה דברי הירושלמי דלכן בודק רק חורין עד עשרה דאין התינוק יכול להגיע דרך משום חמץ של קטן צריך בדיקה, עיי"ש, ובאחיעזר (ח"ג סימן פ"א) בקונטרס בענין קטן אוכל נבילות מביא את מש"כ האבן העזר, ותמה על דבריו דל"ש לפרש בדעת רש"י דטעם תקנת בדיקה הוא כדי שלא יעבור הקטן בבי"ב, דהרי קי"ל דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, אך ה' אפשי"ל באופן א"א קצת, דטעם תקנת בדיקה הוא כדי שגדול שיש ביתו חמץ של קטן לא יעבור הגדול בבל יראה.

ואפשר לבאר דמש"כ הגר"א דעוברים בבל יראה ובל ימצא על חמץ של אחרים ונמצא ברשותו היינו דוקא כשהחמץ שייך לבר חיובא, אבל על חמץ של קטן לא יעבור כיון שאינו בר חיובא, [ונבפ"ג ס' תל"ד א"א סק"ט הובא מ"ב שם סקט"ז דן בחמץ של קטן שעבר עליו הפסח אם אסור, ולכא"ו י"ל הטעם דלא חשיב דעברו על איסור חמץ], אמנם יעוי' בצ"ח בפסחים (כט) דפשיטא ליה דבחמץ של קטן עוברים מדאורייתא בבל יראה ובל ימצא, וי"ל מתרי טעמי, או דקטן חשיב בר חיובא וכדאיתא בסנהדרין נ"ה ע"ב דחשיב תקלה, אלא דרחמנא חס עליה, [ויש לדון בזה בסוגיא דר"פ בן סורר ומורה ונתבאר שם] וע"ש ש"ך י"ד ס' א' דקטן חשיב בר זביחה כיון דאיכא איסור ספיה, והיינו דהוי ראיא דחשיב דמוזהר על איסור נבילה, (והא דלא נאסר מדין חמץ שעבר עליו הפסח, לשון הפמ"ג שם דלמאן נקנסיה), וי"ל עוד דלשיטת רש"י דעובר על חמץ של ישראל אחר, י"ל דעיקר המיעוט הוא על חמץ של גוי והקדש, [ועיי' תוס' ה"ב ע"ב דניבעי ב' קראי למעט, והיינו משום דס"ל דהוי מיעוט דגוי והקדש, ונתבאר בדבריהם בארוכה במס' פסחים בס"ד], וא"כ קטן לא נתמעט, אמנם מהא דמבואר בפסחים מ"ו דאין עוברין על חמץ של חלה, (ורק משום דטו"ה ממון, או משום דאי בעי מיתשל), ולא אמרינן דעובר כמו חמץ של ישראל אחר, וע"כ כיון דל"ה רשות דבר חיובא א"ע עליו, ולפ"ז גם חמץ של קטן אין עובר עליו, אבל י"ל דקטן גרע משום דחשיב שפיר בר חיובא, וכמבואר בצ"ח דעובר על חמץ של קטן, ולפ"ז נמצא דמי שיש ביתו חמץ ששייך לקטן מדאורייתא יתחייב הגדול בבדיקה מעיקר הדין, [ואאמרו"ר שליט"א אמר דיש לדון דבקטן ליכא עשאו הכתוב כאילו ברשותו, כיון דאין עובר בלאו, אבל י"ל דעשאו הכתוב לענין לאפרושי, וכן לענין שאחר יעבור לשיטת הגר"א].

אך י"ל דהגדול יכול לבטל החמץ של הקטן מדין אפוטרופוס, והראוני דברי הריטב"א ב"מ דף צ"ב דבקטן הסמוך על שולחנו יש לאב דין אפוטרופוס וא"כ שפיר מצי לבטל, [ועיי' ח"י ס' תל"ד ס"ק ט"ו הובא מ"ב שם ס"ק ט"ז דאפוטרופוס יכול לבטל, וכ"ה שו"ע הגר"ז סעיף ט"ז, וא"כ ה"ה אב חשיב כאפוטרופוס], ולפ"ז כשאומר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי הכוונה גם על חמץ של קטן שהוא ברשותו, אמנם י"ל עוד דהקטן יכול לבטל, ואע"ג דאינו ברשותו א"ל לבטל, י"ל דהוא משום דכה"ג לא חשיב ביטול, אבל כשהוא בעלים סגי גם דעתו של קטן על ביטול, ועיי' בזה בס' אמרי בינה דיני פסח סימן ג.

בדין מצה שבלעה טעם חמץ

א] במרדכי פסחים פרק כל שעה ס' תק"ע כ' להתיר תנור שאפו בו מצות והשליך הגוי שם חמץ דאינו אוסר בריחא את המצות, משום דריחא לאו מילתא היא, דלא מציעו ריח פת בפת ורק אם נגע חמץ במצה אסור עיי"ש, וכ' דכן השיב ר"ת על חמץ ומצה שנאפו יחד בתנור אחד דאין זה אוסר, דכמה ריחות מציעו בתלמוד ריח נבילה ריח כמון של תרומה וריח יין בפת, אבל ריח פת איסור בפת היתר לא מציעו.

והביא המרדכי שם מהראב"י דהוכיח להיתר מלחמי תודה שהיו באים ארבעה מינים חמץ ומצה רקיקין ורבוכה, והיה נאפה החמץ והמצה ביחד, (וכ' דלא מציעו שום תנא או

אמורא דלישתמיט וליתני שבשני תנורים היו נאפים, וגם הוכיח כן ממנחות צד.), וכן הד' שניתן לכהן אופה ביחד, [ג"ב כוונתו באפשרוניהו בלישייהו, ע' נדה דף ו'], ולא איכפ"ל דנאפה עם החמץ, וע"כ דליכא ריחא בפת, והובא עיקר הדין באו"ח ס' תס"א סעיף ה', עיי"ש בנו"כ, [והיינו דגם אם נחמיר בדין ריחא דחמץ, עיי' רמ"א תמ"ז סעיף א', אבל בפת ליכא ריחא,

עיי"ש], ובביאור הגר"א הביא ההוכחה מלחמי תודה, [ועיי"ש בפר"ח שהאריך בהך ראיא מלחמי תודה], ומבואר מדברי המרדכי דאי לאו דאמר' דריחא לאו מילתא היא, היו הלחמי תודה שבאות מצה שנאפו עם לחמי חמץ אסורים משום ריחא, דכיון שנתערב בהמצות טעם חמץ הרי הן פסולות.

ב] ולכא"ו אין זה מובן דבשלמא בפסח דיש בו איסור חמץ, יל"ד דבקיבל המצה טעם חמץ הרי הטעם אסור באיסור חמץ, אבל לגבי לחמי תודה הרי ליכא בזה כלל איסור דחמץ אלא דהוי דינא דצריך שיהא לזה שם מצה, וא"כ מה איכפ"ל במה דיש בהמצה בליעות של טעם חמץ, ומה הפסול בהך טעם חמץ, והא כיון שאין זה מחמץ את המצה שפיר מהני ללחמי תודה, ואיך הוכיח הראב"י לגבי בליעת חמץ במצה בפסח מבליעת חמץ ומצה דלחמי תודה, והא לגבי חמץ בפסח י"ל דכיון שקיבל המצה טעם חמץ ה"ז אסור באיסור חמץ, דשם חמץ אסור בפסח, משא"כ בלחמי תודה, ויעוי' בחידושי מרן הגר"ז במנחות נ"ח ע"א שעמד בזה.

ג] ונראה לכא"ו דמוכח ומבואר בזה מדברי הראב"י דס"ל דכיון דיש בהך מצה דלחמי תודה טעם חמץ ואית לזה שם חמץ, ממילא עיי"א איכא בזה הפקעה מתורת ושם מצה, ולכן הוכיח הראב"י דאם מהני לקיום דין לחמי תודה מצות שנאפו עם חמץ, בע"כ דריחא לאו מילתא ואין אוסר ריח חמץ את המצות, ולכן ה"ז מצה דפסח אין נאסרת ע"י ריח חמץ שנאפה עמה בתנור.

ויל"ד דנפ"מ בזה במצה שבלעה טעם חמץ אם יכול לצאת בזה יד"ח מצה (כשאין לו מצה אחרת ונימא עדל"ת, ע' שאג"א ס' צ"ז שהאריך דאמרינן עדל"ת לקיום מצות מצה), ועיי' ר"ש פ"ב דטבוי' דליכא כרת בטעם כעיקר, ובזבחים (ז' ע"ב) הק' על שלמים שבלע מחטאת דינמא עדל"ת, ותירצה הגמ' דאין עדל"ת שבמקדש, וא"כ במצה כה"ג נימא עדל"ת, [אלא דיש לדון דבכל חמץ איכא לאו הבא מכלל עשה וכש"כ בזהר הרקיע, ועיי' רעק"א ר"פ אלו עוברין לגבי שיאור לר' יהודה דעובר בעשה, אבל י"ל דבטעם גרידא ליכא האי עשה], אלא דלמבואר מדברי הראב"י שהביא המרדכי, נמצא דכל שהמצה בלעה טעם חמץ יש בזה הפקעה מתורת ושם מצה, וא"כ במצה שבלעה טעם חמץ אם אי נימא עדל"ת לא יהי לקיום מצות מצה, כיון דאין לזה כלל שם מצה, ויעוי' בשו"ת ערוגות הבושם (או"ח קל"ג) שכ' דכיון דאית ליה דין חמץ פקע מיניה דין מצה, וסברא זו לכא"ו מוכחת מדברי המרדכי, וכש"נ, ועיי' בזה בהערות הגרשו"א על ס' ש"ש ש"ג אות י"ט.

[ויל"ד עוד נפ"מ בפסח שני שאין בו איסור חמץ, (עי' מנח"מ מצ' שפ"א דדבר פשוט הוא דבפסח שני אין איסור חמץ כלל, ותמה מאד על רש"י שכ' בפר' בהעלותך 'פסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואין שם יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו', ומשמע שאסור לאכול חמץ עם הפסח, ויעוי' ברש"י סוכה מז: ד"ה ופנית 'פסח שני אינו אסור בחמץ אלא שטעון מצה למצוה ואוכל חמץ מיד', משמע דאוכל חמץ אחר אכילת הפסח ולא עמו, ובאבי עזרי פ"מ מק"פ הט"ו כ' דאין כוונת רש"י עה"ת שיש איסור לאכול חמץ עם הפסח דבאמת אין איסור חמץ כלל אלא עמו באכילתו מותר), דלכא"ו מצה עם

טעם חמץ תהא כשירה למצות מצה, אבל למבואר מדברי המרדכי דכשיש טעם חמץ הוי הפקעה מתורת מצה, א"כ לא יהי מצה כה"ג, וא"כ אפשר כוונת רש"י דלא יאכל מצה עם החמץ שלא יהא לזה טעם חמץ, דהוי הפקעה מתורת מצה, וזה חידוש גדול]. ד] ראיתי בהגדה של פסח שהובא בשם הרב הצדיק רבי שלמה סובול זצ"ל שלכא"ו צ"ב מה הכוונה שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, מי אוכל מצה כשירה כל השנה, ופירש דקאי על לחמי תודה דאוכלין גם חמץ וגם מצה, אבל כאן כולו מצה ואין כלל חמץ. ולפ"ז הגר"ז י"ל דשם גם במצה לא איכפ"ל דיהא חמץ, משא"כ כאן כולו מצה, אמנם לפמשי"נ בדברי המרדכי הרי גם בלחמי תודה צריך שלא יהא לזה טעם דחמץ.

ה] אמנם בעיקר האי מילתא יש לדון ולחלק בין מצה שקיבלה טעם חמץ בעשייתה, לבין שקיבלה אח"כ טעם חמץ, דיי"ל דהוי סברא בשימור, דכיון דבעשייתה צריך שימור מחמץ, א"כ צריך שלא יהא לה טעם חמץ דא"כ אינה שומרה מחמץ, אבל אח"כ לא איכפ"ל דקיבלה טעם חמץ, וא"כ כ"ד המרדכי הוא רק בעשיית המצה דלחמי תודה, אבל אח"כ א"צ לזוהר שלא תקבל המצה טעם מחמץ, ולא שמענו דצריך לזוהר שלחמי תודה של מצה לא יאכל עם החמץ, (וגם באופן שנותן טעם זל"י) וא"כ א"א לפרש כן כלל בדברי רש"י לגבי פסח שני דלא יאכל עם חמץ, דאחר העשייה לא איכפ"ל כלל בזה, וצ"ע בכ"ז, ועי' עוד בחלקת יואב יור"ד סימן יד בענין ריחא מילתא. ♦

א. שנים שעשו בשבירת עצם ובכל התורה

חקרי פסח

בעניני ליל הסדר

הגאון הגדול ר' ישראל אדלשטיין שליט"א

שמות י"ב מ"ו. "בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו". ויש לדקדק מ"ט איסור הוצאה נאמר בלשון יחיד [לא תוציא], ואילו איסור שבירת עצם נאמר בלשון רבים [לא תשברו].

ובספר תולדות אדם [ח"א פ"ד] מובא

שהגאון ר' זלמל זצ"ל מוואלין ביאר בזה עפ"י מש"כ הרמב"ם בפ"י מקרבן פסח ה"ד דהשובר אחר השובר בעצם אחד לוקה, אמנם באיסור הוצאת הפסח מן הבית איתא בירושלמי דאחר שהוציאו הראשון אם חזר ונכנס אין איסור להוציאו שנית, דמשיצא פעם אחת נפסל ואין בו איסור הוצאה. וזהו דקדוק לשון הכתוב דבהוצאה כתיב לשון יחיד כיון דרק לראשון אזהר רחמנא דלא יוציא, אבל השני רשאי להוציאו, משא"כ בשבירת עצם כתיב לשון רבים כיון דאף השובר אחר השובר חייב ואפשר לרבים שיתחייבו באותו העצם. ואפשר"ל עוד באופן א', דהנה בשבת צ"ב ב' תנן דשנים שהוציאו לרה"ר פטורין, ויל"ע אם הך פטורא דשנים שעשו הוא רק במלאכת שבת או בכל התורה. ומצינו שנחלקו בזה הראשונים, דהנה הריטב"א בקידושין מ"ג א' הקשה אמאי איצטריך קרא למעט שנים ששחטו קדשים בחוץ שפטורים תיפול מקרא דשבת דשנים שעשו פטורים, ומבואר דסובר שהוא דין בכל התורה. אמנם הרשב"א בתשו' ח"א סי' כ"ח כתב דמסתברא דשנים שעשו הוא דין מסוים במלאכות שבת ולא בכל התורה. ועי' באר יצחק ח"א תשו' י"ד. ומש"כ בשלמי יוסף זבחים סי' צ' אות ד'.

והנה בפסחים דף פ"ה ב' אמר ר' אמי דהמוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיעשה עקירה והנחה, דכתיב ביה הוצאה דומיא דשבת, מה שבת עד דעבד עקירה והנחה ה"נ עד דעבד עקירה והנחה. ולפ"ז י"ל דגם לדעת הרשב"א דבשאר איסורי תורה שנים שעשו חייבין מ"מ באיסור הוצאת בשר הפסח שנים שהוציאו פטורים, דילפי' לה מהוצאה דשבת ובשבת שנים שעשו פטורים.

ומעתה י"ל לדעת הרשב"א דלכן בהוצאה כתיב לשון יחיד ובשבירת עצם כתיב לשון רבים. דבשבירת עצם שנים ששברו ביחד חייבין כמו בכל התורה דשנים שעשו חייבין, ולכן כתיב לשון רבים. משא"כ במוציא מבשר הפסח אינו חייב אלא אם הוציאו לבדו, דשנים שהוציאו פטורים כמו בהוצאה דשבת, ולכן כתיב לשון יחיד. שו"ר שכ"כ בשו"ת בן פורת להגריי ענגיל ז"ל סי' י' אות ד'.

אמנם יש לדחות דדוקא דין עקירה והנחה ילפי' משבת כיון דהוא דין בצורת ההוצאה, משא"כ שנים שעשו יש כאן הוצאה גמורה אלא דאינו חייב עד שיעשה את כל המלאכה לבדו, ולענין זה י"ל דלא ילפי' פסח משבת. והעירוי דהכי מסתברא שהרי דין מלאכה שאין צריכה לגופה ודאי לא ילפי' להוצאה דפסח, וע"כ משום דכל פטורי שבת שאינם חסרון בגוף המעשה לא ילפי' לפסח. ושוב הראוני במנ"ח מצוה ט"ו [ט'] שכתב דפטורא דשנים שעשו אינו אלא בשבת אבל בהוצאת בשר הפסח שניהם חייבין¹.

עוד שמעתי לבאר [בשינוי לשון הקרא בהוצאה משבירת עצם], דהנה בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לוף פ"ו ב' סק"ד כתב בהא דאסור להוציא מחוץ למקום החבורה היינו דוקא אם יחיד יוציא ממקום אכילת שאר בני החבורה, אבל שנים שהוציאו הרי הם נעשו חבורה והוי כנעקתה החבורה למקום אחר דלא מקרי הוצאה, עיי"ש, ולפ"ז הרי לעולם א"א שיהא בבני החבורה איסור הוצאת בשר הפסח אלא ביחיד ושפיר נקט הכתוב לשון לא תוציא שהוא לשון יחיד, דאם הם שנים אפי' אם כל א' יוציא כית בעצמו אינם חייבים כיון דהם חבורה לעצמה וכנעקתה החבורה ממקומה.

ב. בתנאי דהאבני נזר

ידועה עצת האבני נזר [או"ח סי' שפ"א] במי שנתאחר בסעודתו בליל הסדר עד סמוך לחצות ורוצה להמשיך בסעודתו אחר חצות, והרי צריך לאכול את האפיקומן קודם חצות ואחריו אסור לאכול כלום. וכתב האבני נזר דהנה האיסור לאכול אחר האפיקומן הוא רק כל זמן המצוה, אבל אחר זמן המצוה שפיר יכול לאכול כל דבר, והנה זמן אכילת מצה תליא במחלוקת ראב"ע ור"ע בדין זמן אכילת קרבן פסח, דלראב"ע דק"פ נאכל עד חצות גם מצה זמנה עד חצות, ולר"ע דק"פ נאכל כל הלילה אף מצה זמנה כל הלילה, וא"כ יש לו עצה לאכול מצה קודם חצות וחלילה להנחתה שאם הלכה כראב"ע הרי הוא מכין בזה למצות אפיקומן,

ואם הלכה כר"ע הרי הוא מכין שלא לשם אפיקומן, ועכשיו יוכל להמשיך באכילתו אחר חצות ממנ"פ, דלדעת ראב"ע הרי כבר קיים המצוה ולאחר חצות כבר אי"ז זמן המצוה ול"ש אז האיסור אכילה אחר אפיקומן, ולדעת ר"ע דזמן המצוה עד עלוה"ש הרי לא אכל עדיין אפיקומן ושפיר יכול להמשיך בסעודתו. ובסוף סעודתו קודם עלוה"ש יאכל שוב מצה למצות אפיקומן לדעת ר"ע. עכ"ד.

והעירו בזה דהנה הרא"ש בפסחים פ"י סי' ל"ח כתב דנכון להחמיר לאכול המצה עד חצות, דאפשר דאף לר"ע דזמן אכילת הפסח עד עלות השחר מודה ר"ע דמדרבנן צריך לאכול עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, וכ"כ בבניאר הגר"א בסי' תע"ז סעיף א' דאף לר"ע לכתחילה אסור להמתין אחר חצות. ולכא"ל לפ"ז לא מהני תנאי הנ"ל שהרי גם לר"ע צריך לאכול האפיקומן קודם חצות, ואילו האיסור אכילה אחר אפיקומן הוא עד עלות השחר כיון דמה"ת עדיין זמן המצוה הוא.

ויתכן לדון בזה דכיון דלרע"ק הטעם הוא משום גזירה שמא ישכח ויתבטל מקיום המצוה, א"כ יכול להתנות שאם ישכח מלאכול עד עלוה"ש הרי הוא מכין לקיים המצוה במצה זו שאוכל קודם חצות, ונמצא דע"ז לא שייך שתתבטל המצוה, שהרי כל החשש הוא שמא ישכח מלאכול עד עלוה"ש, אבל הכא הרי אם ישכח ולא יאכל עוד מצה עד עלוה"ש כבר יצא במה שאכל קודם חצות, וא"כ אף דנמצא שקיים המצוה אחר חצות, לא איכפ"ל כיון דסו"ס לא שייך בזה הגזירה.

וכע"ז יש לדון כן גם בקריאת שמע דתיקנו חכמים לקרותה קודם חצות כדי להרחיק מן העבירה, דיכול לקרוא קודם חצות על תנאי שאם לא יקראה אח"כ ייצא בקריאה זו, [וכגון אם עכשיו אינו יכול לקרותה בברכותיה ורוצה לקרותה אחר חצות בברכותיה], דאף שלבסוף אם יחזור ויקראה נמצא שקרא ק"ש אחר חצות מ"מ לא שייך בזה הגזירה כיון דאם ישכח מלקרוא שפיר יצא כבר במה שקרא מתחילה.

וכן יש לדון באיסור אכילה קודם מצוה, וכגון קודם תקיעת שופר שקשה לו להמתין מלאכול עד גמר התקיעות דמעומד, ואינו רוצה להפסיק באכילה בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, ד"ל דיכול לשמוע תקיעות דמיושב וכיון בהם על תנאי שאם ישמע אח"כ תקיעות אחרות אינו יוצא בתקיעות עכשיו ואם לא ישמע תקיעות אחרות הוא מכין לצאת עכשיו, דשוב אין כאן חשש שמא ישכח, שהרי אם לא ישמע אח"כ תקיעת שופר הרי יצא יד"ח בתקיעות הראשונות, וא"כ אף דלבסוף כשישמע שנית הוברר דלא יצא בתקיעות הראשונות, מ"מ יהא רשאי לאכול כיון דאין כאן חשש שמא ימשך².

ויתכן דיש לחלק בזה, דבאכילת אפיקומן גדר תקנת חכמים דזמן המצוה הוא רק עד חצות, וכן לענין ק"ש תיקנו חכמים דזמן המצוה הוא עד חצות³, וממילא גם כשאין חשש שיתבטל המצוה מ"מ אין לקיים המצוה אחר חצות. אבל באיסור אכילה קודם מצוה הרי חזי' דמהני שומר וא"כ י"ל דכשעושה תנאי לא גרע זה משומר.

ובעיקר הערה הנ"ל [דלרע"ק לא הועילה עצת האבני"ז], הנה כבר דנו הראשונים אם הלכה כראב"ע או כר"ע, עי' תו' פסחים ק"כ ב' ומגילה כ' ב', וא"כ י"ל דלענין איסור אכילה אחר אפיקומן שהוא דרבנן הו"ל ספיקא דרבנן ושפיר יש לסמוך על דעת ראב"ע דזמנו עד חצות ואחר חצות לאו זמן המצוה הוא ואין בו איסור אכילה אחר אפיקומן⁴.

ג. אכילת בריה במרור

המג"א בסי' תע"ה סק"ה כתב דאפי' אם אכל מרור שלם לא מיקרי בריה לצאת בפחות מכזית (כמש"כ סי' ר"י) דהא אין יוצאין בשרשים, עכ"ד. והיינו דכיון דהבריה היא רק בצירוף השרשים, ובשרשים אין יוצאין יד"ח מרור, א"כ אין כאן בריה לצאת בה.

ובהגהות הגרע"א שם העיר ע"ז מהא דהאוכל עוף טמא שאין בו כזית חייב משום בריה [חולין ק"ב ב'] אע"פ שאין העצמות בכלל האיסור, וה"נ אמאי לא חשיב בריה עי' השרשים אף שאין יוצא בהם יד"ח. [וכתב דמ"מ אם יאכל השרשים אתי שרשים דרשות ומבטלי למרור דמצוה. והמחצה"ש כתב דזוהי באמת כוונת המג"א דר"ל דע"כ א"א שיאכל השרשים כדי שלא יבטלו לטעם המרור. ועיי"ש מה שהקשה ע"ז הגרע"א].

ויתכן ליישב דהנה בעיקר דין בריה פי' התו' בחולין דף צ"ו א' [ד"ה מאי טעמא] דאי"ז משום חשיבות בריה דמיקרי אכילה אף בפחות מכזית, אלא הטעם הוא דכי אמר רחמנא לא תאכל גיד ולא תאכל עוף טמא כאילו פירש הכתוב בין גדול ובין קטן דכולהו מיקרו

חצות. [א.ה. והיה מקום לדון דגם אם ביטלו את המצוה אחר חצות היינו דוקא באופן שיש חשש שתתבטל המצוה, אבל באופן שאין את עיקר החשש אולי לא הפקיעו חכמים את קיום המצוה]. 4. א.ה. אלא דלפ"ז אי"ז לעשות תנאי כלל, דיכול לבין לצאת המצוה קודם חצות, ומ"מ יוכל להמשיך באכילתו ולסמוך על דעת ראב"ע דאחר חצות לאו זמן המצוה הוא, ועי' להלן בהערה הבאה. 5. והנה דעת שאר ראשונים דגם פרי שיש בו גרעין יש בו דין בריה, וכמו שהביא המ"ב בסי' ר"י בשעה"צ צ"כ ב' דכן היא דעת הרבה ראשונים ודלא כהרבנו יונה הנ"ל, וכוונתו נקטין, ומעתה תיקשי מ"ש מרור דכתב המג"א דכיון דאין יוצאין בשרשים לאו בריה היא, דהא בריה לענין ברכה הוא ג"כ משום חשיבות ומ"מ א"צ שיהא כל הבריה ראוי לאכילה.:

חקרי פסח

בעניני ליל הסדר

הגאון הגדול ר' ישראל אדלשטיין שליט"א

גיד ועוף ובלבד שיהיו שלמים. ומה"ט כתבו דבאיסור טבל ליכא דין בריה כיון דלא נכתב בתורה אל תאכל חיטה של טבל, אלא הוזכר רק איסור טבל, ולא חייבה תורה על בריה יותר מכל טבל דבעי כוית.

והנה לפ"ז לכא"ל לא שייך כלל דין בריה גבי מרור, שהרי לא נכתב בתורה מצות אכילת חזרת או תמכא דנימא דיוצא באכילת המין בין גדול בין קטן, אלא המצוה נאמרה לאכול דבר מר, וא"כ לא שייך כלל דין בריה במרור.

אמנם המג"א ציין לסימן ר"י, וכוונתו למש"כ השו"ע שם לענין ברכה אחרונה ד"א דעל אכילת גרגר רימון וגרגר ענב מברכין לאחריו אפי"ע שאין בו כוית כיון שהוא בריה. [ומקורו מירושלמי ברכות פ"ו ה"א, הובא בתו' ברכות ל"ט א' ד"ה בצר ליה, עיי"ש]. והנה התם נמי צ"ב דלכא"ל לא שייך לומר דע"ז דיברה תורה. ובשלמא להשיטות דמעין שלש דאורייתא על כל שבעת המינים י"ל דה"נ כאלו נכתב בתורה שעל שבעת המינים בין גדול ובין קטן מברך לאחריו. אבל להשיטות דמעין שלש דרבנן מה שייך בזה דין בריה. ועכ"ל דמדרבנן יש דין נוסף דבריה אית ליה חשיבות ככוית, ודין זה הוא אף כשלא נתרבה בהדיא אכילת בריה, אלא דזהו רק מדרבנן. [ומש"כ התו' דבטבל ליכא דין בריה היינו מדא"ל לחיוב מלקות אבל מדרבנן באמת י"ל דיש בזה חשיבות כוית]. ומהו למד המג"א דין בריה גם לאכילת מרור [בזה"ל דמרור דרבנן]. דאף דלא שייך בזה דין בריה דאורייתא מ"מ מדרבנן יש לו חשיבות כוית לצאת בו יד"ח.

ומעתה י"ל דהא דמצונו דעצמות משלימות לבריה היינו דוקא בדין בריה דא"ל דגלי קרא לחייב על אכילתו אף שאין בו כוית, דכיון דהאיסור נאמר על אכילת עוף זה כמות שהוא לא איכפ"ל שהעצמות אינן מהאיסור, אבל בדין בריה דרבנן דהוא מחמת חשיבותו, בזה סובר המג"א דאין חשיבות בריה אלא כשכולו ראוי למצותו, וכיון דאין יוצא בשרשים הרי אין כאן אכילת בריה של מרור.

שו"ר דהגרע"א בליקוטיו שבסוף ספר דו"ח הקשה על דעת התר"י בברכות דף ל"ט א' שכתבו בדין בריה לברכה אחרונה היינו דוקא בפרי שאין בו גרעין, אבל בית שיש בו גרעין כיון שהגרעין אינו ראוי לאכילה לא חשיב בריה, והקשה ע"ז הגרע"א מהא דעוף טמא חייב עליו משום בריה אף שיש בו עצמות שאין ראויין לאכילה.

ולמש"נ ג"ג מיושב דשאין בריה לענין ברכה דהוא משום חשיבותו, ובוה שפיר ס"ל להתר"י דהגרעין אינו מצטרף לבריה כיון דבעי' שכל הבריה יאה לו שם אוכל. וכ"כ אמרו"ר שליט"א בס' הערות וביאורים הל' ברכות [עמו"י ט"ז] ביישוב קושיית הגרע"א.⁵

ד. אם עוברים בב"י ותשבייתו בכל כוית

יש לדון מי שיש לו בביתו חמץ ואינו יכול לבער את כולו, אם חייב מן התורה לבער מקצתו, ויסוד הספק הוא במצות תשבייתו ובלאו"ל דכל יראה וכל ימצא אם עוברים בהם בכל כוית או דאם כבר יש לו חמץ ליכא נפ"מ אם אית ל' יותר או פחות, והנה ידוע מה שנסתפק המנ"ח במצוה ט' א' מצות תשבייתו עיקרה בקו"ע להשביית החמץ, או"ד דעיקר המצוה שלא יאה לו חמץ בביתו, ועיקר המצוה מתקיימת במה שאין לו חמץ וגם מי שלא הי' לו חמץ כלל קיים מצוה זו ע"ש בדבריו, ולפ"ז נראה דאי המצוה במעשה ההשבתה יתכן דבכל כוית איכא מצות השבתה, אבל אם המצוה שלא יאה לו חמץ הרי באם אית ל' כבר לא קיים המצוה, ואין המצוה על כל כוית בפ"ע אלא שלא יאה לו חמץ, ולפ"ז משום מצות תשבייתו א"צ לבער חלק מן החמץ.

אלא שיש לדון משום לאוין דב"י וב"י אם עובר על כל כוית בפ"ע והו"ל ריבוי בשיעורין, או דגם התם נימא דב"י וב"י היינו שלא יאה לו חמץ בביתו ואם כבר רואה ליכא נפ"מ בכמה וחדא איסורא הוא.

וראיתי בס' מקראי קודש על פסח שכתב להביא רא' דאיכא לאו דב"י וב"י בכל כוית וכוית, ממש"כ הרמב"ם ס' בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג דהקונה חמץ בפסח לוקה דהוי לאו שיש בו מעשה יעו"ש, והשתא בשלמא אם לא הי' לו חמץ כלל הרי בקני' זו קעבר ושפיר לוקה דהו"ל מעשה, אבל באופן שכבר הי' לו חמץ בביתו כבר עבר בב"י ואין הקני' תוספת איסור, ולא משמע דבכה"ג לא קאריי הרמב"ם ולעולם לוקה וע"כ דכל כוית הוי איסור נוסף, עכ"ד. אמנם נראה שאינו נכון, ומלבד מה שאין לדייק כן מד' הרמב"ם ד"ל דאתא לאשמועי'

עיקר הדין דכה"ג הו"ל לאו שיש בו מעשה, נראה דגם אם נימא דליכא תוספת איסור בכל כוית שפיר לוקה בקונה חמץ בפסח, דהרי זה ודאי דמאחר שיש לו כמה כויתים הרי כל כוית הוא סיבה לעבור בב"י ורק דאין בוה איסור נוסף אלא איסור א' במה שיש לו חמץ, אבל לענין מלקות נראה פשוט דכיון שכוית א' בא ע"י מעשה הרי לוקה ע"ז ומאי איכפ"ל שה' לו מקודם כוית אחר, והרי כיון דהשתא יש לו כוית ע"י מעשה

הו"ל לאו שיש בו מעשה, דהרי עובר בב"י על כל כוית וכוית, ואף אי נימא דאין כאן ריבוי לאוין מ"מ ודאי עובר ע"י כל כוית וכוית, וכיון דבכוית אחד עובר ע"י מעשה הו"ל לאו ש"ב מעשה ושפיר לוקה עליו, ודו"ק.

ה. המגלה חמץ טמון בפסח אם לוקה משום כל יראה

הכסף משנה [פ"א מחמץ ומצה ה"ג] כתב בדעת הרמב"ם דחמץ טמון עובר עליו רק בלאו דלא ימצא ולא בלאו דלא יראה, דלאו דכל יראה הוא רק בחמץ גלוי. ולפ"ז נמצא דעל חמץ גלוי עובר בב"י לאוין כל יראה וכל ימצא, ועל חמץ טמון עובר רק בלאו אחד דכל ימצא. ויל"ע לפ"ז במי שיש לו חמץ טמון בביתו ובתוך הפסח גילהו דנמצא שבמעשה הגילוי הרי הוא עובר בידים על לאו דכל יראה, וא"כ יהיה חייב מלקות על הגילוי כיון דהוא בא ע"י מעשה, וכמש"כ הרמב"ם דהקונה חמץ בפסח לוקה כיון דהקנייה הוי מעשה.⁶

ובספר מקראי קודש [פסח ח"ב סי' נ"ז] הביא להקשות בשם הגר"ר יעקב קלמס זצ"ל בהא דתנן במכות דף כ"א י"ש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין, ובגמ' שם מהדר לאשכוחי עוד לאוין אחרים, ואמאי לא קחשיב לאו דכל יראה וכגון שהיה חמץ טמון בקרקע וע"י החרישה גילהו, דלהכס"מ הוא עובר בגילוי על לאו דכל יראה, ותנ' הגר"י קלמס זצ"ל דאמר' בזה אין איסור חל על איסור, דכיון דגם כשהוא טמון כבר עובר בכל יראה א"כ כשהוא מגלהו אינו עובר באיסור נוסף דאין איסור חל על איסור. [ורק כשהיה מגולה מתחילת הפסח חלו שני האיסורים בב"י ועובר בשניהם].⁷

ונראה דאי"ז שייך כלל לדין אין איסור חל על איסור, דהא גם איסור כל יראה אינו על הראייה עצמה, אלא האיסור הוא במה שיש לו חמץ מגולה, וא"כ האיסור כל יראה חל כבר בתחילת הפסח ולא רק בשעה שמגלה את החמץ. ונהי דכל זמן שהחמץ טמון אינו עובר בכל יראה, מ"מ האיסור כבר חל לעבור עליו כשהיה גלוי. ונמצא דהחמץ כבר נאסר בתחילת הפסח בין בכל יראה ובין בכל ימצא ושפיר חלו שניהם בב"י, אלא דאיסור כל יראה אינו עובר עליו בפועל כשראו לראותו.

ודוגמא לדבר באיסור אכילת מעשר שני חוץ לחומה, דפשוט שאם חל על המע"ש איסור כשהוא בירושלים ואח"כ יצא חוץ לחומה לא נימא שלא יחול בו איסור חוץ לחומה כיון דאין איסור חל איסור. והיינו משום דהאיסור אכילה חוץ לחומה חל עליו בעודו בירושלים, והיציאה אינה אלא ההיכ"ל לעבור באיסור. וכמו"כ בנידון דידן אין איסור כל יראה חל כשנתגלה החמץ, אלא מעיקרא חל האיסור שלא להתחזקו מגולה, וגילוי אינו אלא היכ"ל לעבור בכל יראה. [ועי' בחזו"א נשים סי' קל"ד ליבמות דל"ב ב' אות י"ג].

ויש לדון עוד טעם שלא יאה בזה דין אין איסור חל על איסור, לפימ"ש באו"ש פ"ד ממאכ"א הי"ז דבשני איסורים מענין א' איסור חל על איסור, עיי"ש שכתב כן לענין הא דאיסור נבילה חל על טריפה, דזהו משום דנבלה וטרפה הוא ענין א' וכמש"כ הרמב"ם דנבלה וטרפה מצטרפין לכוית. וכבר כתב כן בתורא"ש בפסחים דף ל"ה ב' לענין איסור נבילה ואיסור אינו זבוח, דאף שכבר חל מחיים איסור אינו זבוח שפיר חל עליו איסור נבלה במיתתו כיון דענין אחד הוא, עיי"ש, ויש להאריך בזה ואכ"מ. ולפ"ז י"ל דכל יראה וכל ימצא ג"כ ענין אחד הם, דבשניהם האיסור הוא על החזקת החמץ, ומשו"ה איסור חל על איסור בזה.

ובזה יש ליישב מה ששמעתי להעיר להסוברים דאין איסור כל יראה בערב פסח אלא רק בפסח עצמו, א"ד כ' איך חל איסור כל יראה על תשבייתו, אי נימא דתשבייתו הוי איסור עשה [ולא מצות עשה], שהרי תשבייתו חל כבר מערב פסח וכל יראה רק בפסח. ועי' תו' שבוועות כ"ג ב' ד"ה דמוק, שכתבו דאיסור לאו לא חייל על איסור עשה, ועי' קה"י שבוועות סי' י"ח. ולמש"נ י"ל דגם איסור עשה דתשבייתו ולאוין דכל יראה וכל ימצא הכל ענין א' הוא שלא יאה חמץ ברשותו, ושפיר אמר' בזה איסור חל על איסור. ♦

כל יראה וכל ימצא. והעירו דלפ"ז י"ל דהיינו דוקא כשעובר בב"י הלאוין, אבל הכא דעל לאו דכל ימצא עובר בלא מעשה ורק על לאו דכל יראה איכא מעשה שפיר מהני העשה לנתק לאו אחד דכל יראה ושו"ב לא לקי, אכן זהו דוקא אי נימא דהא דלא מהני עשה אחד לנתק ב' לאוין משום דהעשה מנתק לאו אחד והלאו השני אינו מנותק, אבל באמת י"ל דב' לאוין חמירי ואין העשה מנתק אף א' מהם וא"כ גם היכא דאיכא רק לאו דכל יראה לוקה: 7. ובמנחת שלמה בפסחים דף ה' ב' ג"כ דן בזה וכתב דא"ז ענין לאין איסור חל על איסור כיון דהאיסור כל יראה הוא על הגילוי וכל ימצא הוא על מה שהחמץ ברשותו וא"ז איסורים בדבר א'. ויש לדון בזה שהרי גם כל יראה אינו איסור על הראיה עצמה אלא על מה שהחמץ ברשותו, ורק דאינו עובר אלא על חמץ מגולה, וא"כ בשניהם האיסור הוא על החזקת החמץ ברשותו ושפיר י"ל בזה אין איסור חל על איסור, וצ"ע.

ונראה דיש לחלק בזה דבגרעין החיסרון הוא משום דאינו ראוי לאכילה ובוה סברי הראשונים דמ"מ ביחד עם הפרי חשיב שכל הבריה נאכל, אבל גבי מרור החיסרון הוא דהשרשים אינם בכלל מרור לצאת בהם המצוה, וא"כ לא מהני מה דיאכלו יחד עם הקלה והעלים, דאפי' נחשוב שכל הבריה נאכלה מ"מ אין כאן בריה של מרור: 8. שוב הראינו בתרומת הדין פסקים וכתבים סי' רמ"ה שכתב דאין יוצאין במרור פחות מכוית אפי' אכל כולו כיון דאין כל הבריה ראויה למצוה דאין יוצאין בשרשים, והוסיף שם בזה"ל, אבל לגבי ברכה אחרונה אפי' אם אין אוכל כל הבריה, כגון שמשמר הגרעינים צריך לברך אחריה משום דאכל כל מה שראוי לאכול, ואי בעי נמי אכיל כוליה, אבל הכא השרשים לא שייכי למצוה והרי הבריה חסירה בע"כ. עכ"ל. ולכא"ל כוונתו כמש"כ, ועדיין צ"ב בכ"ז: 9. והנה בעיקר מש"כ הרמב"ם דלוקה על לאו דב"י ולא אמר' דהוי לאו ניתק לעשה, יש מהאחרונים שביארו הטעם משום דאין עשה מנתק ב' לאוין, ובחמץ יש ב' לאוין

הלכות הפסח

המוצא חמץ בפסח

הגאון הגדול רמ"מ לובין שליט"א

מה יעשה, דעת המג"א דלאחר זמן איסורו כיון שאינו יכול לבטלו יחזור ויבער החמץ ויקיים מצות תשבתו את ע"פ שעי"ז יבטל מצות עשה דאורייתא של מילה בשמיני, והאחרונים נתקשו מאי חזית להעדיף מצות תשבתו מאשר מצות מילה ביום השמיני. ובמשנ"ב כתב לקיים דברי המג"א, דמצות תשבתו עדיף כיון דחיובה חל קודם מצות מילה, וביאור הענין דחלוק מצות

תשבתו ממצות מילה בשמיני דמצות מילה זמנה כל היום ואם ימול בסוף היום קיים מצות מילה בשמיני [ורק ביטל זריזין], ומשא"כ מצות תשבתו כל שעה שיש לו חמץ ואינו מבטלו מבטל מצות עשה דתשבתו ולא מועיל מה שבסוף ביער את החמץ, ולכן גם באופן שעל ידי שיקיים התשבתו יבטל מצות מילה בשמיני לגמרי ותדחה המילה ליום מחר, מ"מ עדיף מצות תשבתו כיון דחשיב שמצות תשבתו חל לפני מצות מילה, דהרי מצד המילה יכול למול אפילו בסוף היום, ומשא"כ מצד התשבתו מחוייב מיד בשעה שישית.

למדנו מדברי המשנ"ב בדעת המג"א דבמצות תשבתו מחוייב כל רגע ומה שמשבת לאחר זמן את החמץ לא מועיל לתקן למפרע, וא"כ יל"ע כנ"ל מה תירץ המג"א דלא התירו לו לטלטל את החמץ ולבערו גם קודם ביטול דכיון שדעתו לבערו לאחר זמן אינו עובר בכל יראה, אך מ"מ הרי הוא מבטל מצות עשה דאורייתא של תשבתו, וא"כ נתיר לו איסור מוקצה בכדי שלא יבטל מ"ע דאו" של תשבתו, וצ"ע. [א.ה. יל"ע לפי"ז בתוס' הנ"ל שמותר לקנות חמץ ע"מ לבערו דאף אם ב"י ליכא אבל הרי הוא מבטל מצות תשבתו, ויש ליישב].

איסור מוקצה במקום מצוה דאורייתא

ובאמת קושיא זו דמצות תשבתו תדחה את האיסור של טלטול מוקצה יש להקשות גם לפי הביאורים האחרים בשיטת הרמב"ם ותוס', דאף שהוא אנוס, ואף דאי"ז בעידנא, מ"מ מצוה בכמה מקומות שמתירים איסור מוקצה לצורך קיום מצות עשה, אכן כידוע הנהגה הגדולה מתייחסת העמידו איסור דרבנן של מוקצה במקום מצוה דאורייתא, ומתייחסת לא העמידו דבריהם, עיין בסוגיא ר"ה דף ל"ב ע"ב, אולם עיין שו"ע או"ח סי' תצ"ח סעיף ט"ו, ועיין שו"ע סי' תקפ"ו סעיף כ"ב ובמג"א וברעק"א שם, וע"ע בביאור הגר"א שם, ובבאור"ל סו"ס רס"ו, ואכמ"ל.

אמירה לעכו"ם לבער את החמץ

עוד הקשו האחרונים דאמאי לא נימא שיאמר לגוי לבער את החמץ [בלא מלאכה דאורייתא] דאף אם ע"י ישראל עצמו אסור משום מוקצה, אך על ידי גוי הוה ליה שבות דשבות לצורך מצוה דקיימא לן דשרי, וז"ל המג"א, ונראה לי דשרי להטילו לים על ידי עכו"ם דהוה ליה שבות דשבות דשרי במקום מצוה וכו', אבל לזרות לרוח אפשר דהוי מלאכה דאורייתא וכו', ומכל מקום כל הפוסקים כתבו לכפות עליו כלי וכו', ואפשר דחיישין שהעכו"ם לא יפרנו כדנו, ועוד דעיקר ביעור הוא שריפה, ועוד דהעכו"ם יאמר כשפים הוא עושה וכו', ע"כ.

אולם הרעק"א מקשה ע"ד המג"א דכיון דאין שליחות לעכו"ם לא יקיים תשבתו על ידי הגוי, וממילא מגרע גרע דאם ימתין עד מוצאי יו"ט וישרפנו בעצמו הרי תיקן את הלאו של ב"י על ידי העשה דתשבתו, ומשא"כ אם מבטל על ידי גוי אף שמאז שהגוי מבטל אינו עובר בלאו דכל יראה, אבל לא תיקן את הכ"י שעבר עד עכשיו.

אכן לכאורה למעשה במציאות של זמננו העצה המעולה היא במוצא חמץ בביתו ביו"ט, שיאמר לגוי להניח את החמץ בבית הכסא, והישראל יוריד את המים, ועי"ז יתבער החמץ, ונמצא שהישראל קיים בעצמו מצות תשבתו.

שריפת חמץ לאחר מכירת חמץ

עוד יש להעיר בענין המוצא חמץ בביתו בחול המועד, דלדידן שרגילים למכור כל חמץ שנשאר לגוי, יתכן שאם רוצה לבער את החמץ שמצא ולא לסמוך על המכירה יש בזה צד איסור, דאם לוקח את החמץ ע"מ לבערו בלא רשותו של הגוי הרי הוא מתחייב באחריותו וכמבואר בתוס' בדף כ"ט ע"א וחמץ של גוי שקיבל עליו אחריות עובר בב"י דאורייתא, ואף דהוה על מנת לבערו, אך מ"מ דין זה אינו ברור לדינא, וכמו שהאר"ך השאגת אריה להוכיח דאין היתר לקנות חמץ ע"מ לבערו.

והיה נראה עצה שהגוי יתן רשות לשרוף את החמץ, אכן לכאורה אם הגוי יתן רשות לקחת את החמץ ממילא הישראל יקנה את החמץ כמבואר שם בתוס', [א.ה. אולי תוס' איירי רק לענין אכילה].

ולמעשה העצה היא שישכמו עם הגוי מפורש שאינו מתחייב בדמי החמץ עד לאחר השריפה, וכשיקח הישראל את החמץ על מנת לבערו יכיון שלא לקנותו, ובאופן זה יהיה אפשר לשרוף את החמץ בלא חשש שע"י השריפה עובר בכל יראה.

המשך בעמ' ל'

נגמ' פסחים דף ו' ע"א אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו כלי, ופירש רש"י דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי, ומיהו בכל יראה לא עבר דהא בטליה בליביה מאתמול כדאמרין לקמן הבדוק צריך שיבטל בלבו, אלא משום שלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי.

פלוגתת הראשונים אם קודם ביטול ג"כ אין מבער

נחלקו הראשונים בהך דינא דמוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי ואינו מבטלו מן העולם האם איירי דווקא לאחר ביטול, שיטת רש"י דאם לא ביטלו צריך לבערו מהעולם ואף דחמץ הוא מוקצה, מ"מ מותר לו לבערו בכדי שלא יעבור בב"י דאורייתא. אמנם שיטת הרמב"ם [בפ"ג ה"ח] דאפילו אם לא ביטל את החמץ לא הותר לו לבערו ביו"ט אף דלכאורה עובר בב"י דאורייתא.

וכשיטת הרמב"ם מבואר ג"כ בתוס' כתובות [דף ז' ע"א] בסוגיא דמתוך, וביארו תוס' הטעם דאסור לטלטלו, משום איסור מוקצה, והוסיפו התוס' דליכא למימר דאיירי דווקא לאחר ביטול ומטעם איסור הבערה, דמ"מ גם לאחר ביטול איכא מצות תשבתו דרבנן וא"כ מותר לו לשרוף החמץ מדיו מתוך, ועל כרחק הטעם משום איסור מוקצה דלא הותר ביו"ט ואפילו במקום איסור דאורייתא של ב"י.

איסור מוקצה דרבנן במקום ב"י דאורייתא

אמנם בפשטות שיטת הרמב"ם ותוס' היא חידוש גדול דלכאורה עדיף שיעבור פעם אחת על איסור טלטול מוקצה דרבנן ולא יעבור כל רגע במשך היו"ט על איסור ב"י דאורייתא, [וידוע מש"כ החזון איש לענין מי ששכח קדירה על האש בערב שבת באופן שעובר על איסור שהיה שמוא יחתה, דעדיף להוריד הקדירה מהאש ולעבור על איסור מוקצה פעם אחת ולא לבעור כל רגע על איסור שהיה של שמוא יחתה, ואף דהתם אי"ז ודאי דאו" אלא חשש שיבוא לידי איסור דאו", וכ"ש כאן שעובר כל רגע באיסור דאו" של ב"י].

ב' דרכים בכסף משנה

ובכסף מש"מ (שם) כתב לבאר בזה וז"ל, ויש לומר דחכמים עשו חזיון לדבריהם, ועוד דאילו לבעור על איסור מוקצה צריך קום עשה, ולעבור על ב"י בשוא"ת הוא, ורצונו היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו, אינו עובר עליו דלא אמרה תורה כל יראה וכל ימצא אלא כשברשותו היה לבערו ואינו מבטלו, אבל אם אנוס לא, וזה אנוס הוא, וה"ר מנחם תירץ דלא שרינו לטלטלו משום דבעידנא דמטלטל ליה לא מקיים מצות תשבתו, ע"כ. הרי דלתירוצו הכסף מש"מ הא דחכמים העמידו דבריהם הוא משום דעי"ז נעשה אנוס, ובאנוס אינו עובר על ב"י, ולתירוצו רבינו מנחם הא דחכמים העמידו דבריהם זהו משום שאי"ז בעידנא.

ביאור המג"א דאינו עובר בב"י כיון שדעתו לבערו

אולם כמג"א (ס' תמ"ו סוף סק"ב) מבאר באופן"א הא דלא התירו איסור מוקצה אפילו קודם ביטול, והוא על פי מש"ב התוס' בדף כ"ט ע"ב בשם ר"י דמותר לקנות חמץ בפסח על מנת לבערו [ולכן למ"ד חמץ בפסח מותר בהנאה, הנהגה מחמץ של הקדש מעל כיון דכידו לפדותו], וכתבו תוס' הטעם משום דב"י ה"ל לאו הניתק לעשה, דהרי הוא ניתק לעשה דתשבתו, [וכידוע השאגת אריה תמה טובא בדברי התוס'], ובחזון איש פירש דברי תוס' דווקא באופן שקונו על מנת לבערו ומתעסק מיד בביעורו דאו לא חשיב שמחזיק חמץ, אבל אם אינו מתעסק מיד בביעורו אין היתר לקנות חמץ על מנת שיעברו אה"כ, דאטו יהי' מותר לקנות חמץ בפסח על מנת שיעברו מעט לפני סוף פסח, אבל המג"א הנ"ל פירש דברי התוס' כפשוטו שמותר לקנות או להשהות חמץ על מנת לבערו אפילו לאחר זמן, ולכן המוצא חמץ בביתו ביו"ט לא התירו איסור מוקצה וכופה עליו כלי אפילו אם לא ביטלו כיון דאינו עובר בב"י כל שדעתו לבערו לאחר זמן.

מישהה חמץ על מנת לבערו אם מבטל תשבתו

אמנם לכאורה יש לעיין בדברי המג"א דאף אם נימא דאינו עובר בכל יראה כיון שדעתו לבערו לאחר זמן, אך התייחס לענין איסור ב"י, אבל לענין מצות תשבתו מה יועיל שיבער למחר סו"ס כעת הוא מבטל מצות עשה דתשבתו, והיה נראה לומר דכמו שחידש לן המג"א [בכוונת תוס'] דאינו עובר בב"י אם דעתו לבערו לאחר זמן, הכא נמי אינו מבטל מצות תשבתו אם דעתו לבערו למחר.

תשבתו או מילה בזמנה

אך במשנ"ב [סי' תמ"ד בשעה"צ אות כ"ד] מבואר בדעת המג"א לא כך וכפי שיתבאר, דהנה במשנה דף מ"ט ע"א איתא ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם אין לו שהות לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, הקילו לו חכמים שיבטלו בלבו, ונחלקו האחרונים מה הדין כשנזכר לאחר זמן איסורו דכבר אינו יכול לבטלו,

מחודדים בפ"ך

שאלות מצויות בהלכות חוה"מ

הגה"ג ר' דוד שרייבר שליט"א

מלאכות חול המועד עקורות הן ואין למדים מהם, וביאור הדבר הוא שכל דבר היתר ואיסור מתחלק בו עצמו לדרגות שלפ"י זה היתר שלהם, ולכן בהפסד מרובה מותר גם טירחה מרובה, ובהפסד מועט מותר רק טירחה מועטת, וכן בצורך חשוב מותר תיקונים חשובים, ותיקון קל לצורך קל, ולהו"י ידוע שכל השאלות אינם אלא להחיות ולהמחיש את הדברים אבל ודאי שא"א ללמוד מכך כלל למעשה.

יסוד איסור חול המועד

האם מותר בחול המועד

1. לתלוש עלה כשהולך ברחוב
 2. להדביק הזמנות ומעטפות כדי לחלק אותם אחרי החג
 3. להכניס לשקע את המחשב או הפלאפון להטעין, בערב שביעי של פסח סמוך לכניסת החג.
 4. עושה פדיון הבן במוצאי שביעי של פסח, האם מותר בחוה"מ להתקשר לאנשים להזמין אותם, לחתוך מפות, ולהכין מפינויים וכדו'.
 5. יש לו בסוכה נמלים האם צריך לסלקם או רשאי גם להורגם, וכן אם הולך בחצר וכדו' האם מותר לו בכונה לדרוך על נמלים כדי להורגם.
- בפוסקים נמצאו הרבה ממלאכות שבת האסורות במועד, ואמנם בחלקם עדיין אפשר לדחוק שמיידי רק באופן שיש בהם לפחות קצת טורח, אבל בחלקם הוזכר להדיא שאסור גם ללא טורח. ונוכרי מקצתן, החי"א דם [לשונו בתחלת ההלכות ל"ט מלאכות איזה מהם מותרים] כתב לענין קושר ומתיר שאסור, בפמ"ג [משב"ז תקל"ז סק"ג] כתב שמלאכה גמורה גם אם אין בה טורח אסור אפילו לרווחא. וכן לענין נטילת גבשושית נאמרו ב' טעמים להיתר, והמ"ב הביא שאפילו שהוא מלאכה גמורה ובשבת חייב עלה משום בונה מותר רק מפני שזה צורך המועד, אלא שמאחר ואין בה טורח כלל א"צ לשנות, כלומר שלולא צורך המועד אפילו שאין בה טורח כלל אסור משום בונה. לענין תלישת עשבים כשיוצא מבית החיים שהוא זכר לתחייה, מבואר במ"ב [תקל"ז סק"ה] שאפילו שהוא מנהג ישראל מ"מ אסור, ולפ"ז כ"ש שאסור סתם לתלוש עלה וכדו' שלא לצורך. אמנם ברש"י בכת"י ב' ע"ב כתב דעקירה אפילו במועד שרי ולא הוי מלאכה דלחייב כלל דמקלקל הוא. בביה"ל [סימן תקל"ט ד"ה אינו] כתב שמ"מ צריך לאסור [פרקמטיא] מפני שלפעמים חותך והרי בהלכות שבת חייב ככה"ג משום מחתך, כלומר שמחתך אסור, [וע"כ במקור המ"ב במחצה"ש] וכן מתבאר בדברי החזו"א [מ"ק י"ב ע"א ד"ה רא"ש] שחולק על הביה"ל רק משום שבאופנים שהותר פרקמטיא הותר גם מלאכות קלות עמה. לענין כותב מבואר [סימן תקמ"ה ס"א] שבאופנים שאסור אפילו להגיה אות אחת אסור. לענין מחמר דן בביה"ל [בסימן תקל"ו ד"ה ומותר] שתלוי האם בשבת הוא מה"ת. ולענין ממחר מבואר במ"ב [סימן תקמ"א סק"ג] לאסור. וכן מבואר במ"ב שם שאסור לגדל פתילים. וכן לענין גוזז לולא שנטילת שפה היה צורך הגוף היה אסור במועד משום גוזז [כמבואר בשעה"צ סימן תקל"א סקט"ו] וכן לספר את עכו"ם שאין בו משום איסור תספורת מבואר [במ"ב שם סקט"ו] שאסור דלא גרע משאר מלאכות. ובשעה"צ [סימן תקמ"ה סק"א] כתב שלמחוק אפילו אות אחת אפילו שהיא מלאכה גמורה מותר לצרכי רבים, כלומר שבלי זה אסור. לענין איסור הוצאה בביה"ל [תקל"ו ד"ה ומותר] מתבאר לאסור, וכ"כ בעמודי אור סימן ל"ה לאסור [אך נהגו העולם להקל מכמה טעמים]. ובחלק מהאחרונים ובעיקר ביאור העמק ברכה, שכל מלאכה שבמהותה יש בה טירחה כבונה וכדו' גם כאשר יש לו בה עשיה קלה אסור, ורק מלאכות שבמהותם אין בהם טורח מותר. במשאצ"ג מבואר [במ"ב סימן תקל"ג סק"כ] שכל הסיבה שמותר להרוג יתושים וכדו' הוא כי מצערים, והם צער הגוף, וא"א לגרשם כי יחזרו, אבל ללא זה אסור אפילו שאצ"ל"ג.

טירחה

ב. נוסע להורים לשביעי של פסח

1. רוצה לחזור למקום מסודר האם מותר לו לפני הנסיעה להדיח את הכלים של פסח, לארוז אותם, או לשטוף את הרצפות
 2. עובר אחרי פסח לדירה חדשה, האם מותר לו במשך חוה"מ לארוז את הדברים
 3. רוצה לסדר מחדש את הספרים בארון האם מותר לו להוציא את הספרים ולסדרם מחדש
 4. נמצא אצל ההורים עד לקראת סוף החג, כשחוזר מההורים האם מותר לו להחזיר עמו מההורים את כל הכביסות המלוכלכות
 5. האם מותר ללכת מסלול ארוך בחול המועד
- טיחה אסור במועד אפילו כשאין בה מלאכה, ואפילו באופנים שיש בהם הפסד קצת אסור אם הטיחה היא מרובה [כמבואר בתקל"ו ס"ד] וטירחה מרובה אסור אפילו כשהוא

לצורך המועד [כמבואר בתקל"ה], וא"כ כל טירחה שאינה לצורך המועד מרמת טירחה מסויימת אסורה, מלבד זה מצטרף בסידור הדברים גם בורר ובמו"ק מבואר שבורר שלא לצורך כלל אסור במועד וא"כ חלק מהסידור כרוך גם בזה, ובנקיון יש גם מלאכות של כיבוס ועוד מלאכות, ומאחר וחלק מהמלאכות שישם מלאכה עליהם אסורות במועד, וכל שלא נתברר לן להדיא שמותר הרי הוא בכלל האיסור. באורחות חיים כתב שהליכה אפילו מרובה לא נאסרה אלא בשבת ויו"ט מפני התענוג.

סחורה ודבר האבד

ג. נמצא במקום רחוק ורואה בגד או חפץ שזקוק לו.

1. האם מותר לקנות כדי לחסוך זמן או עלות נסיעה אחרי החג להגיע לקנות.
 2. וכן מכירת סוף העונה שיחזור על עצמו בתקופה הבאה, או שלא יחזור על עצמו. -כאשר צריך את הבגד גם למועד או שלא צריך אותו אלא לאחר כך.
 3. נמצא אצל ההורים בסוף סוכות ויכול לפרק להם את הסוכה האם מותר כאשר אחרי החג יצטרכו להביא לכך בעל מלאכה מיוחד בתשלום
 4. הביא בעל מלאכה לתקן נזילה המותרת האם מותר לתת לו עוד כמה תיקונים נדרשים כדי שלא יבוא במיוחד לכך אחר החג ויעלה יותר.
 5. עוזרת שמסכימה לבוא אבל לפי מחיר מינימום גם אם תעבוד רק חלק מהשעות, האם יכול להוסיף לה עוד מלאכות שאינם לצורך החג כדי למצות את שעות העבודה שלה.
 6. נמצא אצל ההורים בעיר אחרת וההורים מסכימים לערוך איתם קניות וברור שישלמו או ישתתפו, האם מותר לקנות.
 7. קנה דולרים, נירות ערך, אג"ח, מניות וכדו' תקופה לפני החג ועד החג שוים עלה בהרבה, ובחג מתחיל לרדת, האם מותר למוכרם ולהמירם בחג.
- סחורה אסורה במועד, מלבד צורך המועד שמותר. דבר האבד התייר, אמנם גדר דבר האבד הוא רק דבר שיש לו לאדם וחושש להפסידו, אבל מניעת ריווח ואפילו מרובה מבואר בביה"ל שאינו בכלל דבר האבד, ומ"מ אם צריך לדבר ואח"כ לא ימצא כמו שמוצא עתה, מבואר בסימן תקל"ט ס"ט שנחשב לאבד, אמנם בביה"ל הביא שהרבה חולקים ולכן רק בצנעה, אמנם כאשר אח"כ ג"כ יכול לקנות והמחיר של אח"כ הוא המחיר האמיתי דנו הפוסקים שאפשר שעכשיו נחשב רק למניעת ריווח, כי אח"כ מקבל אותו בשווי האמיתי ואינו נחשב להפסד, אלא שגם אם מוגדר כרווח לדעת המ"ב איסור פרקמטיא הותר בזה אבל לא שאר מלאכות שעמה ואפילו קלה כמלאכת מחתך, ולפ"ז בקניות בזמניו שיש רישום ועוד שאר מלאכות יאסור, אבל לדעת החזו"א באופנים שהותר פרקמטיא הוא עם שאר מלאכות קלות שעמה. ואם מטרתו הוא לחסוך זמן כאשר יש בו ביטול תורה מבואר שנחשב לדבר האבד וכן אם יצטרך שוב להוציא הוצאות על הנסיעה מסתבר שאפילו שישלם על הנסיעה שכעת לצורך להיות כאן בין כך בחג, אך מאחר ויכול למצות יותר את הנסיעה ולא ממצה נחשב שמפסיד וכדלהלן.
- כאשר מגיע פועל ולוקח סכום מסויים על עצם ההגעה ויש לו עוד דברים לתת לו ואם לא יעשה כעת יצטרך לשלם כפול לאחמ"כ, נחשב שמפסיד ממה שיש לו כי שילם על עצם ההגעה שבה יכול לכלול הרבה פעולות ומוציאה רק על אחד. כמבואר בשעה"צ סימן תקל"ז סקמ"ט.
- מאידך אם עכשיו יוכל לעשות בחינם כגון שבוחר"מ יוכלו בניו לסייע לו לפרק את הסוכה, ואחר המועד יצטרך להביא פועלים, מתבאר בחזו"א [או"ח סימן קל"ה, ד"ה אלו דברים] שאינו מוגדר כדבר האבד, כי מאחר וזה דבר שמשלמים עליו ולא אמור לשלם עליו לאחר המועד יותר מהשווי האמיתי שלו, אינו נחשב הפסד מהקרן אלא רק כדבר שיכול לחסוך את זה, ולכן מוגדר רק כמניעת ריווח, ובהפסד של מציאה שאסור אפילו אם לא יהיה לו כלל את המציאה, [ואפילו טירחה אסורה כדי להשיג מציאה, תקל"ט ס"ו, אמנם עיין תקל"ג ס"ג ביה"ל ד"ה אסור.] אך בפמ"ג [תקל"ז אש"א סקט"ז] נראה שסובר שנחשב לדבר האבד. אך דבר שעכשיו בידו לבצע אותו ולאחר המועד לא יוכל לבצע אותו, כגון שפגש עכשיו את האדם המתאים והנדרש לצורך פעולה זו ולאחר המועד כבר לא יהיה כאן וממילא לא יהיה לו אפשרות לבצע, נחשב לדבר האבד.

מהו גדר 'צורך המועד', ומה הותר בו

ד. מחפשים תעסוקה [לבנות] בחול המועד

1. האם מותר לבנות פאזל, יצירות בהדבקה, גזירה, פלקטים לגן, גובלנים, שלמים ולא שלמים.
2. עושים שייט האם מותר לשם החוויה לדוג דגים שאסור לאוכלם

א"א להגדיר את כל היצירה כשימוש אלא מוגדר כמלאכה, ולכן תיקון בבגד הנצרך למועד מותר ותפירה מתחילתו אסור. ולפי"ז גם בדוגמאות של תעסוקה אמנם נחשב לדרגת צורך מסויימת אך תלוי מה התוצאה כאשר היא תוצאה קלה כצידה, או עשיית יצירות פשוטות ואינם מושלמות, ניתן להגדירם כתעסוקה וצורך, אך כאשר עי"ז עושים בניה מושלמת מהותו הוא עבודה של יצירה, וצורך תעסוקה לא יכול להפכו להגדרת 'שימוש' בלבד.

דיני וגדרי כיבוס

ה. הכין מספיק בגדים לחג אך התלכלכו לו

1. האם מותר לכבסם
 2. אשה שיש לה חלוק אחד לשבת ואחד לחוה"מ והתלכלכו האם מותר לכבסם
 3. נוסעים להורים עם הרבה ילדים האם צריכים לקחת עמם את כל בגדיהם או שמותר לכבסם
 4. נגמרו לו כל בגדי הויצה האם מותר לכבסם, וכשאפשר לקנות עוד מה עדיף.
 5. התלכלך לו הפראק ויש לו חליפה רגילה, או שהתלכלכה החליפה של שבת ויש לו את של יום חול, האם מותר לכבסם.
 6. נשפך לו משקה על כל החליפה או המכנסיים ואין לו אחרים, האם מותר לכבסם או שצריך להישאר בבית כל החג.
 7. התקלקלה לו המכונת כביסה בעריו"ט, או שקרתה או הפסקת חשמל איזורית, האם מותר לכבסם במועד
- איסור כיבוס הוא אפילו אם כבר כיבסו את הבגדים לפני החג ג"כ אסור לכבסם כדמוכח מ"ב תקל"ד ס"ט, וס"ב. – וכן גם מי שהתלכלכו לו כל בגדיו במועד אסור לו לכבסם בגדיו, ואפילו בגד אחד, כן מוכח מבעלת הכתם, וכן מוכח מתוס' שכאשר יש לו ב' אחד לשבת וא' למועד כבר אינו נחשב שאין לו כי יכול להסתדר בדוחק בזה. גם מלבד איסור כיבוס בכללו גם עוד איסור משום מראית עין, ולכן גם מי שאירע לו אונס וכגון שהתקלקלה לו המכונה וכדו' כל שאינו באונסים המפורסמים אסור משום מר"ע. וממילא יש לדון באונס מפורסם כגון שהיה הפסקת חשמל וכדו', משא"כ אם התקלקלה לו המכונה שלא יועיל. מה שהותר הוא; א', מגבות שמחליפים כל יום, ואין קבע לכיבוסם, ובין כך יצטרך שוב לכבסם. ב', מי שאין לו אלא חלוק אחד שבין כך צריך לכבסו שוב, וממנו נלמד בגדי קטנים, עוד מה שהותר מדיא הוא בגדי פשתן או כי זה מזיעה וחוזר ומתלכלך כסדר, או כי קל בכיבוס, אבל להלכה רק בצירופים. וכן מי שאין לו אלא חלוק אחד שלא יועיל מה שיכבס קודם, מ"מ צריך אזורו מוכיח עליו, ולהלכה פסק במ"ב להחמיר וממילא כמעט לא שייך. אמנם בבגדי פשתן מיקל בזה, וגם האיסור עצמו אינו אלא חומרא. אותם המותרים דנו הפוסקים האם ההיתר שלהם הוא כשעת הדחק וכדו', או שההיתר הוא מפני שהם הופקעו לגמרי מכלל כיבוס. והנפק"מ האם צריך לקנות, או לשאול, וכן ברמה של הלכלוך עד כמה שיהיה מלוכלך כדי שיהיה את ההיתר, דמצד אחד מבואר בב"ה"ל שגילוח וכיבוס קיל יותר מצוה"מ וקרוב לצוה"ג ולכן לא צריך שנינו, ומ"מ כתב בב"י שצריך לשאול משכנו בחלוק אחד, ובהכרח שאינו אלא היתר מדוחק. ובמג"א תקל"א סוס"ק ד כתב שלקטן בגילוח רק במצטער הרבה, וא"כ באופן שמצטער והקטן עצמו מתבייש בבגדיו לצאת וזה סוג בגד שבמהותו ניכר שהוא של קטן יהיה קיל טפי לומר שאינו כלל בגדיה של כיבוס משא"כ כשרק מפריע להורים וכדו'.
- ולענין בגדי זיעה לכאורה הרי הוא כמגבות, ואין מראית עין, אך מהכל בו הביא המ"ב שטוב להחמיר, ולענין קטנים לא הוזכר, ולכאורה א"כ גם על חלוק אחד אין את הטוב להחמיר ונפק"מ מאד לדידן, ולכן עדיף כשאפשר לקנות, ובכל ספק במראית עין וביותר לדעת המ"ב בגילוח וכיבוס שגדרו רק גזירה היקל בספק ולא מדין חוה"מ שספקו להחמיר. וא"כ להלכה חלוק בגדי קטנים שהופקעו מהגזירה, וממילא לא צריך לקנות, ומאידך בגדי זיעה שדומה למגבות מאחר וטוב להחמיר עדיף לקנות.
- ולענין חלוק אחד, כלומר פראק מכנסים וכדו', ואין לו אפשרות ללכת באחר, יש לדון מחד שאין אזורו. וביותר שמאחר וזה במהותם דברים שלא מכבסים אותם כל יום ובכל שימוש, א"כ אין את סברת ההיתר של חלוק אחד שבין כך צריך לכבסו, ומאידך בכללן שאינו מחמת זיעה וכדו' אלא לכלוך של דברים המתחדשים ונשפכים כמצוי בבית עם ילדים וכדו' א"כ אפשר שכל בגד יוגדר כמגבות כלומר שמאחר ולא יועיל מה שיכבסו קודם וממילא מופקע מהגזירה. ולפחות כשאין לקנות. ונפק"מ כי אפשר שאצל חלק מהאנשים פראק מהותו מוכיח וכאזורו מוכיח דמי. עוד יש לעיין להתיר מטעם אחר, דעצם זה שאין לו תחליף, מאחר וללכת כך הרי"ז כצער הגוף גם זה יחשב כאבד וא"כ כשמתבייש לצאת כך זה אבד, ולישב בביתו כמש"כ המאמר מרדכי הוא תמוה מאוד דמאי שנא מהפסד של לימוד אפילו לשעה אחת שמותר להדפיס בגלל זה. כמבואר בשו"ע, ובמור וקציעה. ♦

3. נשבר לו המקלחת האם מותר להחליף ברו, צינור, ואם צריך לשבור את כל הריצוף כדי להחליף צינור
4. נקרע הבגד ואין אפשרות לתקן, האם מותר לתפור בגד חדש.
6. יש לו כל מיני סידורים וקניות שכאשר הם יהיו מבוצעים יהיה יותר שמח ורגוע, האם רשאי לעשותם במועד
7. עובר במקום ורואה בגד שמעונין לקנות אותו, האם רשאי לקנות אותו ע"י כך שילבש אותו גם בחג
8. הגר בקומה נמוכה האם מותר לו לעלות במעלית, וכן לנסוע ברכב למקום קרוב שקל להגיע אליו ברגל

יסוד ההיתר של צורך המועד אינו קולא מיוחדת וכעין מה שהקילו בדבר האבד כדי שלא יתעצב, אלא יסודו הוא שהתורה או חז"ל הקדושים אסרו עבודה בחול המועד, וכל שצריך לו במועד אינו נחשב שעושה כאן פעולת עבודה אלא שימוש צורך החיים והוא הרחבה של מלאכת אוכ"נ וצוה"ג שמותר כי חסר בשם עבודה, ולכן גם אופנים שהותר בהם צורך המועד אסור לקחת שכר כי כאשר הוא בשכר נהפך הגדרתו שימוש לצורת ומהות עבודה. ולכן צורך המועד הוא רק דבר שצריך אותו למועד ולא דבר שנח לו לעשותו במועד או שאין לו זמן אחר לעשותו [מלבד האמור מסימן תקמ"ה ס"ב]. יתירה מכך מבואר בב"ה"ל שאפילו דבר שיגרום לו לשמחה במועד אך הוא דבר חיצוני אינו נחשב צורך המועד, ולכן פרקמטיא אסורה אפילו ברווח גדול שודאי ישמח מאוד ובב"ה"ל [תקמ"ה ד"ה ואפילו] הוכיח כן שא"כ נתיר כל פרקמטיא. וכן כשיש לו סידורים ועניינים הנדרשים לו לאחר המועד, אינו נחשב לצורך המועד שיהיה רגוע אא"כ הוא מודאג מדבר מסויים וצריך לצורך כך לעשות מלאכה שבזה מבואר בשעה"צ [שם סק"ל ובב"ה"ל ה"נ"ל] שעצם זה שלא יהיה בדאגה נחשב לצורך המועד. וכן אסור לקנות בגד שבעצם לא נצרך לו למועד, אפילו שישמח בעצם זה שיש לו את הבגד החדש. וביותר שמוכח מהמ"ב [סימן תקל"ג ס"ט ובי"ה"ל שם ד"ה עדיף] שאפשר שאפילו אם בפועל גם ילבשו במועד, כל שבאמת אינו צריך את הבגד למועד אינו נחשב מחמת זה לצורך המועד. יתירה מכך לעבור דירה מדידה קטנה של חדר אחד לדירה גדולה של כמה חדרים, אפילו שנח לו יותר אינו נחשב לצורך המועד להתיר, וביותר שכל זה אסור אפילו כשה רק טירחא ללא מלאכה. [כמבואר כל זה בסימן תקל"ה ובמ"ב שם סק"ז]. וכן לענין טיול למרות שמבואר [בסימן תקל"ו ס"א-ב, ב"ה"ל שם ד"ה לרכוב] שנחשב לצורך המועד, ואחר שנחשב לצורך המועד מותר גם לעשות עבור זה הכנות והמלאכות הנדרשות, מ"מ מותר לתקן רגלי הסוס רק למי שלא ניסה ללכת ברגליו. מתבאר מזה שהגדרת צורך הוא רמת צורך חשובה, אמנם נקטו האחרונים שההיתר של צורך והאיסור של מניעה בדברים שאינם צורך כ"כ נמדד גם בגודל המלאכה שבכך, ולכן לתקן רגלי הסוס אמנם מותר רק למי שלא ניסה ללכת ברגליו, אבל לעלות במעלית שהיא פעולה קטנה ואינה חשובה מותר גם בקומה כוז שמצוי מאוד שעולה גם ברגל.

ומעתה יש לדון האם ניתן להתיר מחמת שיחשב התעסוקה עצמה לצורך ובסימן תקל"ו ס"א ומ"ב סק"ד מבואר שכשרוצה לרכוב אבל לא לצורך דבר מסויים אלא נהנה מעצם מעשה הרכיבה מותר רק כי אין בה מלאכה, מוכח מזה שהנאה סתמית מעצם הפעולה אינה נחשב צורך כדי להתיר, מאידך לנסוע לטייל למקום מסויים מותר אפילו לתקן רגלי הסוס, וה"ה לראות פני חבריו, מוכח כאן שהנאה מתוצאה של טיול נחשב מלאכה המותרת, וגם אי נימא שהנאה מתעסוקה נחשב צורך, עדיין יש לחלק בין האופנים כלדהלן. לענין לתקן מרחץ של יחיד מבואר שאסור אפילו מעשה הדיוט ואחד הטעמים כי יכול ללא מרחץ או לרחוץ בבית חבריו, כלומר שאינו דרגת צורך המתיר מלאכה [כמבואר בשעה"צ תקמ"ד סק"ו], ומאידך נראה [בסימן תקל"ג מ"ב סק"א] שמותר לעשות סבון בחוה"מ. וכן לענין לתקן בגד הרי מבואר בכמה מקומות שמותר כשאנו מעשה אומן, ומאידך מי שיש לו ברית מבואר [בסימן תקמ"א מ"ב סק"ג ושעה"צ סק"כ] שאסור לעשות לו בגדים חדשים למול ולא מיקר צורך המועד לכבוד אביו לישא אותו למילה, כי יכול ללכתו בשיראים, ולכן אסור אפילו מעשה הדיוט. ובפשטות הדברים סותרים עצמם כי אם נחשב לצורך יהיה מותר ואם לא יאסר. והביאור בזה הוא כי יסוד ההיתר של צורך המועד יסודו הוא הרחבה של הפקעה משם מלאכה וכעין המבואר ברמב"ם [שהרחיבו את הייעשה לכל נפש], שכשם שאוכ"נ מותר וכן צוה"ג, ה"ה כל מה שהוא נצרך למועד אינו נחשב כפעולת עבודה אלא 'שימוש' שמחמתו לא נחשב כעבודה אלא כהנאה וכדו', ולכן מעשה אומן שבמהותו הוא יצירה מושלמת א"א להגדירה לפעולה של שימוש גרידא [וזהו כונת המאירי שמעשה הדיוט אינו נחשב בעיני אנשים למלאכה כלומר שמוגדר כפעולה שימושית ולא עבודה], ולפי"ז גם בדבר שכן ניתן להגדירו לצורך עדיין יש לחלק באותו דבר עצמו בין אם כל הפעולה מהותה היא רק צורך המועד ולא דבר עתידי וכדו' שבב"ה"ג ניתן יותר להגדירו לשימוש עצמי ולא למלאכת עבודה, ובפרט באופן שמתכלה כבעשיית סבון וכדו' שנחשב רק כשימוש, משא"כ דבר שמהותו הוא יצירה שלמה כגון תפירת בגד או עשיית כסא וכדו', אלא שצריך לו למועד, כל שלפחות אינו צורך גדול מאוד

זכר למקדש

היאור מצוות הפסח בזמן בית המקדש
הגר"ש פולק שליט"א

והילטתי את פני בספר התהילים... כן, אבא שבשמים, אני מצטרפת לעדותו של דוד המלך, 'כי הטא אזנו לי ובימי אקרא', תודה לך ה' על כל הישועות שעשית אותנו, ואז נשמע קולם של הלויים מתחזק ובוטח ומכריז 'שובי נפשי למנוחייכי כי ה' גמל עלייכי',

כן, שובי נפשי, תפסיקי לדאוג, תפסיקי לחשוב מה יהיה עם זה וזה, שובי למנוחייכי,

כי ה' גמל עלייכי, מי שעזר לך והושיע אותך עד עכשיו, 'והחילו לאלוקים, כי עוד אודנו ישועות פני ואלוקי',

לא, לא הצלחנו להתנתק, ישבנו כך והקשבנו לשירת הלויים עד שהם סיימו את ההלל... אבל כעת הם שוב חוזרים על ההלל... כן, במשך היום הזה, אנחנו נשמע אותם שרים שבעה או שמונה פעמים את ההלל... (כי הלויים צריכים לקרוא את ההלל בשעת קרבן פסח, ויש שלוש כתות, ובכל כת, הלויים מספיקים לשורר ג' פעמים את ההלל עד שכולם מספיקים לגמור להקריב, חוץ מכת שלישית שזה יוצא פחות...)

אבל עכשיו אנחנו באמת חייבות לקום, ולהתחיל לעבוד, ואם הלויים כבר אווזים בפעם השניה של ההלל, יתכן מאוד שסבא ואבא כבר הספיקו להקריב את הקרבן פסח, ועוד מעט הם פה... אוי... שכחנו איזה מתח היה פה מקודם,

והו... חייבים להיכנס לעניינים... חייבים להתחיל לעבוד... חייבים להספיק לעשות משהו... הנה... אנחנו שומעות את הלויים כבר מתחילים את ההלל בפעם השלישית... זה אומר שאוטוטו הגברים חוזרים מבית המקדש...

נחזור כעת למקדש... לסבא והנכדים שכעת עוקדים שם את הטלה... אם ניכנס לפרטים תקצר היריעה... לכן ממש בקיצור נמיר:

הגיע הרגע!! כבר שבוע ימים שסבא מותאמן עם כולנו ביחד ועם כל אחד בנפרד... לכל אחד יש את המשימה היחודית שלו... ובכן: יענקי מושי ומוטי ושמוליק, אתם מקיפים על הכבש בטבעת אנושית אימתנית שלא יקבל מכה... (הרי יש צפיפות גדולה... מספיק דחיפה קטנה או מכת מרפק אחת והכבש נהיה שבור או חרוץ... ונפסל מאחד מן' מומין שבכמה...)

כעת סבא מקריא ליתר בטחון את כל המנויים והאוכלים ומכריז: אני מתכוין לשחוט ולזרוק על כולם...

בשקט בשקט... כשאף אחד לא שומע... סבא גם ממלמל לעצמו כמה שמות של נכדים, אנשי 'רגע אחרון' הכרוניים, שנכון לרגע זה הם עדיין לא נצפו בירושלים ולך תדע איפה הם, סבא אמנם הזהיר אותם באלף אוהרות ואיים עליהם: אם אתם מאחרים, אני לא שוחט עליכם!!! אבל מה אתה חושב... בסופו של דבר הוא כן חושב עליהם וכן מכוין עליהם... (והם יודעים את זה... וחבל שהם יודעים...) כמו כן: סבא מכוין על עוד כמה כלות טריות שאמנם עברו כמה שנים מהחתונה והשנה הם הודיעו ממש רשמית שהם הולכות לקרבן פסח ברחוב הסמוך עם המשפחה של בעליהן... אבל סבא לוקח בחשבון שברגע האחרון הן יופיעו כאן כרדופה לילך לבית אביה... והן 'בראש שלו'... כמובן סבא גם מכוין על הלוי הגר היתום והאלמנה שזכינו ל'אם אתה משמח את שלי'... סבא השני הוסיף עוד שבעה ננים חדשים שאמא ציינה בסיפוק שבחורף האחרון הם למדו לאכול כזית צלי בכדי אכילת פרס... (לאורך כל החורף זה שימש כאיום בארוחת צהרים, מי שלא יגמור את הצלחת, לא יוכל לאכול קרבן פסח)

סבא סיים לעשות את ה'לשם כל ישראל'... לשם כל המנויים והאוכלים... וכעת יענקי... לך תקרא לר' ירמיהו הכהן, הכהן של המשפחה שלנו, זה שאנחנו נותנים לו את התרומה... כבר סיכמנו איתו שהוא מקבל את הדם שלנו... עד שהוא לא מגיע סבא לא יכול לשחוט...

והנה ר' ירמיהו... רץ אליו בזריזות עצומה עקב בצד גודל ומזרק זהב בידו... מיד סבא בירך על השחיטה ושחט שני סימנים והגביה את הסכין למעלה, הכהן מיהר לקבל את הדם... וכעת!!! כעת מתחילה המשימה של דודי!!! דודי צריך לעקוב אחרי הכהן!!! ללכת אחריו ולשמוע איתו קשר עין... אתה אולי לא מבין למה... אבל זה בעיקר ליתר בטחון... ועל פי לקחי העבר... כדי לחסוך כל מיני ספקות ושאלות סבוכות שמתחדשות בלשכת הגזית מידי ערב פסח... (רק לשבר את האוזן... תאר לעצמך שבדיוק עכשיו מתרחשת סיטואציה והבשר נטמא... אנחנו לא יודעים האם זה היה קודם זריקה או אחרי זריקה... ותאר לעצמך שיש פה מישור במשפחה שהחליט לפרוש בדיוק ברגעים האלו בין שחיטה לזריקה... חוץ מזה אל תשכח שיש לנו פה את האחיין שהוא עיתים חלים עיתים וכו'... וצריך שהוא יהיה בדעת צלולה מתחילת זריקה עד סוף שחיטה...) בשביל זה צריך לודא מתי התחיל השחיטה ומתי הסתיימה הזריקה... וזו המשימה של דודי!!! כשכולם היו עסוקים סביב הכבש... דודי היה עסוק בלהנציח את הרגע...

כן... דודי מסכם לעצמו: השחיטה נעשה כשהלויים אחוז ב'הים ראה ויננס' של ההלל בפעמים השניה! תזכרו!!! והקבלה? הקבלה נעשתה ב'הרים תרקדו כאילים' (לא 'רקדו' אלא עשרים שניות לאחמ"כ ב'תרקדו') כעת דודי הולך בעקבות הכהן... והנה המזרק

נכנס לסרט נע...

הכהנים עומדים שורות שורות, מקבל את המלא ומחזיר את הריק... דודי עוקב והנה... ב'שומר פתאים ה' הדם נשפך על יסוד המזבח...

ושוב: קורא יקר... אתה לא מעלה על דעתך בשביל מה צריך את הדקדוקי עניות האלו... כי אתה אפילו לא מדמין מה הולך עכשיו חמש עשרה מיל מכאן...

כעת ברגעים אלו איציק שלנו, המאחר הסדרתי... הוא נמצא כעת בצומת שילת ושם יש עומס עצום... כאוס בלתי נתפס... אף אחד לא טיפס... כולם יודעים מה השעה... וכאן זה בדיוק קו התפר!! כאן עובר הגבול בין דרך רחוקה לקרובה... כל מי שעומד פה בפקק יודע שזה עניין של פסיעות!!! בראש המגדל עומד ה'צופה' ששומר קשר עין רצוף עם מגדל פיקוח שנמצא בראש ההר השני... והם בקשר עין עם הלוי שעומד כעת בגג העזרה... והם מעבירים כל הזמן מידע... וכעת כל כמה דקות אנחנו מקבלים עדכון איפה אווזים כעת במקדש!!! ולפני דקה וחצי הוא הודיע שנעלו דלתות העזרה...

ונהיה פה פאניקה לא נורמלית... כי איפה שאני עכשיו נמצא זה עדיין דרך רחוקה... אבאלע... אם שוחטים עלי עכשיו לא יצאתי ידי חובה, (עד שהגעתי עד לכאן... אנא ה'...) אבל בעוד חצי קילומטר אני עובר על ה'קו הירוק' זהו... אני בפנים... אם שוחטים עלי עכשיו אני יוצא...

וכל כמה שניות שוב עדכון... כעת מתחיל הלל... ואחרי ארבע וחצי דקות... כעת הגיעו ל'לא לנו ה' לא לנו', כעת תקיעה תרועה תקיעה ראשונה...

אחרי עשר דקות... רבותי: כעת מתחיל ההלל השני שבכת הראשונה... ו... וברוך ה'... אני בפנים!!! תזכרו: בתחילת ההלל השני אני כבר בפנים... הוי... רבש"ע: אני לא רוצה להתפלל תפילת שוא, אבל יהי רצון שסבא עדיין לא שחט... ואז... ערב פסח עם חשיכה... פתאום נקישות בהולות... איציק עומד בפתח כולם מתנשם ומתנשף... אוהו... ברוכים הבאים... דאגנו לך...

אבל איציק לא אומר שלום ולא כלום... כולו מתוח ו... ושואל: מתי שחטתם? איפה דודי... מתי בדיוק בדיוק? איציק בפה פעור...

ודודי עונה: ב'היה ראה ויננס' של הלל השני בכת הראשונה...

איציק פרץ בבכי של שחרור... אוהו... ברוך ה'... אני בפנים... היה כפסע ביני לבין להפסיד... כן... אם הייתי מתאחר עוד עשר דקות הייתי בדרך רחוקה בזמן הזה... לפתע איציק השתתק ופניו התכרכמו... אוי... כנראה שקובי ישאר בחוץ... כן... קובי היה טיפה מאחורי... חכו חכו... עוד מעט הוא יגיע... אני לא בטוח שהוא הספיק... כן... למגינת לב קובי נכנס לדרך קצרה רק ב'מה אשיב לה' של ההלל השלישי בכת הראשונה... אי אפשר היה להסתכל לו בעיניים... אי אפשר לתאר את עוצם העגמת נפש... (אגב: זה היה כדאי... כי באותו י"ט קובי ישב יחד עם סבא וסיכם אותו שמהיום נגמרה הדחייה! אני מעשרה ראשונים בכל דבר... סבא שמח ואמר: אם ככה... אתה תהיה האוכל הראשון בחגיגת י"ד)

נחזור לעניינינו... דודי עקב אחרי הכהן... כעת הכהן סיים את השפיכה אחת כנגד היסוד... כעת אבא ודוד שלמה התחילו בהפשט וניתוח... מיחיו הקרביים... הוציאו את האימורין ומסרנו לר' ירמיה הכהן שעלה בכבש וזרק את האימורין על גבי הכבש...

זהו!!! חסל סידור הקרבת הפסח, כעת נוטלים את הקרבן פסח ולוקחים אותו הבייתה... (לא מפשילים אותו אחורה כי יש דין שמירה) והולכים הבייתה... עד כאן הקפה א'...

כעת הושלמה המשימה העיקרית של קרבן פסח!!

השעה כעת ארבע בצהרים... עובדים במטבח בקדחתנות והנה... דפיקות בדלת... אוהו... בשעה טובה... ברוכים הבאים... איזו התרגשות... הגברים כעת חזרו ברוך ה' מבית המקדש עם הקרבן פסח בידיהם!!!

אין צורך לשאול איך היה... מספיק להסתכל על הפנים... הפנים אומרות הכל... איזו נהרה של קדושה על פניהם... רק להסתכל על סבא... הפנים הבעורות והזורחות אומרות הכל... ברגע שסבא נכנס הבייתה עם גופו של פסח נכנסה יחד איתו כזו שלווה נפש... פתאום הכל רגוע... הכל מסודר... הכל במקום.

לא יאומן... עד לפני שלוש שעות אין לך מושג איזה לחץ ומתח היה כאן... איזה 'בהילות' על המצוות... אבא כבר שלושה ימים לא נרדם בלילה... הוא כל הזמן טרוד בהכנות ובטירת המצוה... יענקי ומושי ביומיים האחרונים לא מפסיקים להתרוצץ... וסבא לא מפסיק לתת פקודות מה להטביל וממה לשמור מרחק... ולקרא לבקי שיראה את הקרבן פסח... ולארגן את השפוד של דימון ושוב לבדוק את התנור האם הוא לגמרי לגמרי יבש...

ומה עם המנויים... כמה הם... ולדאוג שכל המנויים יהיו סטרייליים ממשוה חמץ... (לא רק בגלל בל יראה ובל ימצא, אלא גם בגלל "לא תשחט על חמץ דם זבחי") וכו' וכו'...

והנה... ברוך ה'... כעת הם חזרו... שמחים... מאושרים... שלווים... ו... ועוד משהו... כעת הם מאוד מאוד עייפים ותשושים... כן!!! כעת אפשר להתחיל לחשוב על הרגלים העייפות ועל התשישות הגדולה... עד עכשיו למי היה זמן לחשוב על זה...

כעת סבתא שלחה את כולנו בקנאות ללכת לישון... לאגור כוחות, שיהיה להם כח לתפקד

בלילה הגדול שלפנינו... כן... הלילה הזה הוא ליל שימורים...
כמובן שכולם הלכו לישון, חוץ!!! חוץ מדוד יצחק, שהוא האחראי על צליית הפסח, וגופו של פסח בידיים הטובות שלו, והוא כבר יצא לחצר... ששם נמצא התנור שלנו, ובדקות הקרובות ממש הוא יתחיל במלאכת הצליה...

ליל הסדר

הגיע הלילה הגדול... סבא התחיל בקדש... כולם נעמדו בחרדת קודש... כוסות מלאים יין בידיהם... ויכולו... בורא פרי הגפן... קידוש היום... שהחינו... ו... ונא לא לשכוח: ברוך אשר קדשנו... על אכילת לוקח בכסף מעשר... שתנו בהסיבה...
סבא נוטל ידיים... ומסמן לדוד יצחק להגיש לשולחן את הקערה הגדולה!!
כן... שלא תבינו... קערה של ליל הסדר בירושלים זה לא כמו הקערה הסמלית שלנו שיש בזה זרוע וזכר לפסח וביצה וזכר לחגיגה... כאן מדובר בשולחן שלם... השולחן שעליו חגיגת י"ד משמאל... והקרבת פסח מימין... כמובן עם הכרפס והחרוסת...
כולם יושבים בריבוע טבעתי מטעמים 'בטחונים' של שמירה על הקרבן פסח שלא להסיח דעת משמירתו... פותחים לרגע את הריבוע הטבעתי... וכולנו מפנים מקום לקערת השולחן שנכנסת... כל הילדים מתאספים... הנה... הולכים לאכול קרבן פסח... על זה אמא דיברה איתנו כ"כ הרבה בחודשים האחרונים...
סבא יושב בראש השולחן כולו רוגע ושלווה... הילדים סביבו והוא מספר להם סיפור יציאת מצרים וכו'...
ואז... בשלב מסוים דוד יצחק פתאום מסמן לסבא שצריך להודרו... וסבא התחיל לזרו עניינים... סיימנו את אמירת המגיד...
הגיעו לכוס שני... מברכים את הברכה... אשר גאלנו וגאל את אבותינו...
ואז כעת אנחנו מתחילים עם מצוות היום... מצוות האכילה שמקדשות אותנו לכל השנה כולה... כולנו נטלנו ידיים לאכילה...
סבא בירך המוציא על לחם משנה - שתי מצות שלימות... ואח"כ אחז את הפרוסה של הלחם עוני, ובירך על אכילת מצה... כולנו זכינו לקיים מצות עשה של אכילת מצת מצווה... אכלנו כוית!!!
מיד אח"כ כנס דוד יצחק בין השולחנות... והתחיל לחלק לציבור את חגיגת י"ד... לפני כן סבא הסביר ונתן כמה הוראות... ובכן: כעת דוד יצחק יחלק לנו את בשר חגיגת י"ד שעיקר העניין של אכילת הבשר הזה היא, שצריך לאכול קרבן פסח על השוכה... שזה דרך מלכים... ולכן אנחנו נאכל כעת בשר חגיגה כדי שנשקיש בו את רעבונו... ואז נוכל לגשת לקרבן פסח מתוך שובע...
אבל!!! כעת הגביה סבא את קולו ואמר: יש סיכון מסוים באכילת חגיגת י"ד, שמי שאכל ממנו יותר מידי... וימלא את בטנו ממנו... עלול לגשת לקרבן פסח מתוך אכילה גסה... ולכן צריך לדעת לתמרן: מצד אחד כן לאכול ולשכוע ממנו, ומצד שני להשאיר מקום של תאבון גם לקרבן פסח... ואשר ע"כ:
סבא מבקש: כל אלו שבמשך השנה הם לא אכלנים גדולים.. (ובפרט בכל מה שנוגע לבשר...) אז עדיף יותר שהם לא יאכלו בכלל חגיגת י"ד... ולכן מומלץ שהנשים והילדים לא יאכלו כעת בכלל חגיגת י"ד...
דוד יצחק הגיש לכל מי שרוצה מבשר חגיגת י"ד... לפי הזמנה... סבא בירך: אשר קדשנו במצוותיו וזונונו על אכילת הוצח!! סבא הדגיש והסביר לילדים, זה לא קרבן פסח!!! זה חגיגה... ולכן הוא גם מבויש ולא צלי... ואפשר לחלק אותו למי שרוצה... ולא רק לבני חבורה...
זהו... סבא ואבא וכל המבוגרים סיימו לאכול את חגיגת י"ד... דוד יצחק אסף את השאריות והניח בצד... סיימנו עם חגיגת י"ד...
וכעת!!!! החלה ההתרגשות הגדולה... בדקות הקרובות אנחנו נגשים לאכול קרבן פסח... האוירה נהייתה מחשמלת... סבא דפק על השולחן והודיע שיש כעת הפסקה של כמה דקות... מי שרוצה לצאת החוצה לאיזה עניין... שיצא עכשיו... כי בשעת אכילת הקרבן פסח אי אפשר לצאת...
כמו כן, מי שהסיח דעתו משמירת ידיו, שיחזור ויטול ידיים לאכילת קודש...
חיים ומוטי הבני דודים קיבלו את התפקיד לספור את כל המנויים... לראות שכולם כולם נמצאים... (כי אם מישו חסר... אז אי אפשר להיכנס באמצע...) ואחרי שכולם כולם התפקדו... וכולם נמצאים... סבא מינה את חיים ומוטי שיעמדו בשתי הכניסות, ויזכרו לכולם שמי שכעת יוצא לא יכול יותר לחזור... וכמובן, להשיג שמי שכבר יוצא... לא יצא עם בשר הפסח ביד כי זה פוסל...
סבא נתן עוד כמה הוראות... ולאחמ"כ הוא הסב על צד שמאלו, עצם את עיניו בדבקות

עצומה... ולאט לאט הוא פשוט ה ת נ ת ק ...

דוד יצחק עומד באמצע, הוא רואה את כולם, יש לו גישה לכל אחד ואחד, והוא מתחיל לחתוך ולפרק את הבשר, כעת!!! בתור מנה ראשונה הוא מחלק לכל אחד כוית אחד בלבד של קרבן פסח!!

שקט מלכותי... בני החורין כעת יושבים בהסיבה כדרך מלכים... ואוכלים בשר צלי... אכילה מכובדת... אכילה של בני מלך... ללא התנפלויות... ללא רעבתנויות... על השוכה... לא מגררים עצמות... לא שוברים עצם...

ברגע שסיימו כולם את הכוית ראשון, כעת העסק מתחיל להשתחרר וכעת נגשים לסיבוב נוסף... דוד יצחק כעת מחלק לכל אחד עוד מנה... דוד יצחק מחושב היטב, לגברים המבוגרים הוא נותן את הבשר היותר קשה לאכילה, הוא נותן להם את הסחוסים ואת הגידים, כן... ס"ס זה גם בשר, ואם זה יצא לבסוף יש לזה פחות סיכוי להיאכל, לכן דוד יצחק קודם מוודא שזה נאכל, כל אחד מבקש מדוד יצחק, כל אחד והבקשה שלו... דוד יצחק לוקח את הצלחת, ממלא לו את הצלחת בבשר צלי, ונותן לו...

נגמר סיבוב שני, ומתחילים סיבוב שלישי... דוד יצחק שוב ממלא צלחות לכל מאן דבעי... ואז... בשלב מסוים... דוד יצחק מתחיל להסתובב בין הציבור... נו נו... נשאר עוד שבע קילו בשר צלי, ועוד שלושת רבעי שעה חצות, אסור שישאר לנו נותר... נו... אני רוצה כבר לעבור לסיבוב הרביעי...

דוד יצחק מהלך כמו משגיח בין הסועדים... ואז הוא נעצר מול שלוימי... שלוימי... תתעורר... עכשיו לא לישון!!! עכשיו צריך לאכול קרבן פסח...

כן... שלוימי הוא בחור בן עליה מופלג, והיום בצהריים הוא עשה סיום על מסכת פסחים, בלילות האחרונים הוא ישב כל לילה עד השעות הקטנות ולמד... ועכשיו... תחשוב שהוא כעת שוכב בהסיבה כבר למעלה משעה וחצי... כדרך מלכים... והוא כבר אכל קרוב לקילו בשר צלי... אז תנסה לדמיין מה קורה לבן אדם, שאכל כמות כזו נכבדת של בשר צלי, והוא עוד שוכב על כרית כמו בן חורין, ואל תשכח שיש מאחוריו כמה לילות טרוטי שניה, תשקלל את כל הנתונים האלו ביחד... אז מה הפלא שתוך כדי אכילת קרבן פסח הוא נרדם... מתוקה שנת העייב... וכ"ש הוא בעצמו מתוק... וממש ממש במקרה, דוד יצחק הוא החברותא של שלוימי... דוד יצחק קרא לשלוימי בחיבה: שלוימי... מה... כבר שכחת את המשנה האחרונה בפסחים?? 'נתנמנמו יאכלו... נרדמו לא יאכלו'... כן... זו אחת מהמשימות המוטלות על דוד יצחק...

דוד יצחק לא נותן לאף אחד לישון... כי ברגע שכולם נרדמים הרי יש לזה דין כאילו נתפרקה החבורה, ואז אסור יותר להמשיך לאכול. זה אסור שיקרה... כי עדיין לא גמרנו... יש לנו עוד ארבע קילו בשר צלי שצריך לגמור... והשעה מתחילה להתאחר... דוד יצחק מתחיל להאזין בציבור... נו... מי רוצה עוד בשר?? מי שמסוגל להכניס עוד משהו לתוך הפה מרים יד ודוד יצחק מגיש לו.

וברוך ה'... בשעה טובה אנחנו כבר אווזים בכמה כויתים האחרונים של בשר הצלי, דוד יצחק כבר רגוע... הוא כבר הפסיק להעיר את הציבור... כבר לא איכפת לו שירדמו... כן... בשלב מסוים כל הגברים איכשהו מתחילים לנמנם... עד שנכנסו ל'מצב שניה' לגמרי... ס"ס יושבים מסובים... כמו בני חורין אמיתיים... דשנים ושבעים משמחה של מצוה דקרבת פסח... וכמו שאצלנו... ליל הסדר נגמר בעיניים עצומות... ככה גם בזמן שביהמ"ק היה קיים...

זהו... דוד יצחק כבר התחיל לארוז את השאריות... כעת יש לדוד יצחק שתי מפיות!!! מפית אחת מהודרת וקטיפתית שכתוב עליה בכתב רקום: "משארות צרורות בשמלותם על שכמם", זו המפית של הנותן... את כל השאריות שטעונות שריפה הוא יכניס למפית הזו והוא יצניע אותה עד מחרתיים... לבוקר של ט"ז בניסן שאז נקיים מצוות שריפת הנותן... אבל יש לו עוד מפית... שהיא המפית של הפסולת, וזו אומנות שלימה, לדעת מה פסולת שאפשר לזרוק לפה, ומה נקרא נותר שצריך להצניע לשריפה...

סבא התכבד לאכול את הכוית האחרון של קרבן פסח... סבא יושב ופניו בוערות כלפידים... הוא מכונס ומחשבותיו מושטות אי שם... מחר נשמע איזה השגות נפלאות ובהירות התחדשו לו בשעה גדולה זו...

והנה!!! לפתע... פתאום נשמעת קול המולה... כסאות זזים... אנשים מדברים... תכונה... ר' יצחק מחיך!!! כן... הנה... כנראה שהגיע חצות... ברגע שהגיע חצות כולם בבית אחת קמים מההסיבה... כעת אפשר לפתוח מחיצות... החבורות החלוקות יכולות לחזור ולהיפגש... ולהתאחד... ואפילו לעשות זימון משותף... זהו!! חסל סידור פסח כהלכתו... מכאן ואילך אסור לאכול קרבן פסח...

אפשר לומר דקרא אתי לרבות שגם בכה"ג דאכתי לא חל עליו חיוב ממון נחשב גורם לממון, אבל לרבנן דבעלמא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי לא מסתבר שהפסוק מרבה פקדון שמסברא אינו כממונו שיהיה כממונו ויעבור עליו בבל יראה, וע"ז תירצו שאני הכא דאמר קרא לא יראה והיינו דבלא יראה נתחדש דין מיוחד לגבי חמץ, דמכח האחריות נמי חשיב ברשותו ועובר עליו וכמבואר באחרונים, ואין זה מדין גורם לממון.

ולישנא בתרא סברי דדבר הגורם לממון היינו כל דבר שמחמתו נמנע ממנו הפסד ממון, וא"כ פקדון נמי הוה דבר הגורם לממון, ולכן נראה לן אליבא דרבנן דאף דס"ל לאו כממון דמי מ"מ איכא לרבווי מקרא דיתחייב כיון דזהו דבר שאינו רחוק כ"כ בסברא, ולא מקשינן אלא לר"ש אמאי בעינן קרא הא הוה גורם לממון ממש דהא ע"י חפץ זה נמנע ממנו הפסד, וע"ז תירצו דס"ד אמאי שרק אחרי שאין החפץ בעין הוה כממון, אבל כל זמן שהוא בעין אכתי אי"ז נחשב כממון וממילא לא יעבור עליו בבל יראה, קמ"ל קרא דגם זה הוה בכלל גורם לממון לגבי חמץ, ולהך לישנא לא נתחדש דין חדש לענין חמץ ליחשב כשלו אלא זהו מכח דין דבר הגורם דעלמא דנחשב לממון.

ונמצא לפ"ז שנחלקו הני ב' לישנות בגדר דין גורם לממון בעלמא, ומכח זה נחלקו עוד בגדר הדין דחמץ של עכו"ם באחריות ישראל דעובר עליו אם זהו דין חדש דעוברים בבל יראה גם בחמץ שנמצא ברשותו מחמת חיוב אחריות, או שזהו בכלל איסור בל יראה בחמץ שלו, דע"י שהוא גורם לממון נידון כשלו והכא מרבינן מקרא דאף שהוא בעין נחשב גורם לממון.

ומעתה יש ליישב מה שפסק הרמב"ם דחמצו של עכו"ם המופקד אצל ישראל אסור בהנאה ודלא כמסקנת הירושלמי, דס"ל לרמב"ם דהך נידון אם חמץ של עכו"ם שבאחריות ישראל שעבר עליו הפסד ולא ביעור אסור בהנאה או לא, תליא בפלוגתא ב' הלישנות, דהא פשיטא דמסברא אין מקום לאסור בהנאה, שהרי לא יפסיד הישראל מכח הקנס כיון שאכתי יוכל להחזיר לעכו"ם גם אם זה אסור בהנאה, וע"כ כל מה דיש לאוסרו הוא רק משום דגדר האיסור על החמץ הוא כשאר חמץ שלו שעובר עליו ולא פלוג בתקנתם דאם עבר על הך איסורא נאסר החמץ, וא"כ כל זה אין שייך אלא ללישנא בתרא דנתחדש בהך קרא דלא ימצא דגם חמצו של עכו"ם שהוא בעין נידון כגורם לממון ונחשב לממון ממש, וממילא נכלל הוא בכלל איסור חכמים על חמץ שלו שאסורו בהנאה לאחר הפסד, אבל ללישנא קמא דס"ל דנתחדש בקרא דלא ימצא דגם דבר שאינו שלו יש

עליו איסור מכח עצם חיוב שמירתו שנחשב בזה שהחמץ ברשותו אף שאינו שלו, א"כ איסור זה אינו בכלל איסור דחמץ שלו אלא איסור מחודש, ותקנת חכמים שקנסו על חמץ שעבר עליו הפסד אינה שייכת בהך איסורא כלל, ולא שייך לומר לא פלוג כיון דב' איסורים חלוקים הם.

ומיושב הא דהרמב"ם לא פסק כהירושלמי בזה, דהא אמרינן בגמ' (שם) "אמר להו רבא לבני מחזא בעירו חמירא דבני חילא מבתיכו כיון דאילו מיגנב ואילו מיתביד ברשותיכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי ואסור", ואיירי התם בבני המלך שהיו מביאים חפציהם לבני העיר שלא מרצונם והיו כופים אותם לשלם אם נגנב או נאבד, ויש מהראשונים שפירשו דדווקא בכה"ג חייב, כיון דמדינתא דמלכותא דינא נתחייבו בשמירה והוה כחמץ של עכו"ם באחריות ישראל שחייבים עליו.

אכן דעת הרמב"ם דין זה שייך בכל גוונא שכתב (שם, הלכה ד') "גוי אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראלי שאם אבד או נגנב מחייבו לשלמו וכופהו ואונסו לשלם אף על פי שלא קבל אחריות הרי זה חייב לבערו, שהרי נחשב כאילו הוא שלו מפני שמחייבו האנס באחריותו", ומבואר דלא ס"ל לחלק בזה ובכל גוונא דיהיה חייב לשלם אם יגנב או יאבד חשיב באחריותו ועובר עליו, ולכאורה כל זה נראה רק אי נימא דבקיבל עליו אחריות עובר בבל יראה הוא משום דין גורם לממון דכל דבר שמחמתו נמנע ממנו הפסד ממון הוה כממונו, וה"נ באנסים כיון דסו"ס ע"י החמץ נמנע ממנו הפסד חשיב גורם לממון ונידון לחמץ שלו לעבור עליו בבל יראה, אבל אי נימא דהא דעובר היינו דמחמת חיוב השמירה שיש עליו נידון כברשותו א"כ באנס דאין עליו חיוב שמירה אלא שאונסו לשלם לו אמאי עובר בבל יראה ובל ימצא, ומה הכרח הרמב"ם דס"ל לרבא כלישנא בתרא דהא דעובר בבל יראה ובל ימצא הוא מדין גורם לממון, ולא מכח חיוב השמירה (ולפ"ז צ"ל בדוחק שהגמ' הביאה ב' הלישנות אחרי דברי רבא לומר דדברי רבא אתיא כלישנא בתרא).

וכיון דקיי"ל כרבא וגדר איסור חמצו של עכו"ם הוא דנידון כחמץ שלו מחמת דין גורם לממון דעלמא, שפיר פסק הרמב"ם דחמץ של עכו"ם המופקד אצל ישראל שעבר עליו הפסד אסור בהנאה, דהא תורת איסור הך חמץ הוא כשאר חמץ שלו שאסורו חכמים בהנאה ולא פלוג אף היכא דהחמץ יחזור לעכו"ם ולא יפסיד הישראל מחמת הקנס, והירושלמי דפליג ע"כ ס"ל כלישנא קמא וכמשנ"ת. ♦

המשך 'נהלכות הפסח' מעמ' כ"ד

סיכום

- נחלקו הראשונים במוצא חמץ בביתו ביו"ט כשלא ביטל החמץ האם כופה עליו כלי או מבכרו, שיטת רש"י שמבכרו, ושיטת הרמב"ם ותוס' דכופה עליו כלי, ופירשו תוס' הטעם משום איסור מוקצה.
- הא דלשיטת תוס' והרמב"ם לא אמרינן דאיסור ב"י דאורייתא ידחה לאיסור מוקצה, מבואר בכס"מ כמה דרכים, ואחד מהדרכים בכס"מ דכיון שהוא אונס אינו עובר בבל יראה, ובשם ה"ר מנוח פירש הכס"מ דכיון שאי"ז בעידנא לכן לא דוחה. ובמג"א פירש הטעם, דאינו עובר בב"י כיון שדעתו לבערו למחר.
- קשה דאף אם מצד הב"י לא מתירים איסור מוקצה, מ"מ המצות תשבייתו תדחה איסור מוקצה, ובמג"א מוכח דעל מצות תשבייתו לא מהני הא דדעתו לבערו, ובאמת

זהו נדון גדול אם מצוה דאורייתא דוחה איסור מוקצה, דבפשטות המשנה בר"ה מבואר דעשה דשופר אינו דוחה איסור מוקצה, אך יש פוסקים שנוקטים דדוחה, ולדבריהם יתכן לחלק בין אם האיסור מוקצה והמצוה הוא בדבר אחד [אף שאינו בעידנא] או בשני דברים, אך לפ"ז תיקשי כאן כיון דהמוקצה והמצוה תשבייתו הם בדבר אחד, וצ"ע.

ד. בזמנינו שרגילים למכור כל חמץ שאינו ידוע, לגוי, ממילא כשמוצא חמץ בחוה"מ ורוצה לבערו [ולא לסמוך על המכירה] איכא למיחש דאם המכירה חלה ממילא כשלווקחו ע"מ לבערו מתחייב באחריותו ועובר בב"י, ולכן העצה היא שישכמו במפורש עם הגוי שמרשה לקחת את החמץ ולא להתחייב בתשלום עד אחרי השריפה [והמבערו יכוין שלא לזכות בחמץ]. ♦

המשך 'זכר למקדש' מעמ' י"ג

הגיע הרגע הגדול!!!! הגיעה שעת חפזון!! כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים... איזה רגעים גדולים... כל מה שעשינו עד עכשיו זה היה הכנה לרגעים האלו... הקרבן פסח ודם מילה הוא בבחינת 'אתערותא דלתתא' לקראת הרגע הגדול... הרגע של חצות לילה... וזהו... נגמר ה"ליל", וכעת מתחיל ה"לילה"...

ולא עברו חמש דקות... והמנגינה הקסומה של ה'הלל' החלה להישמע בכל ירושלים... הולכת וגוברת... "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, ושמחת לבב כהולך בחליל לבא אל הר' אל צור ישראל" (ישעיה' ל') והקול רק הולך ומתעצם מרגע לרגע... כולם... כולם... כולם... מסיימים לברך ברכת המזון, ומברכים על כוס רביעית, ואז עולים לגגות ומתחילים להגיד את ההלל... ככזו נעימות... ככזו השתפכות... נשמת כל חי... אשרי עין ראתה כל אלה... כולם אמנם מתחילים הלל ביחד... אבל מהר מאוד כל אחד נכנס לעולם משלו... לנשמת כל חי משלו... הרגלים אמנם מטופפים על הריצפה... אבל הלב אי שם... נשאב ומשתוקק לאביו שבשמים...

במשך הלילה ניתן לראות בפניות הגג קבוצות קבוצות של יהודים שיושבים ומקשיבים לאחד התנאים שיושב ומספר יציאת מצרים עד סוף הלילה... יש כאלו שכבר עוסקים ב'הלכות הפסח', אבל יש כאלו שעדיין נעצרים שם בגג... הזמן אצלם עצר מלכת... הם

אחוזי שרעפים ומתייחדים עם קונם בהשגות ששמורות לדורות אלו שביהמ"ק היה קיים... אשרי עין ראתה כל אלה...

הלא למשמע און דאבה נפשנו...

מי יכול להבין לאיזה השגה זכה יהודי... שבשבוע האחרון הוא זכה ליטהר מכל טומאותיו, והוזה עליו מי החטאות... ובליילה האחרון זכה גופו להתקדש באכילת בשר קודש של צלי הפסח והוא כעת ניצב בתוככי ירושלים המקודשת ושכינה הקדושה בתוכנו... וענן המערכה מזדקר ועולה באישים וניהוחים...

מי יכול לתאר ולהבין ולנסות להשיג לאיזה 'מושכלות' בן תמותה כזה יכול לטפס באותו לילה... וזאת למודעי: מי שקרא שורות אלו... את התיאורים וההמחשות, אם תשים לב: הכל ברובד הפרקטי, וההלכתי והמעשי למטה מי' טפחים, את זה ניתן לנו להמחיש, ואפילו נדרש מאיתנו ללמוד ולהתכוון,

אבל את ההשגה האמיתית, את מה התחולל באמת באמת בלבו של יהודי שזכה למלאות כרסו מקדשי שמים בקדושה ובטהרה... את זה לא ניתן להמחיש ולא להבין, לא נותר לנו אלא לשורר בכמהיה ובהשתוקקות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'... 'ישועת ה' כהרף עין, לשנה הבאה בירושלים'. ♦

הלכות קרבן פסח בקצרה

ההכנה לקרבן והמינוי על הקרבן

קניית הקרבן

א. קונים בהמה לקרבן פסח, זכר תמים בשנתו הראשונה, מן הכבשים (תמונה 1) או מן העזים (תמונה 2), ומצוה לקחת את הבהמה המובחרת ביותר.

ביקור הבהמה

ב. מצוה לבקר את הקרבן ממום ארבעה ימים קודם השחיטה [ו"א שהוא לעיכובא], ונחלקו הדעות אם צריך לבקרו כל יום מארבעת הימים או ביום הראשון בלבד.

קניית הקרבן

ג. הלוקח את הקרבן צריך לקנותו באחד מהקנינים המועילים, יש להקפיד לכתחילה לקנותו בקנין המועיל מן התורה כגון כסף ומשיכה או קנין חצר,

הקדשת הקרבן

מקדישו לקרבן פסח סמוך להקרבנה.

מינוי על הקרבן

ד. בעל הקרבן ממנה עמו על הקרבן אחרים שיכולים לאכול כזית, וצריך לשער שיהיה לכל אחד מהמנויים כזית מבשר הקרבן.

קרבן חגיגה

ה. מי שבני חבורתו מרובים, לוקח עוד בהמה לקרבן חגיגה, כדי שיהא הפסח נאכל על השובע.

ו. חגיגה זו באה מן הזכרים והנקבות, מן הצאן ומן הבקר, ואינה קריבה בשבת או בטומאה.

הלכות הקרבת הפסח

זמן ההקרבנה

א. הפסח קרב ביום י"ד בניסן לאחר גמר עבודת התמיד של בין הערבים, וזמנו עד שקיעת החמה.

הכניסה לעזרה עם קרבן הפסח

ב. הפסח נשחט בשלוש כתות, השוחטות זו אחר זו, שבכל אחת מהן לפחות שלושים אנשים או יותר.

נחלקו האחרונים האם נכנסים בשער הבכורות שבדרום העזרה.

נעילת שערי העזרה

ג. לאחר שנכנסה הכת הראשונה נועלים הלויים את דלתות העזרה, ומתחילים בשחיטת הקרבנות.

שחיטת הפסח וקבלת דמו

ד. בעל הקרבן או שלוחו שוחט, ואחד הכהנים מקבל את הדם (תמונה 3).

קריאת ההלל

ה. בזמן השחיטה הלויים קוראים את ההלל, ואם גמרו קודם סיום ההקרבנה קוראים אותו פעם שנייה ושלישית. יש אומרים שאף מביאי הקרבנות קוראים עמהם.

תקיעה בחצוצרות

ו. קודם קריאת ההלל תוקעים הכהנים שלש תקיעות בחצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה, וכן תוקעים על כל קריאה וקריאה ו"א שההלל מתחלק לג' פרקים ותוקעים בתחילת כל פרק..

הולכת דם הקרבן

ז. הכהנים עומדים בשורות עד המזבח ומעבירים את מזרקי הדם בידיהם (תמונה 4) [בחלק מהשורות כל המזרקים של כסף ובחלקם האחר כל המזרקים של זהב], וכך מוליכים את הדם שנתקבל במזרק - מכהן לחבירו (תמונה 5).

ח. מחמת ריבוי הדם המצטבר מהקרבנות הרבים, הכהנים אינם עומדים על הרצפה כדי שלא יתלכלכו בגדי הכהונה בדם, אלא עומדים על רצפה מוגבהת בעזרה.

שפיכת הדם

ט. הכהן הקרוב אל המזבח פוסע לכיוון המזבח (תמונה 6) ושופך את הדם בשפיכה אחת (תמונה 7), בקיר שיש תחתיו יסוד למזבח. (תמונה 8).

הפשטת העור והוצאת האימורין

י. לאחר הזריקה תולה בעל הקרבן את בשר הפסח על גבי ווים בעמודים המיועדים לכך (תמונה 9), ומפשיט את עורו ומוציא ממנו את החלבים המוקטרים.

כמו כן מוציאים ממנו את בני מעיו כדי להסיר מהם את הפרש, ומדיחים אותם.

הקטרת האימורין

יא. החלבים הטעונים הקטרה ניתנים בכלי, והכהנים מוליכים אותם לכבש המזבח ומולחים אותם שם (תמונה 10), ומקטרים אותם על גבי המזבח (תמונה 11).

הלכות צליית הפסח

טוב מבעוד יום אינו אוכל מן הפסח.

מקום אכילת הפסח

ג. הפסח אינו נאכל אלא בירושלים [י"א שעליות הבתים לא נתקדשו בקדושת ירושלים ולפיכך יש לאכול את הפסח דווקא בקומת קרקע].

ד. הפסח נאכל אף בשני חבורות, היינו שניתן לחלק את הבשר לשתי חבורות שונות. אבל אדם אחד אינו אוכל את הפסח אלא במקום אחד בלבד.

אין להוציא את בשר הפסח חוץ למקום אכילתו.

סדר ההגדה בזמן המקדש

להרחבה ראה בהגש"פ לזמן ביהמ"ק שיו"ל ע"י תוה"ק.

ה. מוסיפים בשאלת 'מה נשתנה' - 'שבכל הלילות אנו אוכלין צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי'.

ו. בפיסקא 'יכול מראש חדש', אומר 'לא אֶמְרָתִי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֵׁשׁ פֶּסַח' מִצָּה וּמִרְרֹר מִנְחָה לְפָנֶיךָ'.

ז. באמירת פסח מצה ומרר אומר 'פֶּסַח זֶה שָׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שֵׁשׁ מָה', ויש שכתבו שמגביה את הפסח להראותו למסובין.

ח. בברכה שלאחר ההגדה אומר 'וְהִגֵּינוּ לְלֵילָה הַזֶּה לְאָכֹל בּוֹ פֶּסַח' מִצָּה וּמִרְרֹר, ואינו חותם 'כֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ וכו' גִּיּעֵנוּ לְמוֹעֲדִים'.

סדר אכילת הפסח

ט. הפסח נאכל על השובע, לפיכך אם הקריב חגיגה מקדימים לאוכלה קודם הפסח.

י. יש אומרים שהפסח נאכל רק בסוף הסעודה על השובע, ויש אומרים שאוכל ממנו בתחילת הסעודה, וחוזר ואוכל בסוף הסעודה כזית נוסף.

יא. קודם אכילת קרבן החגיגה מברך 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו לאכול הזבח', וקודם אכילת הפסח מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לאכול הפסח'.

אופן האכילה

יב. הפסח נאכל בהסיבה, ויש שנסתפק בדבר. יג. הפסח נאכל על מצות ומרורים, ונחלקו הדעות אם צריך לאוכלו יחד עמהם בכריכה אחת או לא.

יד. מותר לטבל את הפסח במשקין ובמי פירות בשעת האכילה, ויש שכתבו שאסור להטבילו במים.

סוף זמן אכילת הפסח

טו. הפסח אינו נאכל אלא עד חצות, ובדיעבד אם לא אכל עד חצות, יש אומרים שיאכל לאחר חצות ויש חולקים.

טז. לאחר אכילת הפסח אסור לאכול כדי שישאר טעם הפסח בפיו.

יז. הפסח טעון אמירת הלל באכילתו. ההלל נאמר בכל מקום.

צליית הקרבן בשלמות

א. הפסח נצלה כשהוא שלם, ומותר לחתוך בו מעט כדי למהר צלייתו כיון שנחשב שלם בכך.

ב. נחלקו הראשונים האם מוציאים קודם הצליה את גיד הנשה.

סדר הצליה

ג. מביא לכתחילה שפוד יבש של רמון, אם לא מצא יביא מעצים אחרים.

ד. תוחב את צדו הדק של השפוד בקרבן מתוך פיו עד בית נקובתו, ותולה אותו בתנור על האש (תמונה 12) כשבית שחיטתו כלפי מטה, כדי שיוזב הדם דרך שם.

ה. נוטל את כרעיו ואת בני מעיו, ותולה אותם על השפוד מחוץ לגוף הקרבן.

צליה באש

ו. אין צולין את הפסח אלא על האש, ואם נשארו בתנור גחלים לוחשות יכול לצלות בהם.

ז. צליית הפסח צריכה להיות דווקא על ידי אש, ולא בדבר שנתחמם מחום האש או ממקור חום אחר, ולפיכך אין צולין אותו על שפוד של מתכת מפני שהוא מתחמם מחום האש והפסח נצלה מחום השפוד.

ח. כמו כן אם נגע בשר הפסח בחרסו של התנור, צריך לקלף את החלק שנגע, מפני שהחרס חם ובשר הפסח נצלה מחמתו ולא מחום האש עצמה.

ט. אסור לסוך את הפסח במים, אבל מותר לסוך את הפסח במשקין ובמי פירות, ונחלקו האחרונים האם מותר אפילו קודם שנצלה כל צרכו.

צליית שני פסחים

י. אין צולין שני פסחים בתנור אחד שמא יתחלפו זה בזה ונמצא פסח נאכל שלא למנויו, ואפילו אחד גדי ואחד טלה אסור.

זמן הצליה

יא. צליית הפסח אינה דוחה את השבת. לפיכך אם חל י"ד בניסן - שהוא יום שחיטת הקרבן - בשבת, יש לאחר את הצליה לליל יום טוב. אם היתה שבת בט"ו בניסן, יש להקפיד להכניס את הפסח לתנור קודם השבת.

הלכות אכילת קרבן פסח

חובת האכילה

א. כל אדם מיישראל חייב לאכול כזית מן הפסח בתוך כדי אכילת פרס, ואינו יכול לאכול אלא מן הפסח שנמנה עליו ונשחט עבורו.

זמן האכילה

ב. הפסח אינו נאכל אלא בלילה ולא מבעוד יום, ואפילו אם קבל עליו יום

דינים רבים נוספים לא הוזכרו כאן מקוצר המקום וניתן לקבל ספרים בדיני ק"פ חינוך במכון תורת הקרבנות

יה"ר שנזכה בשנה זו יחד כל בית ישראל להקריב את קרבן הפסח כהלכתו ולאכול מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו אמן.

יו"ל ע"י מערכת אהלי שבת. ניתן להשיג את הגליון השבועי במייל: 3443447@gmail.com